

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**PROF. DR. SALİM KOCA’NIN HAYATI VE ESERLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Merve ALTAY
Yüksek Lisans Tezi**

Tarih Anabilim Dalı

ELAZIĞ-2022

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**PROF. DR. SALİM KOCA'NIN HAYATI VE ESERLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Tez Yazarı
Merve ALTAY

Danışman
Prof. Dr. M. Beşir AŞAN

HAZİRAN 2022

ELAZIĞ

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “**PROF. DR. SALİM KOCA’NIN HAYATI VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**” Başlıklı Yüksek Lisans Tez Çalışmamın içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

09.06.2022

Merve ALTAY

ÖN SÖZ

Yapmış olduğumuz bu çalışmada Selçuklu ve Türk tarihi ve medeniyeti alanında uzman olan Prof. Dr. Salim Koca'nın yoğun olarak Selçuklu tarihi, Türk kültür ve Medeniyeti tarihi, Ortaçağ Türk Tarihi alanlarında birçok çalışması mevcut olup bu çalışmaların sade anlaşılır objektif bir şekilde yazılması ve eserlerinde yardımcı dallardan yararlanması eserlerinin Genel Türk Tarihi alanında önemli bir yeri olduğunun bilinciyle Prof. Dr. Salim Koca'nın hem hayatı hem de eserleri üzerine inceleme ve sentez yaparak çalışmamızı bu doğrultuda hazırladık.

Öncelikle bizlere, emek dolu çalışmaları bırakan Prof. Dr. Salim KOCA'ya minnet ve saygı ile rahmet diliyorum.

Lisansüstü tez konumun belirlenmesinden, çalışma sürecinin sonuna kadar her zaman desteğini hissettiğim, bilgisinden ve tecrübelerinden yaralandığım, danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN'a teşekkürü bir vefa borcu bilirim.

Prof. Dr. Salim KOCA'nın hayatı hakkındaki bilgileri ve fotoğraflarını bana ileten bu süreçte irtibat halinde olduğum Dr. Öğr. Üyesi Selcen KOCA'ya, Prof. Dr. Salim KOCA'ya ait fişlemeleri bana ulaştıran Arş. Gör. Oğuzhan ÇAKIR'a, bir soru sorup birçok bilgi edindiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Orhan KILIÇ'a teşekkürü borç bilirim.

Motive edici destekleri ile yanımda olan değerli arkadaşlarıma ve yakınlarıma, gerektiği zaman arkamda ama her zaman yanımda olarak desteklerini, sabırlarını ve sevgilerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme özellikle de çınarlarım olan, anneme ve babama sonsuz teşekkür ederim.

Merve ALTAY

ELAZIĞ-2022

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
1. GİRİŞ.....	9
2. PROF. DR. SALİM KOCA’NIN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE TARİHÇİLİĞİ.....	10
2.1. Hayatı.....	10
2.2. Kişiliği	10
2.3. Tarihçiliği	11
3. KİTAPLARI.....	12
3.1. Türk Kültürünün Temelleri.....	12
3.1.1. Orta Asya’da Tabiat, İklim Ve İnsan.....	14
3.1.1.1. Türklerin İlk Anayurdu ve Yayılmaları	14
3.1.1.2. Orta Asya’nın Tabiat ve İklim Şartları	14
3.1.1.3. Orta Asya’nın En Eski Kültürleri ve Türklerin Yayılma Sahaları.....	15
3.1.1.4. Türk Karakteri.....	16
3.1.1.5. Eski Türk Hayat Tarzı.....	16
3.1.2. Türklerin Göçleri Ve Yayılmaları.....	17
3.1.2.1. Göçlerin Sebepleri	17
3.1.2.2. Milattan Önceki Türk Göçleri.....	18
3.1.2.3. Milattan Sonraki Türk Göçleri.....	18
3.1.3. Tarihte Türk Adı.....	19
3.1.4. Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilâtı.....	20
3.1.5. Türklerde Sosyal ve Ekonomik Kültür	22
3.1.6. Türklerde Din ve Dinî Kültür	24
3.1.7. Türklerde Edebî ve Bedî Kültür.....	25
3.2. Dandanakan’dan Malazgirme.....	26
3.2.1. Selçuklu Ailesi ve Türkmenler	27
3.2.2. Selçukluların İslâm Dünyasında Hâkimiyetlerini Kurmaları	28
3.2.3. Otorite Bunalımı ve Alp Arslan.....	29
3.2.4. Sultan Alp Arslan ve Anadolu'nun kaderini tayin eden Zafer	30
3.2.5. Selçuklular'da Teşkilât ve Kültür.....	30

3.3. Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubâd'a) (1071-1220).....	32
3.3.1. Sultan Alp Arslan ve Anadolu'nun Kaderini Tayin Eden Savaş: Malazgirt Zaferi (26 Ağustos 1071).....	34
3.3.3. Sultan I. Kılıç Arslan ve Vatan (Anadolu) Savunması (1092-1107)	39
3.3.4. Çöküntüden Yeniden Yükselişe Geçiş (1107-1155) (Sultan Şâhinşâh ve Sultan I. Mesud Devri).....	43
3.3.5. Sultan II. Kılıç Arslan ve Malazgirt Zaferinin Tescili (Miryokefalon Zaferi, 17 Eylül 1176).....	48
3.3.6. Sultan II. Süleyman-şâh ve Parçalanmış Olan Siyasî İktidarın Tekrar Merkezde Toplanması	51
3.3.7. Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev ve Selçuklu Ekonomisinin Dış Dünyaya Açılması..	53
3.3.8. Sultan I. İzzeddin Keykâvus ve Gelişmenin Önündeki Engellerin Kaldırılması.....	54
3.4. Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)	56
3.4.1. İzzeddin Keykâvus'un Çocukluk, Gençlik ve Meliklik Hayatı	57
3.4.2. İzzeddin Keykâvus'un Türkiye Selçuklu Devletinin Tahtına Çıkışı, İktidarını Kurma ve Yerleştirme Mücadeleleri.....	58
3.4.3. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Devleti Tekrar Kara Devleti Olmaktan Kurtarma ve Denizlere Ulaştırma Siyaseti	58
3.4.4. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Güney Yolunu Açma ve Kuzey Suriye'ye Ele Geçirme Siyaseti.....	59
3.4.5. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Komşu Devletlerle Olan Siyasi Kültürel ve Ekonomik İlişkileri.....	60
3.4.6. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Şahsiyeti Tarihî Rolü ve Ölümü.....	60
3.5. Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür.....	61
3.5.1. Büyük Selçuklu Devleti Kuruluncaya Kadar Türk Ordusu: Türkmen Atlıları	61
3.5.2. Selçuklu Ordularının Özünü Oluşturan Temel Unsurlar	62
3.5.3. Selçuklu Ordularında Askerî Eğitim.....	64
3.5.4. Selçuklu Ordularında Savaş ve Taktik.....	64
3.5.5. Selçuklu Devri Türk Askerî Gelenekleri	65
3.6. Anadolu Türk Beylikleri Tarihi	65
3.6.1. Karamanoğulları	66
3.6.2. Alâîyye (Alanya) Beyleri	67
3.6.3. Denizli/Lâdik Beyleri (İnançoğulları)	67
3.6.4. Çobanoğulları	68
3.6.5. Eşrefoğulları	69
3.6.6. Hamidoğulları	69
3.6.7. Sâhib Ata Oğulları	70

3.6.8. Germiyânoğulları	70
3.6.9. Karesioğulları	70
3.6.10. Saruhanogulları.....	71
3.6.11. Aydınoğulları.....	71
3.6.12. Menteşeoğulları	71
3.6.13. CÂndâroğulları	71
3.6.14. Pervâneoğulları.....	72
3.6.15. Tâceddînoğulları.....	72
3.6.16. Eratnalılar	73
3.6.17. Kadı Burhaneddîn Ahmed ve hükümeti	73
3.6.18. Dulkadiroğulları.....	73
3.6.19. Ramazanoğulları	74
3.7. Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi	74
3.7.1. Mustafa Kemal Paşanın “İttihatçılığı”	75
3.7.2. Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşanın İstanbul'daki Faaliyetleri	77
3.7.3. Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçmesine Sebep Olan Amiller.....	79
3.7.4. Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişinde Rol Oynayan Devlet Erkânı	79
3.7.5. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi	80
3.8. Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri.....	81
4. MAKALELERİ	82
4.1. Eski Orta Asya'da Tabiat, İklim Ve İnsan Unsuru	82
4.2. Türklerin Göçleri ve Yayılımları	82
4.3. Büyük Hun Devleti	82
4.4. Türkler ve İslamiyet.....	82
4.5. Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat	82
4.6. Eski Türklerde Bayram ve Festivaller	82
4.7. Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı.....	83
4.8. Türkiye Selçuklu Hükümdarlarının Temel İç ve Dış Politikaları Ve Bu Politikalardan Güttükleri Amaçlar	83
4.9. Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köse Dağ Bozgunu.....	83
4.10. Türkiye Selçuklu Devletinin Temel İç ve Dış Politikaları ve Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211).....	83
4.11. Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması	83

4.12. Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri.....	83
4.13. Sultan I. İzzeddin Keykâvus İle Melik Alâeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi.....	84
4.14. Tuğrul Beyden Sonra Selçuklu Devletinde Yaşanan Otorite Bunalımı Alp Arslan Tarafından Nasıl Giderildi?	84
4.15. Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?.....	84
4.16. Sultan Sancar ve Büyük Selçuklu Devletinin Çöküşten Önce Son Parlayışı	84
4.17. Kutadgu Bilig’de “Hükümdar, Vezir ve Sûfî Tipleri”Nin Tanıtılmasında Ve Bu Tiplerin Temsil Ettikleri Fikirlerin Açıklanmasında Metaforların Rolü	84
4.18. Osmanlılar’dan Önce Çukurova’nın (Çukurâbâd) Siyasî Durumu.....	84
4.19. İslâm Medeniyeti Çevresinde Türk İmajı	85
4.20. Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı.....	85
4.21. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh’ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız.....	85
4.22. Sultan Melikşâh’ın Güney-Doğu Anadolu Politikası: Diyâr-ı Bekr Bölgesinin Fethi ve Türkleştirilmesi.....	85
4.23. "Diyâr-ı Bekr" Bölgesinde Kurulmuş Türk Devletleri ve Beylikleriyle İlgili Tarihî Şahıs ve Yer Adlarının Türk Kültürü Bakımından Anlam ve Değeri	85
4.24. "Diyâr-ı Rûm"un (Roma Ülkesi=Anadolu) "Türkiye" Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü	85
4.25. Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika.....	86
4.26. Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Güvenlik Politikası	86
4.27. Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’ın Zehirlenmesi	86
4.28. Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emîr Sadeddîn Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü	86
SONUÇ	87
BİBLİYOGRAFYA	89
EKLER	91

ÖZET

PROF. DR. SALİM KOCA’NIN HAYATI VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Merve ALTAY

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

TARİH BİLİM DALI

Elazığ-2022, Sayfa: VIII+101

Bu çalışmada hayatı boyunca kendini akademik ve sosyal olarak çok yönlü geliştiren, Selçuklu tarihçisi Prof. Dr. Koca’nın, hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Ele alınan eserleri, kitaplar ve makaleler olarak 2 bölümde detaylı bir şekilde incelenerek bilgiler sentezlenerek aktarılmıştır. Prof. Dr. Koca, Türk tarihi, Selçuklu tarihi ayrıca Türk kültür ve medeniyet tarihi alanında birçok çalışma yaparak, farklılığını yardımcı bilim dallarından yararlanıp eserlerinde görülebilir şekilde sunarak ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Koca, tarihi olayların farklı pencerelerden bakıp, yorumlanabileceğini, eserlerini geniş bir bakış açısıyla kaleme aldığını, Türkiye Selçuklu tarihi eserinde farklı olarak tip tahlili yaptığını, Türk tarihinin her dönemine hâkim olduğunu eserlerine yansıtabilmiştir. Milli değerlerine bağlı ve mensup olduğu milletin tarihini aktarmanın her tarihçinin sosyal bir sorumluluğu olduğunu belirterek, bilgilerini gerek yazılı gerek sözlü her zaman aktarmayı amaçlamıştır. Genel Türk Tarihi alanında çok önemli bir yeri olan çalışmaları inceleyerek eser inceleme çalışmalarına katkıda bulunarak alanı zenginleştirmeyi yapmış olduğumuz çalışmada amaçlayarak çalışmamızı tamamladık.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu Devleti, Türk Kültürü, Salim Koca, Bibliyografya, Türk.

ABSTRACT

AN INVESTIGATION INTO THE LIFE AND WORKS OF PROF. DR. SALIM KOCA

Merve ALTAY

Thesis of Master

FIRAT UNIVERSITY

Social Sciences Institute

The Department Of History

Elazığ-2022, Page: VIII+101

In this study, Seljuk historian Prof. Dr. Koca's life and works are discussed. The discussed works were analyzed in detail in 2 sections as books and articles, and the information was synthesized and transferred. Prof. Dr. Koca makes many studies in the field of Turkish history, Seljuk history, and the history of Turkish culture and civilization, and reveals his difference by making use of auxiliary sciences and presenting them in a visible way in his works.

Prof. Dr. Koca was able to reflect in his works that historical events can be viewed and interpreted from different perspectives, that he wrote his works from a broad perspective, that he made a different type analysis in the Turkish Seljuk historical work, and that he dominated every period of Turkish history. He stated that it is a social responsibility of every historian to convey the history of the nation to which he belongs and who is loyal to his national values, and always aimed to convey his knowledge both verbally and in writing. We have completed our study, aiming to enrich the field by contributing to the study of works by examining the studies that have a very important place in the field of General Turkish History.

Key Words: Seljuk State, Turkish Culture, Salim Koca, Bibliography, Turkish.

1. GİRİŞ

Genel Türk tarihçisi olarak tanınan Prof. Dr. Koca, yoğun olarak yapmış olduğu Selçuklu tarihi, Türk tarihi, Türk kültürü ve Medeniyet Tarihi ve Ortaçağ Türk Tarihi alanlarında vermiş olduğu eserlerin incelendiğinde, Türk tarihinin her safhasında bilgisi olduğunu kendisini çok yönlü olarak geliştirdiğini, ideolojik bir bakış açısına sahip olup eserlerini tam olarak ideolojiden uzak objektif bir bakış açısıyla akademik olarak kaleme almıştır. Prof. Dr. Koca, lisans, lisansüstü ve doktora eğitimi sürecinde Prof. Dr. Bahaddin Ögel, Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Prof. Dr. Mustafa Kafalı, Prof. Dr. Aydın Taneri gibi hocalardan ders alarak yetiştiğini eserlerine yansıtmaktadır. Eserlerinin, herkes tarafından okunur, anlaşılabilir ve aktarılabilir olması adına çok yalın ve açık bir dil kullanmıştır. Prof. Dr. Koca, faydalı olmak, insanlara tarihi aktarma bilinci doğrultusunda gaye ederek hayatını idame ettirmiştir.

Prof. Dr. Koca'nın, yapmış olduğu çalışmaların yanında hayatını da ele alarak eserlerini, kitapları ve makaleleri olarak ayrı ayrı incelenip, analiz ve sentez metodu ile hazırlanan çalışmada onu çok daha yakından tanımak, tarihçiliğini görmek ve ihtiyaç duyulduğunda başvurulacak çalışma olarak, hayatı kısmında derlenen bilgi. Tarihçiliği konusunda bilgi derlemesi ve inceleme sonucu elde edilen çıkarımlarla, eser incelemesinde kaynak toplama, araştırma, tahlil, analiz ve sentez yöntemi ile sınırlı olan eser inceleme çalışmalarına katkı sağlamak amacı ile çalışma tamamlandı.

Prof. Dr. Koca, Türk Tarihinin her safhasına hâkim olduğunu eserlerine yansıtarak, kültür ve medeniyet tarihini detaylı bir şekilde aktaran, Türk Kültür Tarihinin kitaplara sığmayacak geniş ve zengin bir hazine olduğunu vurgulayarak, **“Türk kültürünü ele alma amacımız geçmişimize, günümüze ve geleceğe bütünüyle sahip çıkmaktır. Çünkü uzun dünya tarihi şu gerçeği çok açık bir şekilde göstermiştir ki, ancak geçmişine, içinde yaşadığı zamana ve geleceğine sahip çıkabilen, yani millî kültürünü atalarından bütünüyle devralıp, onu yaşayabilen, geliştirebilen ve gelecek nesillere aktarabilen milletler ayakta kalabilmiş ve varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Bu, dün böyle olmuştur; bugün ve yarında böyle olacaktır”** (Koca, 2018a, s. 10-11) ifadesi Prof. Dr. Koca'nın tarihçiliğe özellikle Türk Tarihine, milli değerlerine verdiği önemi ve ideolojisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçukluları politikalarını eserlerinde her yönü ile ortaya koyarak çalışmalarını büyük bir titizlik ile hazırladığı çıkarımı yapıldı. Özellikle Türkiye Selçuklu Sultanlarını ele alarak tip tahlili yapıp objektif bir bakış ile bilgilerini sunmaktadır. Bu hassasiyeti kaleme aldığı eserlerine yansıtmış ve yaşamına dâhil etmiştir.

Prof. Dr. Koca, yapmış olduğu çalışmalarda birçok yerli ve yabancı kaynaklar kullanarak, Selçuklu çalışmalarında çoğunlukla yabancı kaynaklardan faydalanıp kapsamlı çalışmalar yaparak, bu alanda yerli kaynak çalışmalarına sağladığı katkının yadsınamaz değeri olduğu aşikâr. Genel Türk Tarihi alanında yoğunlaşmış kıymetli eserler veren Prof. Dr. Koca, farklı sempozyumlarda sunduğu bildirilerini makalelere dönüştürerek, çalışma alanında yoğunlaştığı konuların çeşitliliği, kitapları ve makalelerinde açıkça görülmektedir. Yapılan hayat ve eser inceleme çalışmasında Prof. Dr. Koca, sahip olduğu ideolojiyi, her şeyin üstünde gördüğü milli değerlerini çalışmalarına yansıtmadan eserlerini objektif tarih yazıcılığına örnek olacak nitelikte ortaya koyduğu akademik eserlerinin özgün bir çalışma niteli taşıdığı sonucuna erişildi.

2. PROF. DR. SALİM KOCA’NIN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE TARİHCİLİĞİ¹

2.1. Hayatı

1 Şubat 1952 yılında Konya Beyşehir ilçesine bağlı eski adı ile Salur (Yeşildağ) kasabasında dünyaya gelen Salim Koca, 5 çocuklu bir ailenin ilk çocuğudur. Babası Almanya’ya giden ilk Türk işçilerden olup, annesi ise ev hanımıdır. Çocukluk yıllarını Salur kasabasında geçiren Salim Koca, ilkokulu burada tamamladıktan sonra ortaokul ve lise öğrenimine yatılı olarak Beyşehir’de devam etmiştir. Eğitim ve öğretime olan ilgisinin çocuk yaşlarda oluştuğunu, harçlıklarını kendi ihtiyaçlarından fedakârlık yaparak kitaplara verdiğinden anlayabiliriz. 1971 yılında lisans eğitimine idealleri doğrultusunda Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih bölümüne başlamış ve 1975 yılında Genel Türk Tarihi kürsüsünden mezun olmuştur. Üniversite eğitimi döneminde Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Prof. Dr. Mustafa Kafalı, Prof. Dr. Bahaddin Ögel, Prof. Dr. Aydın Taneri gibi hocalardan ders alan Salim Koca, Prof. Dr. Mustafa Kafalı danışmanlığında, 1975-1984 yılları arasında Lisansüstü eğitimini tamamlamıştır. 1979 yılında evlenmiştir. 1977-1988 yılları arasında Meb bünyesinde Tarih öğretmenliği yapmış ve bu dönem içerisinde Almanya da Goethe Enstitüsünde Almanca öğrenen Salim Koca döndüğünde bir süre Ankara Meteoroloji Lisesinde tarih öğretmenliğine devam etmiştir. 1989 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Prof. Dr. Mustafa Kafalı danışmanlığında “Sultan I. İzzeddin Keykâvus Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti (1211-1220)” tezini sunarak tarih bölümünde doktorasını tamamlamıştır.

1990 tarihinde Gazi Üniversitesinde akademisyenlik görevine başlayan Salim Koca, Genel Türk Tarihi alanında Doçent olarak görevine devam etmiştir. Doç. Dr. Salim Koca, 1996 yılında Ortaçağ Tarihi alanında Profesör unvanını almıştır. Prof. Dr. Salim Koca, 1997-1998 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesine bağlı olan Giresun Eğitim Fakültesinde dekanlık görevin ardından Giresun Fen-Edebiyat Fakültesinde 2001 yılına kadar kurucu dekan olarak görev yapmıştır. 2001 yılında Gazi Üniversitesine geri dönerek 2018 yılına kadar Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinden ayrılan Prof. Dr. Salim Koca, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesin de görevine devam etmiştir. 2019 yılında 67 yaşında emekli olmasına rağmen “akademisyenin emekli olmaz” diyerek, hayatının son anlarına kadar çalışmalarına ve verdiği derslere devam etmiştir. Prof. Dr. Salim Koca, 2012 yılında kalp krizi geçirmesi ile kalp yetmezliği tanısı konulmuştur. Kronik şeker hastalığı olan Prof. Dr. Salim Koca, kalp yetmezliği nedeni ile anjiyo olmuş ve kalbine stent takılmıştır. 2019 yılı Kasım ayında tekrarlayan rahatsızlık için aynı tedavileri gördüğü Gazi Hastanesinde, enfeksiyon ile ağırlaşarak 2 Ocak Perşembe günü yoğun bakıma alınan Prof. Dr. Koca, 6 Ocak 2020 yılında hayatını kaybetmiştir.

2.2. Kişiliği

Prof. Dr. Salim Koca, çocukluğundan itibaren idealist ve bilinçli bir birey olarak, çevresine ve ülkesine faydalı olmayı hayat amacı edinen, insani değerlere, aile kavramına önem veren ve ailesine bağlı iyi bir evlat, iyi bir eş ve sadece 3 çocuğuna değil, ihtiyaç duyan herkese ve öğrencilerine şefkatli bir baba olmuştur. Yardımsever, çalışkan, azimli, idealist, hedefleri olan, bağlı olduğu milli kavramlara ve milli değerlere büyük saygısı olan, hatta milli değerleri her şeyin üstünde tutan Prof. Dr. Koca, faydalı olmayı sosyal sorumluluk olarak üstlenip hedefini bu doğrultuda gerçekleştirmeye gaye ederek, tarihi bilgilerini gerek yazarak gerek sözlü şekilde aktarılmasını önemsemiştir. Prof. Dr. Koca, öğrencilerine, sosyal çevresine ve aile bireylerine, ideallerinin olmasını, ideallerine uygun yaşamalarını ve faydalı olmalarını öğütlemiştir.

¹ 06.06.2022 tarihinde Dr. Öğr. Üyesi Sencen Koca ile yapılan mülakattan derlenmiştir.

Prof. Dr. Koca, yağlı boya tabloları yaparak, dile olan ilgisi ile etimoloji alanında okumalar yaparak sözlük çalışması niteliğinde sözlük inceleyerek, sosyal alanda destekleyici kaynakları inceleyen, Almanca, Farsça ve Fransızca dillerine hâkim, çok yönlü olarak kendini geliştirmiştir.

2.3. Tarihçiliği

Prof. Dr. Koca, Türk tarihinin doğru öğrenilip değerlendirilmesi ve aktarılmasına önem vererek çalışmalarını hayatının son günlerine kadar devam ettirerek, vermiş olduğu derslerine özveri ile devam eden, tarih çalışmalarında temel kaynağın yanında yardımcı kaynaklardan ve etimoloji gibi diğer yardımcı bilim dallarından da yararlanarak çalışmalarını objektif bir şekilde kaleme almıştır. Prof. Dr. Koca, tarihin farkı pencerelerden bakıp yorumlanmaya açık olduğunu vurgulayarak, zaman ve mekân kavramlarına önem vermiştir. Prof. Dr. Koca, milli değerlerine çok önem veren ve milli değerleri, objektif bir şekilde ele alarak ideolojilerin akademik çalışmalarına karıştırmayarak Türk tarihinin aktarılmasına büyük önem vererek eserlerini açık, anlaşılır bir dilde vermiştir. Prof. Dr. Koca, tarihçiliğin aktarılmasını, ait olduğu millete bir vefa borcu olarak gören bunun bilincinde olarak gerek sözlü gerek yazılı bilgilerini aktarmaktadır. Çok iyi Almanca ve Farsça bilinen Prof. Dr. Koca, çalışmalarında yabancı dillerde kaynak eserleri inceleyip kullanmıştır. Almanca, Farsça ve Fransızca bilen (Almancayı, Almanya da Goethe Enstitüsünde, Farsça ve Fransızca'yı da kendi çabası ile öğrenmiştir) Prof. Dr. Koca, her zaman kendini çok yönlü olarak geliştiren, çok yoğun çalışma hayatı olan önemli bir tarihçiydi.

3. KİTAPLARI

3.1. Türk Kültürünün Temelleri

Eser, iki cildin birleşimi ve genişletilmiş baskı olarak ön söz, giriş, yedi bölüm ekler ve bibliyografyadan oluşmaktadır.

Bölümler: Birinci bölüm Orta Asya’da Tabiat, İklim Ve İnsan, ikinci bölüm Türklerin Göçleri Ve Yayılmaları, üçüncü bölüm Tarihte Türk Adı, dördüncü bölüm Türklerde Devlet Geleneği Ve Teşkilatı, beşinci bölüm Türklerde Sosyal Ve Ekonomik Kültür, altıncı bölüm Türklerde Din Ve Dini Kültür, yedinci bölüm Türklerde Edebi Ve Bedi Kültür başlıklarından oluşmaktadır.

Prof. Dr. Koca ön sözde eserin amacından bahsederken Atatürk’ün de Türk Tarihine ve Türk Kültürüne verdiği önemden ve bu alanda yaptığı çalışmalar neticesinde belirli müesseseler kurduğunu belirterek Türk kültür değerlerinin önemine değinmiştir. Prof. Dr. Koca Türk Tarihinin önemli bir parçası olan “atlı-göçebe” yaşam tarzının temel değerlerinin doluluğundan, geniş kapsamlılığından bahsederek bu değerlerin bir kısmını tanıtmayı ve nesillere aktarmayı amaçlamıştır. Prof. Dr. Koca: Bir milleti ayakta tutan milli kültür bilincidir. Geçmişine, şu anına ve geleceğine sahip çıkıp geliştirerek aktaranlar varlıklarını sürdürebilir” sözünü ekleyerek milli kültürün önemini pekiştirmiştir (Koca, 2018a, s. 9-11).

Prof. Dr. Koca eserin giriş kısmını daha açıklayıcı olması adına alt başlıklarla bilgilendirme yapmıştır.

Tespitler ve Tanımlar başlığı altında Türk kültürü bağlamında Türk milletinin yurt arayışından, medeniyetlerden, bu medeniyetleri temsil eden Türk Devletlerinden ve inanç sistemi yönünde tespitlerde bulunmuştur. Tarihi gelişim ve değişimden söz ederken topluluklar Türk milli kültürü benliğini koruyarak bu süreci devam ettirmişlerdir. Prof. Dr. Koca milli kültürün önemini aktarırken kültür kavramının sadece manevi kültürü değil aynı zamanda maddi kültürü de kapsadığını yani birey ve toplumun tarih boyunca ortaya koyduğu yapı, eser ve eşyaların maddi kültür içerisinde yer aldığını belirtmiştir. Hem maddi hem de manevi kültür toplumun karakter yapısını gösterdiğine değinmiştir (Koca, 2018a, s. 13-14).

Milli Kültürün Millet Hayatındaki Önemi Ve Değeri başlığında ise bir milletin varlığını sürdürmesi milli kültürüne bağlılığı ve milli kültürünü benimseyip, geliştirip, aktarmasına bağlı olduğunu açıklamıştır. Milli birlik ve beraberliğin zemininde milli kültür yer almaktadır. Türk milleti değişime ve gelişime rağmen milli kültür değerlerini korumuş ve bağlılığını sürdürmüştür (Koca, 2018a, s. 14-16).

Türk Milli Kültürünün Safhaları ve Kültür Değişmesi başlığı altında Prof. Dr. Koca 3 safhadan bahsetmiştir: 1. Safha; Atlı-göçebe Türk kültüründen öz gelenek ve öz değerlerden oluşan aynı zamanda Orta Asya kültürü diyebileceğimiz özgün bir kültür olarak bahseder. 2.Safha; Türk İslam Kültürü, İslamiyet ve medeniyetinden aldıkları değerler ile kurumların sentezinden meydana gelen bir kültürdür. 3.Safha; Çağdaş Türk Kültürü, bir ihtiyaçtan ortaya çıkan bu kültürün amacı Türk İslam kültürü ve batı medeniyetinin incelenerek çağa uyarlanması ve Türk kültürünü çağdaş kültürlerin üstünde tutmaktır. Türk kültürü bir bütündür, safhalara ayrılarak aktarılması anlaşılabilirliği bakımındandır. Değişen ve gelişen Türk milli kültürünün amacı çağa uygun hale getirilmesidir. Daha önce de değinildiği üzere Türk milleti özlerini ve temel değerlerini koruyarak gelişimi ve değişimi inceleyerek ve uyarlayarak almışlardır. Tamamen bir değişim söz konusu değildir (Koca, 2018a, s. 16-17).

Atlı-Göçebe Türk Kültürünün Temel Özellikleri adlı başlıkta ise Türker'in yaşamış olduğu Orta Asya Bölgesi konum itibari ile sert bir iklime ve zorlu tabiat şartlarına sahiptir. Türkler de iklim ve tabiat şartlarına uyum ve mücadele sonucu en uygun yaşam olan atlı-göçebe hayatını benimsemişlerdir. Orta Asya coğrafyası besiciliğe tarımdan daha fazla elverişlidir. Besiciliğin yaygın olmasıyla konar -göçer yaşamla Türk atlı-göçebe hayatı doğup gelişmeye yüz tutmuştur (Koca, 2018a, s. 17).

Türkler durağan bir hayat tarzına sahip değildi. Türkler sürü ve av peşinde ya da baskın ve savaşlarla ganimet peşindelerdi yani hep bir hareketlilik söz konusuydu. Göçebe hayat tarzı denilince akla ilkel yaşam gelse de Türklerde ki atlı-göçebe yaşamın ilkel kültürle hiçbir bağlantısı yoktur. Farklı kültür ve yaşam biçimini temsil eden iki ayrı kavramlardır. Bu farkı birkaç kıyas ile çok rahat görebiliriz; atlı-göçebe yaşam tarzında üreticilik ile aynı zamanda besicilik yaptıkları için ihtiyaç fazlasını satarak ticaretle uğraşmışlardır ve bu ekonominin olduğunu gösterir. İlkel kültürde ki ilkel göçebe yaşam tarzında sadece toplayıcılık vardı ve geçim kaynakları toplayıcılıktı. İki kavramı birbirinden ayıran bir farkta Türklerde vatan-millet ve devlet fikri vardır. Elverişsiz coğrafya şartları Türk'ü birlik olmaya yardımlaşmaya zorlamıştır. İlkel göçebelikte vatan-millet, devlet fikrine rastlanamaz (Koca, 2018a, s. 18).

Büyük sürüleri yönetme Türk milletine hâkimiyet ve teşkilatlanma fikrinin önemi konusunda bilgiler edinmesini sağlamakla yetenekler kazandırmıştır. Türkler Orta Asya Bölgesine hâkim olan büyük devletler kurarak tarih sahnesine çıkmakla kalmayıp bölgelerinin dışına çıkarak, yayıldıkları yerlerde hâkimiyet kurma isteğiyle yeni siyasi yaptırımlar oluşturmuşlardır. Türkler hâkimiyeti altına aldıkları topluluklara **vatan-millet ve teşkilat** bilincini kazandırmışlardır. Örnek olarak Slavların Türklerle karşılaşana kadar ilkel bir topluluk olarak yaşadıkları görülmektedir. Slavlar teşkilatlanmayı ve savunmayı Bulgar Türklerinden öğrenmişlerdir. İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee atlı-göçebe yaşam tarzı hakkında *“Göçebenin hayatı, hiç şüphesiz insan maharetinin bir zaferidir”* ifadesinde bulunmuştur. Aynı kanıya varan bir diğer isim ise Viyana ekolünün en büyük temsilcisi olan Wilhelm Koppers de *“Vatanı İç Asya olan Türklüğe, atın ilk ehlileştirilmesi ve bununla ilgili olarak karakteristik bir çoban kültürünün yaratılması kâfi emniyetle atfedilebilir. Bunun manası: İnsanlık tarihinde ilk defa olmuş bir başarıdır ki, kavimlerin ve kültürlerin gelişmesinde kendisine özgü sonuçlar doğurmuştur.”* Burada ki hükümlerden de anlıyoruz ki atlı-göçebe yaşam tarzı gelişmiş ve yüksek bir kültürdür, bunun en belirgin özelliği de Orta Asya Bölgesinde günümüzdeki medeni milletler ortaya çıkmamışken atlı-göçebe hayat tarzını benimseyen Türklerin artarda büyük devletler kurmalarıdır (Koca, 2018a, s. 18-19).

Giriş kısmının son alt başlığı olan Türk Kültürünün Etki Gücü bölümünde Prof. Dr. Koca Türk kültürünün diğer kültürler karşısında ki yerini örneklerle açıklamaktadır. Atlı-göçebe Türk kültürü, komşu kavimlerin kültürlerini etkileyerek yine üstünlüğünün göstermiştir. Örnek olarak Çin'in en uzun ömürlü ve en eski devletlerinden olan Cov (Chou) hükümetini Türk topluluğu kurmuştur. Bu dönemde Türkler, Türk kültürünün en değerli (at, tunç, araba, gök tanrı inancı ve 12 hayvanlı Türk takvimi) öğelerini Çin'e getirmiştir. Aynı zamanda Cav (Cao) hükümeti döneminde askeri alanda da Çin ordusunda köklü bir değişim yapılarak Hun Türklerinin askeri ve ordu alanındaki usulleri, giyim-kuşam ve silahları aynen alınmıştır. Bugünkü medeni kıyafete çok benzer olan Hun börk'ü, pantolonu, ceket ve çizmesi Çin ordusuna giydirilerek yine Hun silahları ile eğitim usulüne kadar taklit etmişlerdir (Koca, 2018a, s. 19-20).

Türk kültürü yalnızca Çin kültürünü etkilemekle kalmayıp aynı anda Batı kültürü de etkilemiştir. Türkler **yün gömlekler** giyerken, Romalılar henüz iç çamaşırını bilmiyorlardı. Batı toplulukları süvari tekniğinde ki binici kabiliyetini arttıran **üzengi** tekniğini Türklerle karşılaşınca kadar bilmiyorlardı. Avar Türkleri üzeniği Avrupa'ya getirmiştir. Aynı zaman da Türkler, pastırmayı, konserve etini, yoğurdu ve kopuzu dünyaya tanıtmışlardır (Koca, 2018a, s. 20).

3.1.1. Orta Asya’da Tabiat, İklim Ve İnsan

3.1.1.1. Türklerin İlk Anayurdu ve Yayılmaları

Prof. Dr. Koca, Türklerin ilk anayurdu eskiden beri Orta Asya olarak bilinmekte iken yapılan çeşitli araştırmalar ve belgeler neticesinde net bir bilgiye varılmadığını, farklı uzmanlık alanlarında yapılan araştırmalarla uzmanların hep ayrı ayrı bölgeleri işaret etmekte olduğunu vurgulamıştır. Bilim dünyasında, birbirini destekleyen belgeler ve bilgilerle görüşlerini bildiren tarihçilerin hükümlerinin daha ağır bastığı belirtilerek *Türklerin ilk anayurdu, Altay (Altun Yış) ve Sayan (Kögmen Yış) dağları çevresiyle bu dağların kuzeybatı bölgeleridir* (Koca, 2018a, s. 21-22).

Dil çalışmalarının karşılaştırılmasıyla Türklerin anayurdu bu bölgelerle sınırlı olmadığını ve yayıldıkları belirtilmiştir. Prof. Dr. Koca kavimlere açılan bir kapı niteliğindeki Yarış Ovasından (Cungarya) sonra Türkler, Tarbagatay dağlık araziye kolayca geçip, Kazak Bozkırlarını (Kırgız bozkırı Turan Ovası) tümüyle ele geçirip, Yarış Ovası ile Hazar Denizi arasındaki bozkır bölge onların ikinci anayurdu olduğu bilgisini vermiştir (Koca, 2018a, s. 22).

3.1.1.2. Orta Asya’nın Tabiat ve İklim Şartları

Orta Asya’nın kuzey kısmını içine alan Sibirya’nın kuzeyi Tundralardan oluşmaktadır. Tundraların güneyi Tayga ormanları ile kaplıdır. Tayga ormanları Orta Asya bölgesine doğru uzanırlar. Bu ormanlık bölgeye Yakut Türkleri dışında hemen hemen hiçbir Türk topluluğu girmemiştir. Türkler daha çok bozkırların geniş ufuklu hür havasını tercih etmişlerdir (Koca, 2018a, s. 23).

Tayga ormanlarında kayın, sarıçam, ladin, sedir ve köknar ağaçları bulunuyordu. Hayvan türünden ise geyik, samur, vaşak, kurt, sincap, bozayı, dağ parısı, dağ keçisi, gelincik, yaban keçisi, kakım, kunduz ve tavşan bulunuyordu. Ağaçkakan, iskete, kızıl benekli, buğdaycıl, orman tavuğu, köknar kargası gibi kuş çeşitleri de fazladır (Koca, 2018a, s. 23).

Orta Asya verimsiz düzlükler, geniş otlaklar ve kumlu çöllerden oluşur. İlkbaharda yeşeren otların yerini kısa zamanda kuruyan otlar alır. Cılız otlar vardır fakat hiçbir yerde orman görünmez ama çukur ve çatlaklarda sık karagahnik çalılıklar bulunurdu (Koca, 2018a, s. 23-24).

Bozkır ovalarında toprak verimsiz ve kıraçtır. Tarıma elverişsiz olsa da hayvanlar için çeşitli otlar barındırırdı. Atın ve çift hörgüçlü devenin anavatanı bozkır sahaları olarak gösterilmiştir. Sert karasal ikliminin hâkim olduğu Orta Asya da kışları aşırı soğuk ve zorlu geçer öyle ki -50 dereceyi görürlerdi. Şiddetli soğukların hâkim olmasıyla insanlar için özellikle hayvanlar için de felaketler getirirdi. Kışların zorlu olduğu bu coğrafyada yazlar kurak ve kavurucu sıcaklarla geçer, yağışlar yetersiz ve ortalama sıcaklık +40 derecenin üzerindedir (Koca, 2018a, s. 24).

Sağanak yağmurlar ara sıra görünse de birkaç saat içinde hiçbir iz bırakmazdı toprak kururdu ve bir fayda sağlamazdı. Bu coğrafyada su kaynaklarının kuruduğu dönemlerin olduğu, otlakların kuruduğu ve hayvanların salgın hastalıklar sebebiyle topluca öldüğü belirtilmiştir. İlkbaharda karların erimesiyle oluşan Aksu ve yer altı kaynaklarından beslenen Karasu olmak üzere iki çeşit su vardı. Göçebe Türkler için Karasu önemlidir çünkü karasuların büyük bir kısmı hiç kurumaz (Koca, 2018a, s. 24-25).

Bölgede güneye doğru gidildikçe çoraklaşan, yer yer kumlu çöllere dönüşen alanlar vardır. Bozkır kuşağının alt kısmında yer alan Akkum, Karakum, Kızılıkum, Taklamakan ve Gobi çölleri en büyük çöllerdir (Koca, 2018a, s. 26).

3.1.1.3. Orta Asya'nın En Eski Kùltürleri ve Türklerin Yayılma Sahaları

Orta Asya'nın tarih öncesi, Yontma Taş Devrine (M.Ö.5000) kadar uzanmaktadır. Genellikle ormanlık alanlarda yaşayıp, geçimlerini hayvancılık ve avcılıkla sağlardı. Bozkır sahası insanı Cilalı Taş Devrine geçmiş bulunmaktaydı. Gelişmeye devam eden bozkır insanının maden devrine ulaşması M.Ö. IV. binin sonlarından itibaren. Buradan anlıyoruz ki Yontma Taş Devrinden sonra Türklerin ataları ormanlık alanların dışına çıkarak, bozkır sahalarına yönelmişlerdir. Orta Asya bölgesinde yapılan kazı çalışmalarında elde edilen buluntu ve kalıntıları buldukları bölgeye göre isimlendirmişlerdir. Mesela Abakan Bozkırında elde ettikleri buluntulara Abakan kùltürü adını vermişlerdir (Koca, 2018a, s. 26-27).

a) Anav Kùltürü (M.Ö. 4000-1000)

Kùltür, Anav (Anau) isminde Türkmenistan başkenti olan Aşkabat yakınlarında ki bir yerde ortaya çıkmıştır. Kerpiç evlerde yaşıyor, hayvan besliyor ve çiftçilik yapıyorlardı. Buradan da anlıyoruz ki gelişmiş yerleşik kùltüre sahiplermiş. Anav bölgesi yakınlarında yerleşik kùltürün bir benzeri de Namazgâh-Tepe'de (M.Ö.2500) bulunmuştur. Kazılarda bulunan dibekler, bize yetiştirilen arpa ve buğdayın öğütölüp, un ve ekmek yaptıklarını gösterir. Aynı zamanda maden işlemeciliği de mevcuttu. Çok eskiye dayanan Anav kùltürünün Türklerle ait olduğunu söyleyebiliriz çünkü ilk defa Anav kùltüründe görülen at, Türk kùltürünün temel unsurudur (Koca, 2018a, s. 27-28).

b) Kelteminar Kùltürü (M.Ö. 3000)

Aral gölü çevresinde yerleşik bir kùltür olarak ortaya çıkan, bu kùltürün en önemli buluntuları çeşit çeşit olan çömlekleridir (Koca, 2018a, s. 28).

c) Afanesyovo Kùltürü (M.Ö. 3000-1700)

Önemli buluntu bölgesi olan Afanesyovo (Abakan) bölgesinde ortaya çıkmıştır. Abakan bölgesiyle sınırlı kalmayıp, Altay dağlarından Etıl nehrine kadar uzanan bozkır alanlarının tümüne yayılmıştır. Çeşitli işlemeli madenler bulunmuştur. Buradan Afanesyovo insanının maden devrine geçtiğini aynı zamanda avcılık ve hayvancılık yaptığını anlıyoruz. Bununla birlikte ilkel olsa da ziraat yapmaya başlamışlardır (Koca, 2018a, s. 28).

ç) Andronovo Kùltürü (M.Ö. 1700-1200)

Afanesyovo kùltürünün gelişmiş ve devamı niteliğinde olan Andronovo kùltüründe metalin işlendiği görölmüştür. Metal cevherini, Kalbin Sıradağlarında ki maden ocaklarından sağlıyorlardı. Andronovo insanı maden silahların dökümünde balçıktan ve taştan kalıplar kullanmıştır. Bu kùltürde ilk defa tunç ve altından yapılan süs eşyaları görölmektedir. Çinliler Türklerin atalarından (Andronovo insanından) tunç yapmayı öğrenmişlerdir. Hayvancılık da bu toplumda görölmüştür (Koca, 2018a, s. 28-29).

d) Karasuk Kùltürü (M.Ö. 1200-700)

Yenisey Nehrine dâhil olan Karasuk ırmağı etrafında oluşan Karasuk kùltüründe Andronovo geleneği devam etmiştir. Buna ek olarak demir madeni bulunarak işlenmeye başlanmıştır. Metalin kalitesini artırmışlardır, böylelikle değeri de artmıştır. İlk defa dört tekerlekli üstü kapalı arabalar ve çadırlar Karasuk kùltüründe görölmüştür. Dokuma yapıldığını ve el değirmenini ilk defa bu kùltürde görüyoruz (Koca, 2018a, s. 29).

e) Tagar ve Taştık Kùltürü (M.Ö. 700-100)

Abakan ve Minusinsk alanında bulunmuştur. Tunç madenini işleyerek av aletleri yapmışlardır. Bunların bazılarını hayvan tasvirleri işlemişlerdir. Taştık ve Tagar insanı ağaçtan otağ şeklinde ev yapmayı biliyorlardı. Tagar kùltürü, Taştık alanında yeni bir gelişme ile Tagar ve Taştık kaya çizimleri ve döneme ait olan koriganlarda tunçtan küçük hayvan heykelleri, Türk

kültürünün tüm özelliklerini yansıtmaktadır. Bu sebeple bu kültürleri yaşayan ve devam ettirenlerin atalarımız olduklarından hiç şüphe yoktur (Koca, 2018a, s. 29-30).

Yapılan arkeolojik çalışmalar Ruslar tarafından gerçekleştirilmiştir ve kültürlerin aitliği ile ilgili bir hükme varmamakla, yorumlamamışlardır. Hâlbuki bugün bile bakıldığında Türklerin atalarına ait olduğu delillerle kanıtlanabilmektedir. . Türklerin Etil ve Ceyhun nehirlerinin ilerisine kadar devam eden Orta Asya topraklarına yayıldıklarını, bölgelerde bulunan dağlara, ırmaklara verdikleri isimlerde bu yayılma bilgisini desteklemektedir. Örneğin milattan önceki dönemlerde yazılan Grekçe eserlerde Ceyhun Nehrinin adı “Oxus” (ögüz=nehir) ve Ural Nehrinin adı “Dayık” (yayık) olarak Türkçe yazılmıştır. Grek yazarları muhtemelen burada yaşayan Türk atalarımızdan öğrenmişlerdir (Koca, 2018a, s. 30-31).

3.1.1.4. Türk Karakteri

İklimin ve tabiatın insan karakteri üzerinde etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Türklerin ataları (Proto-Türkler) Orta Asya bölgesini yurt edindiklerinden Orta Asya coğrafyasının sert iklimine, zorlu tabiatına karşı, hem tabiata hâkim olma hem de yaşam mücadelesi göstererek bu mücadelede galip olmuşlardır. Tabii bu süreç onların azim ve sabrını kuvvetlendirmiştir ve onlar Orta Asya iklimine ve zorlu yaşamına uyum sağlamışlardır. Bu süreç onların karakteri üzerinde etkili olmuştur. Türkler, yerleşik hayat yaşayanların aksine doğal çevre ve iklim şartları karşısında esir hissetmemişlerdir, tabiatın zorluklarından kaçmamıştır mücadele etmiştir. Bu zorlu mücadele onları zayıflatmamış aksine güçlendirmiştir ve gerekli olan karakteri almışlardır. Özgüvenli, cesaretli, özgürlükçü, savaşçı, azimli, dayanışmacı, birlik olma ve bağımsızlık fikri yani yüksek erdemli davranışlar Türklerin başlıca karakter özellikleridir. Bu özellikler Türk toplumunu ayakta tutan ve güçlendiren manevi unsurlardır. Türkler sayılarının çok çok üstünde başarılar elde etmişlerdir (Koca, 2018a, s. 31-33).

3.1.1.5. Eski Türk Hayat Tarzı

Eski Türk topluluklarında devlet ve millet bilinci vardır. Atlı-göçebe hayat tarzını benimseyen Türkler tarih boyunca üreticiydiler. Atlı-göçebe hayat tarzının birçok yetenek istemesinin yanı sıra, büyük sürüleri yönetme, zorlu iklim şartlarına uyum sağlama, yeni otlak ve su kaynaklarının arama gibi güç ve yetenek isteyen işleri de beraberinde başarıyla yapmışlardır. At ve koyun, Türklerin benimsemiş oldukları atlı-göçebe hayat tarzındaki ekonomik kaynaklardır. Özellikle atın yeri göçebe hayatta uzak diyarları yakınlaştırdığı için çok önemlidir. Yani göçebe yaşam tarzı at ile birlikte gelişmiş ve kurulmuştur (Koca, 2018a, s. 33-34).

Andronovo kültürünün son dönemlerine doğru ortaya çıkan demir madeni atlı-göçebe hayatta da silah sanayinin temel madenini oluşturduğu için büyük bir öneme sahipti. Hatta eski Türk toplumunda **demirci** adıyla bilinen bir meslek grubu da vardı. Demirciler sadece silah değil günlük araç gereçler de üretmekteydiler (Koca, 2018a, s. 34-35).

Eski Türk topluluklarında amaç sürülerin beslenmesi olduğu için kışlak ve yaylak arasında bir hayat sürmekteydi. Kış aylarını genellikle az kar tutan, iklim şartlarına daha korunaklı olan bölgeleri tercih etmişlerdir. Buralar **koy veya kuytu yer** olarak adlandırılmaktaydı. Yazları ise suların hiç kurumayacağı otlak ve serin alanları yani **kuz** olarak adlandırılan yerleri tercih etmişlerdir. Göçebe hayat tarzını benimseyen Türkler aslında yaşamış oldukları tabiatla o kadar iç içe olmuşlardır ki tabiatı ve tabiatın kuralları nı biliyorlardı. Yaylalara göç emrini veren Boy Beyleriydi. Göçebelerin evi sırtındaydı denilebilir. Çünkü onların evleri taşınabilir türdeydi ve evleri de çadırdan ibaretti. Çift hörgüçlü develerle ya da üstü kapalı dört tekerlekli öküz gücüyle çekilen araçlarla göç ederlerdi.

Bu araçlar, kadınların dikiş diktikleri, çocuklarına baktıkları, doğum yaptıkları gerçek bir ev niteliğindeydi. Obanın erkekleri genellikle av yapmakta ve çok çeşitli hayvan türü avlamaktaydı. Bu sırada kadın gündelik dokuma, ürünleri farklı yiyeceklerle dönüştürme ve bunları tüketilecek şekilde hazırlamaktaydı (Koca, 2018a, s. 35-36).

Hayvancılık Türklerin geçimini sağlaması için yeterli değildi bu yetersizliği ticaret, savaşarak yani mücadele ettiği düşmanın malına el koyarak (ganimet) gidermeye çalışmışlardır. Türkler için savaşmak, hem maddi hem manevi güç ve itibarı birlikte getirdiğinden giderek önemsemilerdir (Koca, 2018a, s. 37).

Ilıman iklimiyle, çeşitli tarım ürünleri, mamulleriyle ve verimli topraklarıyla Çin, Türklerin dikkatini çekmiştir. Bu durum Türk seferlerinin şiddetle artmasına sebep olmuş, hatta Çin yakınındaki ilk devletlerin de kurucuları Türkler olmuştur. Türk seferlerine karşı kayıtsız kalmayan Çin Cav (Chao) Krallığı çeşitli tedbirler almış buna bağlı olarak zaman içinde çeşitli savunma yolları geliştirmiş, tarih için çok büyük niteliğe sahip eğitim reformları gerçekleştirmiş. Bu reformlar, Türklerin savaş kıyafetlerinden, eğitim tazına ve silah mühimmatına kadar etkilenilip kopyalanmıştır. Maddi olanaklar bakımından çok güçlü olan Çin Cav Krallığı bu önemli reformlara rağmen Türklerin bölge üzerinde gelişmesine ve ilerlemesine engel olamamış, savunmasını güçlendirmek adına tüm olanaklarını seferber etmiştir (Koca, 2018a, s. 38-39).

Türk-Çin uygarlıklarının bu şiddetli mücadeleleri Çinlilerin dış dünyaya karşı fikirlerinde büyük değişimlere sebep olmuştur. Kendileri dışında olan tüm insanları “barbar” olarak nitelendiren Çinliler, Türklerle bu savaşlar ile yakın temas kurduktan sonra bu fikirleri de değişmiş, farklı toplumların yaşam şekillerine ilgi duymuş ve araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Türklerin güçlü ve süratli ordusuna karşı tüm zamanların en muazzam savunma aracı “Çin seddi” yapılmış; bu seddin, Çinlilerde devlet bilincini geliştirmiş, güvenlik ve ekonomi yönünden gelişmelerine yol açmıştır (Koca, 2018a, s. 39-40).

3.1.2. Türklerin Göçleri Ve Yayılmaları

3.1.2.1. Göçlerin Sebepleri

Zaman zaman zorunlu sebeplerle Türk toplulukları başka yurtlara göç ederek yayılmışlardır. Bu zorunlu sebepler değişmekle birlikte fetih yapma isteği ile de göçler gerçekleştirilmiştir. Zorunlu göçlerin başında elbette ki **doğal afetler ve salgın hastalıklar** geliyordu. Orta Asya tabiatının ve ikliminin zorlayıcı oluşundan kaynaklanan kuraklık ve aşırı soğuklar insan hayatını çok fazla zorlasa da birçok hayvanın da ölümüne sebep olmuştur. Böylelikle Türkler ekonomik olarak zayıflayıp mecburen göç etmek zorunda kalmışlardır. **Nüfus artışı** ile zaten çok fazla tarıma uygun olmayan, tarım alanları yetersizliği nedeni ile en büyük ekonomik kaynak olan sürülerin artışı ve **otlak alan ihtiyacı**ndan dolayı boylar arasında çatışma çıkar ve çatışmayı kaybeden boy yeni yurt ve otlak aramak için göç etmek zorundaydı (Koca, 2018a, s. 41-42).

Türk toplumunda taht veraset sisteminin belirli bir yasası yoktu yani haneden üyeleri bu konuda eşit sayıldığından her hükümdar değişimde taht kavgaları olmaktaydı. Bu **ihtilaflar** devletin zayıflamasına bazen de bölünmesine sebebiyet vermekteydi. Türkler için istiklali ve özgürlüğü çok önemliydi bu nedenle mücadeleyi kaybeden taraf egemenlik altına girmeyi ve istiklalini feda etmeyi göze alamayıp göç etmeyi tercih ederdi. Bu **siyasi anlaşmazlıklardan** kaynaklanan göçler, yeni devlet kurulurken egemenlik altına girmek istemeyen toplulukların yurtlarını terk etmesiyle de meydana gelmiştir. Örnek olarak 744 yılında Uygurlar, Basmlar ve Karluklar birleşerek Göktürk iktidarını ele alıp, yeni devleti Uygurlar kurunca ve Karluk beyi Uygur kağanın yardımcısı yapınca Karlukların çoğunluğu Uygurların hâkimiyetini reddedip kara Ertiş ve Tarbagataydan ayrılarak İli ve Çu havzasına yerleşmişlerdir (Koca, 2018a, s. 42-44).

Orta Asya bölgesine hâkim olan güçlü bir Türk devletinin olmadığı dönemde toplulukların başa çıkamadıkları **iç ve dış baskılar** nedeniyle göç ettikleri de görülmüştür. Çünkü Türkler istiklalini teslim etmeyi zayıflık olarak görüyorlardı ve egemenlik altına girmek için bağımsızlıklarını ilan edecekleri yurtlar aramışlardır. Örnek olarak Kırgız Kağanlığına, Çinden atılan Kitanların yapmış oldukları baskı ile Kırgızların Ötüken'den Ertiş bölgesinde ki eski yurtlarına göç etmelerini verebiliriz. Türklerde dış baskılardan daha çok iç baskılarla bu göçlerin sayısı artmıştır. İç baskılara birkaç örnek verebiliriz; Avarların baskısı ile Sabar Türkleri, Kazak bozkırlarına geçerek burada bulunan Oğuz (Ogur) Türklerini batıya sürerek topraklarına yerleşmişlerdir.

Daha sonra ilerleyerek On Oğuzları ve Macarları batıya sürükleyip Etil ve Don Nehirlerinin arasındaki bölgeyi ele geçirdiler. Avarlar bu defa Göktürklerden baskı alarak batıdan sonra güvenilir bir yer olarak Orta Avrupa'ya kadar ilerleyip Macar Ovalarına yerleşmişlerdir. Peçenekler, ilk olarak Karluk ve Oğuz boyları daha sonra Hazar ve Oğuz Türklerinin baskılarına maruz kalmıştır. Peçeneklerde yurt arayışı ile Macarları batıya sürüklemiştir (Koca, 2018a, s. 44-47).

Bu zorunlu göçlerin yanında fetih isteğiyle de göçler yapılmıştır. Doğal olarak fethetme isteği yeni devler kurma fikrini de beraberinde getirmiştir. Türkler konar-göçer hayat tarzını benimsedikleri için bu hareketliliğin getirdiği dinamizm ile yeni ülkeler fethetme ve yeni olanaklara sahip olma arzusu içindeydiler (Koca, 2018a, s. 47-48).

Sonuç olarak, Türk tarihinde zorunlu göçlerle beraber fetih isteğiyle göçler de gerçekleştirilmiştir. Zorunlu göçlerin birçoğu olumsuz sebeplerle olsa da Türklerin bölgelerinin dışına çıkarak geniş coğrafyalara yayılması gibi olumlu sonuçlar da doğurduğunu görebiliyoruz.

3.1.2.2. Milattan Önceki Türk Göçleri

Prof. Dr. Koca, bu başlık altında milattan önce ve sonra zaman zaman Türk göçlerinin olduğunu fakat milattan sonraki dönemlerde yapılan göçler hakkında net bilgilere sahip olduğumuza değinmektedir. Eski Çin, İran, Mezopotamya, Hindistan ve Anadolu medeniyetlerinde yapılan araştırmalarda Türk kültürünün izine rastlanmaktadır. Prof. Dr. Koca nerede büyük bir devlet kurulduysa orada muhakkak Türk kültüründen bir iz kaldığını belirtmektedir. Yapılan dil araştırmalarından bahsederek Sümerce ve Türkçe arasında ki benzerliğe değinerek örnekler vermektedir. Bu benzerliğin sadece Sümerce ve Türkçe ile sınırlı kalmadığını, Türkçe ile Guti, Elam, Hurri, Bask ve Urartuların dili ile de benzerlik olduğunu dile getirir. Çin'de kurulan Cov devletinde de at kültürü, Gök Tanrı inancı ve askeri siteminde ki benzerlikler bu devleti kuranların Türk olduğunu gösterdiğine aynı zamanda doğudan gelip İtalya'ya geçen Etrüskler'in milletleri hakkında net bir karar olmadığı fakat Türk topluluğu olabilecekleri yönündeki görüşler ancak Etrüskler'in dilleri çözüldüğü zaman netleşeceği ifade edilmektedir (Koca, 2018a, s. 49-51).

Prof. Dr. Koca, Yakut ve Çuvaş Türklerinin, ırk birliği bulunmayan Arî topluluklarının, Asya kökenli topluluklarının ve Gotlar, Fin-Ugorlar ve Slavların göçlerini ve bu göçlerin güzergâhları hakkında bilgiler vermektedir (Koca, 2018a, s. 51-53).

3.1.2.3. Milattan Sonraki Türk Göçleri

Prof. Dr. Koca, milattan sonraki dönemlerde yapılan Türk göçlerinin genellikle Güneye ve Batıya doğru yapıldığını vurgulayarak Güneye doğru olan göç amaçlarının Kuzey Çin ve Kuzey Hindistan akınları olduğunu belirtmektedir. Türkler sadece akınlar düzenlememişlerdir bu bölgelerde devletler de kurmuşlardır. **Tabgaç** Devletini (birkaç nesil sonra Çin ile farkı kalmamış ve toplumun unsuru haline gelerek **Wei** adını alarak Tabgaç adını kullanmamışlardır) Kuzey Çin'de bir Türk hanedanı kurmuştur (Koca, 2018a, s. 53-54).

Devam eden Türk göçleri yönünü daha sonraları batıya çevirerek **Kuzey yolu** ve **Orta yol** olarak adlandırabileceğimiz iki yol kullandılar. Türk topluluklarına kuzey yolunu **Hun Türkleri** açmıştır. Hun göçü hızla batıya doğru ilerlemeye başlamış, Hunların karşısında gücünün kaybeden Karadeniz'in kuzeyindeki Ostrogot ve vizigotlar arka arkaya çöktüler. Gotlar'ın korkmasına neden olan bu akınlar genel bir hareket olan Kavimler Göçüne sebebiyet verdi. Hunların başlatmış oldukları **Kavimler Göçü** Türk tarihi ve Avrupa tarihi yönünden önemli gelişmelere yol açtı: Gotlarla birlikte kavimlerin Avrupa'dan Asya'ya olan yayılmaları Hunlara beraber yön değiştirip Asya'dan Avrupa'ya doğru olmuştur. Hunların açmış oldukları kuzey yolu, Hunlardan sonraki dönemlerde Avarlar, Bulgarlar, Uzlar, Kumanlar ve Peçenekler gibi Türk toplulukları tarafından farklı dönemlerde kullanıldı. Türk akınlarına karşı dünyanın en büyük savunma sitemini doğuda kuran Çin, köklü değişiklikler yapmıştır.

Batıda ki kavimlerin ise Hunlardan veya Türklerden kaçmaktan ya da onların hâkimiyeti altına girmekten başka çareleri yoktu. Kavimler Göçü önce Roma imparatorluğunu derinden sarsmış ve bu sarsılma ile ikiye ayrılmıştır, daha sonra Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasını hızlandıran temel olay olmuştur. Günümüz Avrupa'sının etnik temeli Kavimler Göçü sonunda atılmıştır denilebilir. Hunlardan kaçan kavimler Batı Avrupa'da birleşip kaynaşp yeni topluluklar oluşturmuşlardır (Koca, 2018a, s. 54-57).

İkiye ayrılan bu yollardan diğeri ise **orta yol**, Türkler defalarca denemelerine rağmen İran'da bulunan güçlü devletler yıkılıp aşılamadı. Daha sonra İran Sâsânî devleti, Göktürklerin ve Bizans'ın sıkıştırmalarıyla zayıf düşmüştü ve Araplar tarafından zayıfladığı dönemde çökertildi. Böylelikle yeni yol (orta yol) Türklere açıldı. Orta yolu takip eden Türk toplulukları Orta Doğu İslam ülkelerine hâkim olup Anadolu'yu fethedip siyasi kimliklerini ve milli kültürlerini koruyarak yeni bir vatan kurdular (Koca, 2018a, s. 57-58).

Türk topluluklarında yurt arayışından dolayı hep bir göç vardı fakat Hunlarla beraber Batıya olan göçler devam etmekte ve bu göçlere Bizans'a ait Anadolu'da eklendi. Oğuzlardan kopan ikinci bölüğün başında Oğuz Devletinde Sü-başı olan Selçuk vardı. Karadeniz'in Kuzeyi yerine İslam ülkelerine yönelmesinin nedeni daha önce ki göç hareketinde ki Türkler Bizans politikasıyla birbirlerini imha ediyor ya da milli kimliklerini kaybetmeleri ve Hazar Devletinin bulunmasıydı (Koca, 2018a, s. 58-59).

Türkler en çok göç eden toplulukların ilk sıralarında yer almakta ve bu göçlerin onlar için olumlu ve olumsuz sonuçları olmuştur. Birçok Türk topluluğu milli kültürünü ve siyasi üstünlüğünü kaybetmiştir. Bazıları ise kültürlerini koruyup siyasi bağımsızlığını kaybetmiştir. Büyük bir Türk topluluğu yani Göktürk ve Uygur devletlerinin ikinci temel unsuru olan Oğuz Türkleri hem siyasi bağımsızlığını koruyup hem de milli kültürünü bugüne kadar koruyarak getirmiştir. Türkler yurtlarını, dinlerini ve medeniyetlerini değiştirmelerine rağmen dillerinden vazgeçmemişlerdir fakat Fars ve Arap kültürünün etkisinde de kalmıştır. İslam dininin Türk kimliğinin ve kültürünün korunmasında olumlu bir rolü olduğuna değinen Prof. Dr. Koca Anadolu coğrafyasının, Türklerin yerleşip buraya kök salmaların da büyük katkı sağladığını belirtir (Koca, 2018a, s. 59-64).

3.1.3. Tarihte Türk Adı

Prof. Dr. Koca, Türk adının ortaya çıkışını ele alırken Türk topluluklarının hiçbir zaman aynı ad altında toplanmadığını belirterek Hun ve Göktürk Devletlerinin, Hun ve Türk adlarını siyasi olarak kullandıklarına değinmektedir. Türk adı Göktürk devletinin siyasi gücüyle birlikte yaygınlık kazanmasıyla Türk soyundan olan ve Türkçe konuşan toplulukların adı olarak kullanılmaya başlanıldığından söz eden Prof. Dr. Koca, artık Türklerin soy ve boy adlarının yanı sıra Türk adını aldıklarını vurgular. Birçok kaynaklarda Türk isminin farklı şekillerde yazıldığını alfabe farklılığından kaynaklı olduğunu anlayabiliriz. Türklerin söyledikleri gibi yazılmış şekline İslam kaynaklarında rastlarız (Koca, 2018a, s. 65-67).

Türk adının aslı ve anlamı kısmında ise Prof. Dr. Koca konu ile ilgili Çin ve Arap kaynaklarında bazı açıklamaların olduğuna fakat bir gerçekliğinin olmadığını halk arasında dolanan etimolojilere dayandığını belirtir. Prof. Dr. Koca, Türk kelimesinin ilk analizlerinden ve kelime yapısında söz ederek Türk kelimesinin törü-mek fiilinden çıkan bir isim olduğuna ve görüşlere göre anlamlarının değiştiğini ele alarak Göktürk destanına da değinmektedir. Prof. Dr. Koca, Türk kelimesinin törü-mek fiilinden çıktığını, kelimenin ilk halinin Törük olabileceğinden fakat Türkçe kaynaklarda Törük kelimesine rastlanmadığını vurgulamaktadır. Kelimenin önce Törük sonra da Türk halini aldığını böylelikle türemiş, yaratılmış, insan anlamının da değişerek güç, kuvvet, kudretli güçlü anlamını kazandığına ve Türk adının artık kaynaklarda güç, kuvvet olarak anlamlandırıldığını görmekteyiz (Koca, 2018a, s. 68-72).

Prof. Dr. Koca Türk kelimesinin topluluk devlet ve ülke adı olarak kullanımlarından söz ederek hangi boyların hangi devletlerin ve hangi ülkelerin bu ismi kullandıklarını hangi anlamda ve hangi eserlerde ne şekilde bahsedildiği yönünde bilgiler vermektedir (Koca, 2018a, s. 72-78).

3.1.4. Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilâtı

A) Türklerde Devlet Fikri

Prof. Dr. Koca, en büyük devletleri kuran ve güçlerini Orta Asya'nın coğrafi zorluğu karşısında ispatlamış olan Türklerin, çok erken çağlarda devlet ve millet fikri ile geliştiklerini, tarihin hiçbir döneminde devletsiz ve milletsiz olmadıklarını çünkü devletin Türkler için düzeni ve birliği temsil ettiğini vurgulayarak önemini dile getirmiştir. Devletin adlandırmalarına töresiz devlet düşünülmediğine ve devleti tamamlayan **halk, ülke, hâkimiyet** ve **teşkilat** unsurlarının ortaya çıkışına, gelişimine değinerek devlet fikri için bu dört unsurun gerekliliğine ve devlet fikrini sağlamlaştırdığına, halksız topraksız ve hürriyetsiz devletin olmayacağı aktarmaktadır (Koca, 2018a, s. 79-91).

B) Hâkimiyet (Egemenlik) Anlayışı

Prof. Dr. Koca, hâkimiyet anlayışını açıklayarak hâkimiyetin ilahi temellerine değinerek bilgiler vermektedir: Kağanın ve halkın inandığı gibi Tanrı hâkimiyet gücünü kağana vermektedir. Tanrının bağış olarak verdiği hâkimiyet gücüyle Kağan tanrı tarafından yetenek ve olağanüstü güçlerle donatılmış olarak kabul edilirdi. Tanrı tarafından verilen **Kut** (siyasi güç), Kağanın Türkleri bir bayrak yani bir devlet altında toplama ve yönetme yetkisiydi. Tanrı, **ülüg veya ülüş** (pay, hisse, nasip) bağışıyla Türk ülkesinde bolluk ve bereketi arttırarak dolaylı şekilde Kağana iktisadi güç kazandırıyor. Kağanın savaşçılık yeteneğini arttıran **küç** (askeri güç) tanrı tarafından verilir ve Kağan kendini iktidarın kaynağına daima sorumlu olarak görüyordu. Kağanın ikinci sorumlu olduğu yer ise yazılı olmayan kanun niteliğinde ki **Türk töresi** idi. Buradan kağanın iktidarının sadece ilahi değil aynı zamanda kanuni bir temele dayandığını anlıyoruz. Yine inançlarına göre Tanrı yönetimde başarısız olan Kağanın siyasi iktidarını (kut) verdiği gibi geri alabiliyordu. Hâkimiyet intikali (iktidarın bir haneden üyesinden diğerine geçişi) eski Türk devletlerinde kut haneden üyeleri arasında kan bağıyla olmaktaydı. Tanrı seçimini en güçlü olandan ve hanedanlığa yakışan biri için kullanmaktaydı. Taht mücadeleleri her zaman görülebilmekte hatta hükümdarın şehzadelerden birini veliaht ilan etmesi bile bu mücadeleleri durdurmaya yetmiyordu. Tahta geçildikten sonra bile bu durum devam etmekte ve taht mücadelesi verenler bazen içeriden bazen ise dışarıdan desteklenirdi. Öyle ki bu durum iç savaş haline dönüşebilmekte ve devleti zayıflatıp çökme durumuna kadar getirebiliyordu. Bu da komşu devletlerin lehine olmakta ve son darbeyi vurup devleti çökertebilmekteydiler (Koca, 2018a, s. 91-95).

C) Devlet Başkanı

Prof. Dr. Koca, Hükümdarlık için büyük bir öneme sahip olan **hâkimiyet ve hükümdarlık sembollerini** ele alarak her hükümdarın kendini tanıtan sembollerin bulunduğu değinmekte ve unvan, otağ, taht, bayrak, çizme, kemer, kılıç davul, kotuz yay, kama, kamçı, ordu ve toy gibi sembol unsurlarından bahsetmiştir. Özellikle toyun (büyük ziyafet) hükümdarın maddi gücünü ve iktidarını sergilemeleri için fırsat olduğunu ve halkı için ne kadar fedakârlık yapabileceğini gösterdiği için büyük önemi temsil eden unsurlardandı. Ziyafete özellikle idarecilerin ve boy beylerinin katılması gerekiyordu çünkü toya icabet etmek itaat etmekti, toya katılmayanlar itaatsizlik ve isyan anlamı taşımakta ve hükümdar tarafından cezalandırılmaktaydı (Koca, 2018a, s. 95-97).

Hükümdarın özellikleri cesur ve kahraman olması, bilge olması, erdemli olması idi. Çünkü eski Türk devletlerinde hükümdar devlet teşkilatının başı ve halkın lideri konumundaydı. Bu ağır görevi iyi yetiştirmiş, bilgili, yetenekli ve tecrübeli kimseler başarabilirdi. Eski Türk topluluklarında başarının yeteneğe ve en önemli kavram olan erdemi bağlı olduğuna inanırlardı çünkü erdem yüksek ahlaki değer sayılmakla birlikte düşman ile savaşmak, başarı elde etmek en büyük erdemlerden sayılmıştır (Koca, 2018a, s. 97-104).

Türk hükümdarının her emri hüküm olarak sayılmakta ayrıca en büyük yargıç durumundaydı. **Devlet başkanının görev ve sorumlulukları**, iç ve dış siyasi yönetmek, orduları yönetmek, Türk topluluklarını tek bayrak altına toplamak, devlet teşkilatındaki görevlileri tayin etmek veya görevden almak, iktisadi alanda başarılı olmak ve ekonomiyi yönetmekti. Türk Kağanları dünya hâkimiyetinin Tanrı tarafından verilen bir görev olarak gördüğü için yabancı soydan kavimleri de bir devlet altında toplamayı amaç edinmişlerdir (Koca, 2018a, s. 104-107).

Kağanın başkanlık ettiği **devlet meclisinde** siyasi, askeri, ekonomi, sosyal ve kültürel konuların istişare edilip karara bağlanırdı. Meclislere toy, tärnek, kengeş ve kurultay gibi isimler verilirken meclis üyeleri de toygun olarak adlandırılmaktaydı. Türk hükümdarların eşleri (**Hatun**) tanınmış Türk boylarından seçilirdi. Gelecekteki hükümdarların annesi olacağı için Türk soyundan olmasına dikkat edilirdi. Hükümdar eşleri yin-çü, hatun, katun, uluğ hatun unvanı taşırlardı. Türk hükümdarlarının oğullarına Tigin (şehzade, prens) unvanı verilirdi ve devlet yönetiminde en üst kademelerde görev alan tiginlerden biri (genellikle büyük oğul) veliaht ilan edilirdi. Veliaht ilan edilen oğula yönetmesi için askerlerle beraber belirli bir bölge verilirdi ki ileride ki görevine yetiştirilsin tecrübe kazansın. Her ne kadar veliaht seçilmişse de başa geçeceği kesin olmadığından tahta geçme hakkı tiginler arasında eşitti. Bundan dolayı taç baş değiştirirken taht kavgaları görülebilmekteydi (Koca, 2018a, s. 107-110).

C) İdarî Yapı ve Özellikleri

Türk kozmik (evrenin yaradılışı) düşünce temeline dayanan Türk devlet teşkilatı, ilahi bağış saydıkları kut, hükümdara geçen siyasi gücün yukarıdan aşağıya doğru inip yeryüzünde ikiye ayrılarak sağa ve sola (doğu ve batı) yönünde ilerlemekteydi. Bu ikili sistemde sağ taraf yani doğu her zaman daha üstündü. Batı, doğuya tâbi durumdaydı ve devletin idari merkezi olan ordu doğudaydı, ordunun tam merkezinde Türk hükümdarının otağı yer almaktaydı. Ülkenin sol yani batı bölgesine hükümdar kardeşlerinden biri yabgu unvanıyla tayin edilirdi. Yabgu doğu hükümdarına bağlı olmakta iç ve dış işleri hükümdar adına yürütmekteydi. Ordu sisteminde de ikili sisteme göre şekillenmekte ve ortak sefere çıkıldığında hükümdarın başkomutanlığında birleşip sağ ve sol kanat olarak harekete geçmekteydiler (Koca, 2018a, s. 111-116).

D) Hukuk

Türkler tarih sahnesinde var oldukları andan itibaren büyük teşkilatlar kurarak kamu hukukunu meydana getirmişlerdir. Kamu hukuklarını ve özel (aile) hukuklarını kapsayan bütün kanunlara Töre (törü) denilmekteydi. Töre yazılı olmayan kanun niteliğinde olduğundan ötürü eski Türk kanunlarına dair kesin, sağlam ve detaylı bilgilere sahip olamıyoruz. Her memur unvanının sorumluluklarını kanunlara uygun biçimde yerine getirmek zorundaydı.

Halk ve devlet başkanları dâhil olmak üzere devlet görevlileri de yasalara uymakla görevli olup uymayanlar cezalandırılırdı. Hükümdar yargıç görevindeydi. Yasalara uymayan kişi cezalandırılmakla birlikte toplumda ayıplanır ve dışlanırdı. Devlet ve toplum hayatında en geçerli ve yaptırımı en yüksek olan güç töre hükümleri idi. Devlet teşkilatının her biriminin başı olan Türk hükümdarları adalet teşkilatının da başı olup yargıç sıfatıyla yargıda bulunabilir hatta ölümle sonuçlanan cezalar verebilirdi. Başa geçen her yeni hükümdar atalarından kalan töreyi düzenleyip yürürlüğe koyarak kanun hâkimiyetini sağlıyordu (Koca, 2018a, s. 116-119).

E) Ordu (Sü, Çerig)

Ordu, Eski Türk devletlerinde ki temel kurumlardan sayılmakta ve devletin güç kaynağını durumundaydı. Türklerin devletler kurmaları ve hâkimiyetlerini devam ettirmeleri güçlü ordular sayesinde olmuştur. Prof. Dr. Koca, **ordunun temel unsurlarını** ele alarak bu unsurların başkomutan ve komutanlar, teşkilat, savaşçılar ve teçhizat olduğunu belirtir. **Askeri eğitimin** çocukluk çağından başladığını, her askere savaş anında tek başına görevlerini başarıyla yerine getirebilecek şekilde vasıflandırılırdı bu vasıflar şunlardı: verilen her türlü emre tam itaat, süratli ve isabetli karar verme, hedefi vurmada tam isabet. Türkler de savaş ve taktik kısmında Türk savaş sisteminin hareket ve sürat üzerine kurulu olduğu bilgisi verilmektedir. Eski Türk savaşlarının, yıldırma ve yıpratma, sahte geri çekilme ve pusuya düşürme ve imha taktikleri ortak özellikler olarak görülmektedir (Koca, 2018a, s. 119-142).

3.1.5. Türklerde Sosyal ve Ekonomik Kültür

A) Sosyal Hayat

Eski Türk toplumlarında sınıf ayrımı yoktu, idare edenler (ak kamag bodun=beyler) ve idare edilenler (kara kamag bodun=halk) vardı. Mevki, soy, servet toplumda sınıf farkı yaratmamakta ve başarı, yetenek ön planda olduğu için halktan sayılan kesim hizmete gösterdiği başarılarla yükselip bey ve komutan unvanına kadar yükselebiliyordu. Toplumda birey arasında ki ilişkileri kanun niteliğinde sayılan töre düzenlemekteydi. Töre Türkler için büyük bir öneme sahiptir. Türk devletleri kurulup yıkılsa da Türkler törelerini koruyup varlığını devam ettirmişlerdir. Türklerin yeni devletler kurmaları devam ettirdikleri ve korudukları töre sayesinde olmuştur. Eski Türk toplumunu daima ayakta tutan özelliği ise sürekli bir **yardımlaşma ve yarışma** olmasıdır (Koca, 2018a, s. 143-144).

Prof. Dr. Koca, sosyal hayatın genel hatlarından bahsettikten sonra toplumu oluşturan birimlere yani aile, boy (kabile) ve bodun (boyar birliği, halk, millet) gibi çeşitlilikten söz etmektedir. Toplum olma anlayışının temeli olan **aile (oguş)** yapısından bahsederken eski Türk aile yapısının birlik beraberlik ve dayanışma içinde olduğunu ve bunu “*et tırnaktan ayrılmaz*” atasözü ile belirttiklerini anlatmaktadır. Kadın erkeğin evdeşi idi. Babanın yanında annenin de söz hakkı vardı yani babadan sonra anne aileyi temsil etmekteydi. Erkek çocuğun yetişmesi babanın yükünü hafiflettiği için “*tay yetişirse at dinlenir, oğul yetişirse baba dinlenir*” atasözünü kullanmışlardır. Erkek çocukları babalarıyla yetişirken avcılık toplayıcılık ata binmeyi öğrenirlerdi, kız çocukları ise annenin yanında ev işlerine yardım etmeyi, halı dokumayı öğrenirlerdi. Prof. Dr. Koca, aile kavramı altında evlenme, ailenin günlük hayatı, aile fertleri arasındaki ilişki, boşanma, akrabalık bağları, eski Türk ailesinin evinden ve sabit konut kavramlarını da açıklamaktadır. **Boylar**, aile (oguş) ve soyların (urug) birleşmesi ile oluşup başlarında bey unvanı ile bilinen boy başkanı vardır. Her boyun kendine özel damgası (tamga) vardı. **Bodun**, boyların birleşmesiyle meydana gelen bir teşkilatlanma birimidir. Bodun, devleti oluşturan temel birim olup başkanları Kağan, han, yabgu, şad, erkin, il-teber unvanları ile anılırdı. Devlet ve kağan sahibi olmak bodun’un varlığını sürdürebilmesi için önemliydi (Koca, 2018a, s. 144-165).

Prof. Dr. Koca, Türk toplumunda bayramlar ve festivallerin tarihi kaynaklara göre hunlardan beri bu tür pek çok törenlerin olduğunu ve bayram yeri adı verilen meydanın süslenmesinden ve Türklerin kendilerine özgü bayram ve festivallerinin inançla ilgili davranışlar olduğunu, toplu yapıldığı bilgisini vermektedir. Eski Türk bayramların da “ritüel değer taşıyan davranışlar, hayatlarında rol oynayan nesneler, eğlence ile ilgili unsurlar, giyim, süslenme ve süsleme ile ilgili unsurlar” olarak dört unsur görüldüğünü Prof. Dr. Koca ifade etmektedir (Koca, 2018a, s. 165-181).

B)Ekonomik Hayat

Prof. Dr. Koca, ekonomini çeşitlerinin oluşunu ve gelişimini etkileyen başlıca faktörlerin çevre ve iklim olduğunu vurgulayarak tarım, ticaret, sanayi, zanaat, hayvancılık gibi çeşitli ekonomik kolların olduğunu aktarmaktadır. Tükler de tarım, ticaret, sanayi ve zanaat belirli ölçülerde görülüp **hayvancılık** daha yoğun yapılmaktaydı. Öyle ki eski Türk ekonomisi hayvancılığa dayanıyordu. Sürüler halinde beslenen at ve koyun ekonominin iki temel unsuru olup sürünün sayısıyla maddi güç ölçülürdü. Prof. Dr. Koca eski Türklerin ata ve koyuna verdiği değerleri ifade etmek adına at ve at kültürü, koyun ve koyun kültürü olarak başlıklar altında detaylı bilgiler vermektedir. Binit ve savaş aracı olarak kullanılan atlara özel bakımlar yapılırken sürüdeki atların özel bakımı yoktu. **Binit ve koşum takımları** başlıca gem, yular, üzengi, eyerdir. At ve koyun dolaylıda olsa ekonomi de önemli yer tutmaktaydı. At ve koyun sadece ticaret için değil kendi ihtiyaçları içinde değerlendirilmekteydi. Koyunun da etinden sütünden yününden, derisinden yani her şeyinden faydalanıyorlardı. Türkler için devlet at üzerinde kurulmakta ve at üzerinde yönetilmekteydi. Atın etinden, sütünden derisinden faydalanırdı en lezzetli et at etiydi fakat Türkler atlarını dini tören ve zorunluluk dışında kesmezlerdi. At ve koyundan başka sığır, manda, keçi, deve tavuk gibi hayvanlarda vardı (Koca, 2018a, s. 181-195).

Zorlu iklim ve tabiat şartlarına tâbi olan Orta Asya bölgesi hayvancılığa elverişli olduğu kadar tarıma aynı imkânları sunmuyordu fakat **tarım** en az sürü beslemek kadar önemliydi. Hatta **tarıgcı/tarıdacı** ismiyle bilinen çiftçi kesim vardı. Türklerin yetiştirdikleri en eski tarım ürünleri buğday arpa ve çavdardı. At yeme olarak çok fazla arpa üretmişlerdir. Fasulye türünden baklalar, sanayi bitkileri olan kendir ve pamuk yetiştirmişlerdir. Tarım yapan tüm topluluklarda **tarım aletleri** görülmektedir. Türkler tarım aletlerinin tümü için **amaç** adını kullanılmıştır. Hububat ekiminde **saban**, saban ucuna geçirilen demire **bukursı** (tış), yetişen buğdayı biçmede kullanılan alete **orak** (baştar, orgak), toplanan mahsule **yığın**, yığınların saman haline getirilmesinde kullanılan alete **düven**, rüzgârda saman savurmaya **tınaz**, tanelerden oluşan yığına **çeç**, çeçin temizlenmesinde kullanılan alete **adrı** veya **eskü**, çeçlerin muhafaza edildiği yere ambar denilmekteydi. Değirmen taşı çok eskiden beri Türkler tarafından bilinmekte ve kullanılmaktaydı. Un öğüten kişiye **ügitçi** denilmekteydi (Koca, 2018a, s. 195-198).

Diğer önemli ekonomik kol ise arz-talebe dayalı olan ve ithalat, ihracat temel faaliyetleriyle oluşan **ticarettir**. Üretmek kadar bu malları tüketiciye ulaştırmak yani aracılık yapmak önemli ticari faaliyettir. Eski Türk toplulukları ihtiyaç fazlası mal üretme ihtiyaçlarını ithalat ile karşılama ve aracılık etme şeklinde ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ticaret büyük ölçüde değiş-tokuşa dayalı olup en çok değiş-tokuş için kullanılan mal at olmuştur. Değiş-tokuşun haricinde ticarete parada kullanılmaktaydılar. Prof. Dr. Koca, ticaretin kapsamından ve ticaret için önemli olan ihracat ve ithalat hakkında bilgi verip ticari yollardan bahsederken ipek yolunun kavimler göçünde ki rolüne, din ve kültür yayılmasındaki rolüne, doğu-batı geçişindeki ticarete oynadığı role değinerek ipek yolu mücadelesinden bahsetmektedir (Koca, 2018a, s. 199-210).

Prof. Dr. Koca, **Türklerde besin ve beslenme** sisteminde besin maddelerini hayvanlar, bitkiler ve tarım ürünlerinden sağladığını söyleyerek eski Türklerde ekonomi yoğunlukla hayvancılığa dayandığından hayvanlardan elde edilen besin kaynakları tarım ve bitkiden daha fazla olduğuna değinmektedir. Besin kaynaklarının başında **et** gelmektedir.

Koç, keçi, koyun, kuzu, at, deve, oğlak, tavuk, erkek, kuş, tavşan geyik gibi kendi besledikleri veya avlandıkları hayvanlarla ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Yoğurt, lor, peynir, kaymak, kımız ve yağ hayvanlardan elde edilen sütün pişirilmesiyle tüketilen **süt ve süten yapılan besin maddeleri** mevcuttu. Bir diğer besin maddesi olan **tarım ürünleri** buğday, arpa, darı, pirinç gibi çeşitli ürünler olup sebze ve meyvelerden de patlıcan, havuç, fasulye, pancar, soğan, kabak, sarımsak, turp, salatalık, biber, şalgam vb. **sebze ürünlerini** ve şeftali, elma, erik, fındık, üzüm, kavun, karpuz, içde vb. **meyve ürünlerini** tanıyıp tüketmekteydiler (Koca, 2018a, s. 210-215).

Prof. Dr. Koca, **Türklerde giyim ve süs eşyalarını** ele alarak Türklerin elbiseye ton veya kedgü/kedüm dediğini ve **iç elbise-dış elbise** olarak ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Dış elbiseye **taş elbise** iç elbiseye **iç ton** demektedirler. Prof. Dr. Koca, arkeolojik buluntulardan elde edilen bilgi ve belgelere dayanarak Türklerin kıyafetlerinin günümüz kıyafetlerine yakın modernlikte olduğunu, kadın ve erkek giysilerinin çok farkı olmadığını sadece kadınların etek boyları erkek etek boyundan daha uzun olduğunu belirtmektedir. Giyim olarak çeşitli börtüklerin olduğunu, kadın gömleğine artık denildiğini, deri ve kumaştan yapılan pantolonların olduğunu, dizlik, başmak ve çaruk gibi ayakkabıları ve keçeden çizmelerinin olduğunu, kendilerine has olan izlik adında çarıklarının olduğunu, elbise üzerine uzun kaftanlar giydiklerini, kemer kullandıklarını görmekteyiz. Türk aileleri genellikle ihtiyacı olan kumaşı kendileri dokuyup, elbise ve ayakkabılarını kendileri dikmekteydi. Belirli dönemlerde kullanılan kemik iğneler, bakır biz'ler günümüze kadar gelen dikiş malzemeleridir. Günümüz tabiri ile terzilere yiçi, börtük yapanlara börtüçi, ayakkabı dikenlere etükçi denmektedir. Korıganlarda eski Türk kadınlarının kullandıkları küpe, gerdanlık, boncuk, inci, bilezik, tarak, ayna gibi süs eşyaları meydana çıkarılmıştır (Koca, 2018a, s. 215-218).

3.1.6. Türklerde Din ve Dinî Kültür

Prof. Dr. Koca, eski Türk inanç merkezinde olan **Gök Tanrı inancını** Türklerin evrenin yaratıcısı ulu varlık olarak gökyüzünü kabul etmeleri ile başladığını değinerek Orta Asya Türklerin karakteri, yaşayış biçimlerini rol oynadığı gibi dini inançlarının oluşmasında da etkili role sahip olduğunu dile getirmektedir. **Gök Tanrı inancının doğuşu:** Orta Asya bölgesinin zorlu tabiat koşulları ve yaşanan doğal felaketler Türkleri endişede bıraktığından Türkler, istemsizce yaşamlarını etkileyen gücün, kudretin kaynağı olduğuna inandıkları gökyüzüne yöneldiler. Çünkü doğal olayların hepsi gökyüzünde meydana gelmekte ve gerçekten de yeryüzündeki hayatı etkilen gücü vardı, yeryüzünü aydınlatan ısıtan soğutan geceleri yol gösteren yıldızlar hepsinin kaynağı gökyüzüydü ve gökyüzü Türkler için kudretin kaynağı olmuştur. Kaynak olan varlıklar karşısında kendisini her zaman güçsüz hisseder insanlar, böylelikle Türkler gökyüzünü inanç merkezlerine yerleştirip **Gök Tanrı** adını verdiler. **Gök Tanrı inancının özellikleri** arasında öne çıkan özellik tek tanrı etrafında oluşturulan ve devam ettirilen bir inanç biçimi olmasıdır. Birçok çağdaş yazar eski Türklerin inanç sistemi için tek tanrıya inandıkları, kötü ve istemeyen durum karşısında göğe bakıp **bir Tengri**, Türklerin dinlerinin ölümsüz bir tanrıya tapma olduğunu, Gök Tanrıya taptıklarını vb. gibi tespitlerde bulunmuşlardır. Yabancı kaynaklar aynı zamanda bu Tanrının ölümsüz, **ezeli ve edebi** (Mengü/Bengü Tengri) olduğunu söylemektedir. Türkler tanrıyı **ruh** olarak düşünmüşler, ne yerli ne de yabancı kaynaklarda sözle veya görselle tasviri yapılmamıştır. Gök Tanrı sınırsız ve evrensel güce sahipliği ile semavi dinlerle benzerlik göstermektedir. Tanrıyı siyasi iktidarın kaynağı olarak gören eski Türkler için Tanrı, Türk milletinin yaşantısı ve istiklali ile yakından ilgilenip milli bir özelliğe bürünmekteydi. Tanrı, cezalandırma hak ve gücüne sahip olup cezalar salgın hastalık, başarısızlık, ölüm olarak görülmekteydi. Tanrı, insanların kaderine hâkim ve onlardan hep haberdardır (Koca, 2018a, s. 219-226).

Eski Türkler doğada karşılaştıkları olaylara ve belirli varlıklara karşı saygı ve sevgi besliyorlardı bunun nedeni ise olayların ya da eşyaların bilinmeyen gücü olduğuna **yani tabiat kuvvetlerine inanmalarıydı**. Türkler için güneş, yıldız, ay, ırmak, göl, dağ, kaya, pınar, ağaç, ateş su vb. canlı cansız varlıklara ve şimşek, gök gürlemesi, yıldırım gibi doğal olayların manevi güç barındırdıklarına inanırlardı. Ay ve güneşin ruh taşıdığına, dağların göğe yakın olmasıyla kutsal olduğuna, orman ve ağaç kültürüne, ateşin kutsallığına, tütsülemeye, temizlik ve saflığın sembolü olan suya saygı gösterip güçlerine inanmışlardır (Koca, 2018a, s. 226-229).

Atalara saygı ve bağlılık toplumun ataerkil yapısından gelmekte ve rüyada atalarını görmek eski Türkleri tedirgin etmekteydi bu korku zamanla yerini saygı ve sevgiye bırakarak ataya saygı ve bağlılık dini inancın temel unsuru haline gelmiştir. Ölmüş ataların suretleri (kugurcak) yaparak ve saklayarak bazen duvarlara asarak saygı ve bağlılıklarını göstermişlerdir (Koca, 2018a, s. 229-231).

Tarihi belgelerde eski Türklerin kutsal kitaplarının olduğuna, peygamberin olduğuna, tapınağa, din kurucusuna rastlanmamıştır fakat eski Türkçede yükünç-tapingu (ibadet), ökünç-ökünkü (tövbe), alkış (dua) gibi terimlerin bulunması Türklerin eski dini yaşantılarında **ibadetin** varlığını göstermektedir. Eski Türkler yılın belirli günlerinde devlet yöneticisinin başkanlığında toplanır dini törenler yapılırdı. Bu törenlerin küçüğüne babanın başkanlığıyla aile içinde de rastlanılır. Gök Tanrının yardım ve himayesini kazanmak için ve ölmüş atalara kurban sunulurdu. İbadetin büyük bölümünü dua oluşturmakta ve Türkler için önemliydi (Koca, 2018a, s. 231-233).

Prof. Dr. Koca, bölüm sonunda yas ve ölü gömme adetlerinden, kamlar yani şamanlardan, diğer dinler başlığı altında Budizm ve maniheizmden bilgiler vermektedir (Koca, 2018a, s. 233-252).

3.1.7. Türklerde Edebî ve Bedî Kültür

A) Yazı, Dil ve Edebiyat

Prof. Dr. Koca, V. – XVI. yüzyıllar arasında ki dönemlerden kalma Türklerle ait kendilerine özgü alfabe ile **yazılı** belgeler bulunduğunu, bu yazılara Göktürk, Yenisey veya Orkun, Türk runik yazısı denilmişse de ilim dünyasında bu yazı Türk runik yazısı olarak anılmıştır. Türk runik yazısının şeklinden, ses bilgisinden, yazının sağdan sola yazıldığından kelimelerin ise üst üste iki nokta ile ayrıldığından söz edilir. Diller benzerliklere göre tasniflendiğini ve aynı kökten olan diller aynı dil ailesine mensup edildiğini, en köklü ve en eski dil olan Türkçe (Türk dili) Ural-Alтай **dil** ailesine mensuptur. Dillerin mensup olduğu köklerden, bilim adamların bu husustaki görüşlerinden söz edilmektedir. Prof. Dr. Koca, Türkçenin 40'dan fazla lehçeye ayrıldığını fakat Türkçenin yapısını koruduğunu, gramer bakımından zengin, sağlam bir dil olduğunu, Türkçenin genel özelliklerini ve ses özelliklerini ifade etmektedir (Koca, 2018a, s. 253-260).

Türk tarihinde edebiyat alanında en önemli ürün şifahî haberlerdir. Şifahî haberler toplumun kültürünü ve karakterini yansıttığı için kültür tarihi için çok önemli kaynaklardır. Şifahî haberler, mitler (mythus), destanlar (épopée), menkıbeler (leğende), fıkralar (anecdote), masallar (fable), atasözleri (proverbe), ilahiler (poésie divine, musique divine) ve dualar (prière) biçiminde tasniflenebilir. Eski toplulukların yaradılış, kâinat, tabiatdaki varlıklar etrafında oluşturdukları kozmik düşünceler ve tasavvurların başta gelmesi ile oluşturdukları bütün efsanelere **mit (mythus)** denir. Doğal afetler, savaş, fetih, felaket, katliam, kahramanlık, göç gibi toplumun neredeyse tamamını ilgilendiren coşkulu dil ile anlatılan tür **destan**dır. Türklerin, zamanında yazıya geçirilmediği için tam olmayan fakat tarihe kaynaklık eden kitaplarda parça ve özet şeklinde bulunan birçok destanı vardır. Prof. Dr. Koca, Türklerin belli başlı destanları (Yaratılış Destanı, Şu Destanı, Alp Er-Tonga Destanı, Türeyiş Destanı ve Oğuz Kağan Destanı) üzerine bilgiler vermektedir (Koca, 2018a, s. 260-266).

Yazıtlar, **Türk yazıtlarında** eski Türkçe belgelerin önemli kısmını oluşturmakta ve oyma yazı (runik) adıyla bilinen yazı türü ile yazılmışlardır. Bunlar kayalar, anıtlar, madenî ve ahşap eşyalar, mezar taşları gibi belgelerdir. Orta Asya'nın Yenisey, Selenge, Ertiş, Tuva, Orkun Nehrinin yukarı havaları, Altay ve Talas gibi bölgelerde bulunan belgelerin net olmamakla sayısı 300 adettir. Prof. Dr. Koca, yazıtların bulunuşu ve belgeler üzerinde yapılan araştırma ve tasnif çalışmalarından söz ederek Philipp (Tabbert) Johann von Strahlenberg'in çalışmaları sonucunda yazıtların resimlerinin de bulunduğu çıkarmış olduğu kitabı (1730) ele almaktadır. Strahlenberg'in kitabında ki yazıtların resimlerinde bulunan yazılar ilim dünyasında merak uyandırmış ve ilim adamları bölgeye gitmişlerdir. Fin ve Rus heyeti Orkun bölgesinde bulunan Bilge Kağan ve Köl-tigin yazıtlarının kopyalarını yayınladılar(1892). Yazıtların okunması çabalar sarf edilmişti fakat hangi tarihte kim adına, kimler tarafından dikildiğine dair bilgiler veren Çince yüzü okunmuştu. Elbette bu bilgiler oyma yazı kısmını okumaya yetmediği için bu yazıtların çözümü için yarış halinde olan ilim adamlarının çalışmaları sonuç vermemekteydi.

Dil bilgini Wilhelm Thomsen'in bu işe girmesi çalışmaların seyrini değiştirdi. Thomsen yaptığı çalışmalar sonucunda yazıtları okumuş esaslı bir çalışma ile yazıtların yayını yapmıştır. Thomsen'den önce yayın yapan W. Radloff'un çalışmasında birçok yanlış yapmıştır. Radloff ve Thomsen'den sonra başka bilim adamları da aynı yazıtları yayımlamışlardır (Koca, 2018a, s. 266-269).

B) Sanat

Prof. Dr. Koca, sanat kapsamında resim, heykel, mimari yapı, müzik ve oyun başlıklarını ele alarak Türk resminin ilk örneklerine kayalar, mezar taşları, anıtlar, halılar ve keçeler üzerinde rastlanıldığına, aynı zamanda mimari yapıda da görüldüğüne, hangi tekniklerle **resimlerin** yapıldığına, nasıl keşfedildiğine ve yapılan çalışmalardan söz etmektedir. **Heykel** olarak nitelendirilen sanat türlerine en çok Orkun bölgesinde rastlanıldığına ve çeşitli heykellerin kültür, giyim kuşam için kaynaklık ettiğini belirtmiştir. Kazı çalışmaları sonucu kaplumbağa, insan, koç ve balbal heykellerinin bulunduğu bu yapılar müzelerde sergilenmektedir. Türk **Mimarisine** ait en eski örnek Göktürklerle ait olsa da mimari alanda ki başarıyı çoğunluğunun yerleşik hayata geçtiği günümüze kadar tapınak, saray, türbe gibi birçok mimari yapılarının ulaştığı Uygur Türkleri göstermişlerdir. Türk kültürünün en renkli tarafını **müzik ve oyunların** oluşturduğunu, Türklerin de müzik ve eğlenmeyi çok sevdiklerinden dolayı bayramların, festivallerin, törenlerin vazgeçilmez unsurları olmuştur müzik ve oyun. Elbette üflemeli telli ve vurmali birçok müzik aletleri varı. Bunlardan en bilinen ve yaygın olan çalgı destanlar ve kahramanlık türkülerine eşlik eden kopuz (kubuz) olmuştur. Eğlencenin ikinci unsuru dans (raks, oyun), müzik eşliğinde yapıldı. Kaynaklara göre Hun çağına kadar geriye gitmekte ve Çin kaynaklarında Hunlarda deve ve arslan oyunlarının olduğuna değinilmiştir. Çine kadar yayılan oyunlar Türkler vasıtasıyla Çin topluluklarına götürülmüş ve hala Kuzey Çin'de arslan dansı oynanmaktadır (Koca, 2018a, s. 269-280).

3.2. Dandanakan'dan Malazgirte

Eser, ön söz, giriş, beş bölüm ve bibliyografyadan oluşmaktadır.

Bölümler: Birinci bölüm Selçuklu Ailesi ve Türkmenler, ikinci bölüm Selçukluların İslâm Dünyasında Hâkimiyetlerini Kurmaları, üçüncü bölüm Otorite Bunalımı ve Alp Arslan, dördüncü bölüm Sultan Alp Arslan ve Anadolu'nun Kaderini Tayin Eden Zafer, beşinci bölüm Selçuklularda Teşkilât ve Kültür başlıklarından oluşmaktadır.

Prof. Dr. Koca, eserin ön sözün de Selçuklu Türkmenlerinin Devletlerini kurmak için vermiş oldukları mücadelelerinin sonuncusu olan Dandanakan Zaferinin Selçuklulara kendi Devletlerini kurma ve Ortadoğu İslam dünyasında Türk hâkimiyetinin önünü açma imkânı sağladığından dolayı, Malazgirt zaferinin de Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesi ve İslam birliğinin kurulması açısından önemli olduğuna, tarihi olay olarak büyük bir değere sahip

olduğunu belirttiği Dandanakan ve Malazgirt Zaferlerini ve bu iki olaya temel hazırlayan tarihi olayları ele alarak sunduğunu belirtmektedir (Koca, 1997a, s. 5-7).

Prof. Dr. Koca, giriş bölümünde Türklerle Müslümanların ilk karşılaşmalarını detaylı bir şekilde ele alarak İslam Arap ve Çin orduları arasında yapılan Türkistan'ın kaderini büyük ölçüde değiştiren Talas savaşını anlatarak, Türklerle Arapların ticaret aracılığı ile yakın temasta olduklarını ve Türk Arap mücadelesinin yerini dostane ilişkilere bıraktığını, Türklerin İslam dinine girişlerini, eski Türk inancı ve İslamiyet başlığı ile Türklerin İslam dininden önce Gök Tanrı inancına sahip olduğunu anlatmaktadır. İslam devletinin hizmetinde Türklerden bahsedip Türklerin İslam dünyasının ve İslam medeniyetinin sorumluluğunu kendi üzerlerine almaları hususunda da bilgiler vererek İslam yazarlarının Türklere bakış açılarını ortaya koyan alıntıları vermektedir (Koca, 1997a, s. 9-40).

3.2.1. Selçuklu Ailesi ve Türkmenler

Prof. Dr. Koca, X. yüzyılda Türk Dünyası siyasi olarak tamamen bölünmüş olduğundan Türklerin kendi arasındaki mücadeleden dolayı süregelen göçlerden ve oğuzların X. Yüzyılda sahip olduğu önemi vurgulayarak Oğuz Türkleri hakkında bilgi vermektedir. Daha sonra Oğuz Ana kütlesinde yaşanan kopmaları anlatarak 2 bölükten biri olan Balkanlara yerleşen uzların kimliklerini kaybederek Türklük dünyasından koptuğunu diğer bölüğün ise Cend'e yerleştiğinden, bölüğün başında Dukak'ın oğlu Selçuk olduğundan ve Selçuk'un amacının Oğuz hükümdarının yerini almak olduğunu anlatmaktadır. Selçuk ve maiyetinin İslam dinine girişi yerleşmiş oldukları Cend bölgesindeki halkın dinini kabul etmezlerse destek alamayacaklarını anlaması üzerine tamamen lehine kullanmak istediği bu durum karşısında Müslüman olmuşlardır. Hatta daha sonra Oğuz Yabgu'nun vergi almak istemesi karşısında Selçuk'un Müslümanların gayr-i müslimlere vergi ödemeyeceklerini söylemesi, aralarında uzun süren fakat iki tarafında birbirine üstünlük sağlayamadığı mücadelenin başlangıcı olmuştur. (Koca, 1997a, s. 41-48).

Mâverâünnehir hâkimiyeti için Karahanlılar ve Sâ mânîler arasındaki mücadeleye Samaniler ile ittifak sağlayan Selçuk daha sonra Karahanlılar'ın, Samanileri ortadan kaldırması ile süren mücadeleden bahseden Prof. Dr. Koca, Selçuk'un yaklaşık 100 yaşında Cend şehrine öldüğünü yerine Türkmenlerin başına oğlu Arslan'ın geçtiğini anlatmaktadır. Tuğrul Bey ve Çağrı Bey'in yeni yurt arayışlarından Mâverâünnehir'e gittiklerinden ve bu bölgede Karahanlıhanlılar ile çatışma içerisinde olduklarını Karahanlılar'ın Selçuklu Türkmenlerini tehlike olarak görmelerinden bahsederek Buhara'yı ele geçiren ve kendi bağımsızlığını ilan etmek isteyen Karahanlı Meliki Ali Tigin ile Arslan yabgu'nun Karahanlılara karşı yapmış olduğu ittifakı anlatmaktadır. Bu ittifak karşısında Karahanlılara güvensizlikleri devam eden Tuğrul ve Çağrı Bey yeni yurt arayışı ile Anadolu'ya keşifler yaptıklarının bu keşifler sırasında belirli akınlar yaptıklarını ve ganimetler elde ettiklerini keşif seferlerinin Türkmenler için ne ifade ettiğini anlatan Prof. Dr. Koca, Arslan Yabgu'nun yeğenlerinin başarısı karşısında kıskançlıkla arkalarındaki birlikleri dağıtmalarını istemiş Tuğrul ve Çağrı Bey de amcalarının sözüne bağlı kalarak yollarını ayırıp bir süre sessizliklerini koruduğunu anlatmaktadır (Koca, 1997a, s. 49-57).

Sultan Mahmûd, Arslan Yabgu'yu ittifak kurma bahanesi ile davet etmiş Aslan Yabgu da tedbirsiz bir şekilde katıldığı davette Sultan Mahmûd tarafından tutuklanarak kapatıldığı Kalencer kalesinde 7 sene sonra hayatını kaybetmesi üzerine Tuğrul ve Çağrı Bey Türkmenlerin başına geçti. Fakat büyüye saygı ve iç dayanışma için amcaları Musa'yı Yabgu olarak tayin ettiler. Ali Tigin, Sultan Mahmûd'a karşı Türkmen beylerini yanına çekmek istemiş fakat başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Musa Yabgu'nun oğlu Yusuf'u kandırarak yanına çekip amacına ulaşamayınca öldürttü. Selçuklu ailesi daha sonra Yusuf'un intikamını Ali Tigin'den aldılar. Mâverâünnehir de tutunamayacaklarını anlayan Selçuklu beyleri Harezm'e yönelmeleri ile bölgede vali olarak bulunan Altuntaş, Selçuklu beylerine toprak vererek onları yanına aldı. Ali Tigin ile mücadeleye giren Altuntaş savaşta yaralanarak öldü.

Prof. Dr. Koca, Altuntaş'ın yerine oğlu Harun geçsede ittifakın bozulmadığını fakat bir uyumda söz konusu olmadığını Cend hâkimi Şah Melik'in Selçuklu Türkmenlerine baskın düzenleyip verdiği zarardan bahsetmektedir. Daha sonra Selçuklu beylerinin Harezm'den ayrılma isteği ile Horasan'a yönelmişlerdir fakat Harun onları vazgeçirerek burada kalmayı ikna etti. Sultan Mesud, Harun'u ortadan kaldırdı bunun üzerine Selçuklu beylerinin Horasan'a gittiğinden, burada bazı şehirleri ve çevrelerine yerleştiklerinden bahseden Prof. Dr. Koca, Sultan Mahmûd'un ordusuna daha fazla dayanamayıp 1028 yılında dağılarak kaçtıklarını Sultan Mesud'un daha sonra Türkmenleri yanına alıp birçok Türkmen beylerini öldürttüğünü anlatmaktadır. Gaznelilere karşı ayaklanan Türkmenlerin Gazneli ordularını yenerek büyük bir kısmının Azerbaycan'a yönelerek Selçuklu Türkmenlerin Horasan'a geçip burada Nesâ şehri çevresine yerleşmişlerdir (Koca, 1997a, s. 57-66).

Gaznelilere, kendilerine tabii olacağını bildiren kendilerine yer vermelerini belirten bir mektup yollayan Tuğrul ve Çağrı Beylerin bu tavrı Sultan Mesud'u sınırlendirerek ordusunun Nesâ üzerine yürütmesine neden oldu. Selçuklu beyleri Gaznelilere karşı galibiyet elde ederek zaferle savaşı sonuçlandırmışlardır. Daha sonra Sultan Mesud ile yaptıkları anlaşmaya tabii kalmayan Çağrı ve Tuğrul Bey, Gazneli ordusunun Serahs yöresinde bulunan Selçukluların üzerine yürütmesine neden olup Gaznelilerin başlatmış olduğu savaşın tekrar Selçuklu beylerinin zaferi ile sonuçlanmasından sonra Horasan'ın büyük bir kısmına Selçuklu beyleri sahip olmuş fakat meselenin tam bir çözümü için Selçukluların ve Horasan'ın kaderini belirleyen Dandanakan Savaşı Gazneliler ile Selçuklular arasında yapılmıştır. Türk ve İslam dünya tarihi için önemi büyük olan zafer Selçukluların olmuştur artık Büyük Selçuklu Devleti olarak Türk devletinin kuruluşu tamamlanmış İslam Dünyası için Selçuklu hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Bu büyük zaferin ardından Prof. Dr. Koca, Tuğrul Bey yönetiminde devletin yeniden düzenlenmesinin birçok alanda faaliyetler gösterdiğinden bahsetmektedir (Koca, 1997a, s. 66-81).

3.2.2. Selçukluların İslâm Dünyasında Hâkimiyetlerini Kurmaları

Prof. Dr. Koca, XI.yüzyılın başlarında Doğu İslam dünyasının Gaznelilerin ve Karahanlıların hakimiyeti altında olduğundan daha sonra siyasi güç olarak daha çok Oğuz Türkmenlerinin kendini gösterdiğinden, kendi Devletlerini kurabilmek için verdikleri mücadeleden, bu mücadelelerin zafer ile sonuçlanmasından ve artık Selçuklu beylerinin amacının batıya yönelik genişleme ve yayılma politikasını takip ettiklerini Doğu ve Yakın-Doğu, İslam dünyasının siyasi durumundan bahsettikten sonra Tuğrul Bey'in başında bulunduğu Selçuklu devletinin planlarını anlatmaktadır. Planları doğrultusunda göstermiş oldukları faaliyetleri doğrultusunda Prof. Dr. Koca, Doğu ve Batı İslam ülkelerinde hâkimiyetlerini yaydıklarını anlatmaktadır. Selçuklu beylerinin Horasan'da kendi devletlerini kurduktan sonra Türkmenlerin ardı arkası kesilmeyen İslam ülkelerine yapmış oldukları göçün bir süre sonra bulundukları yerlere, ekili-dikili arazilere zarar vermeleri ve gelen şikâyetler doğrultusunda Tuğrul Bey, İbrahim Yınal, Kutalmış gibi beyleri de onları yol açmaları hususunda görevlendirilmiş böylelikle Türkmen beyleri ile görüşüp Anadolu'da gazâ yapmak ve daha iyi imkânlarla sahip olmak vaadi ile Azerbaycan'da Türkmenler toplanmaya başlamıştır. Azerbaycan'a gittiklerinde kendi boy beylerinden başka siyasi güç tanımıyorlardı, Orta Asya'daki geleneklerini koruyarak hayatlarını yaşıyorlardı. (Koca, 1997a, s. 82-95).

Hanedan üyelerinin yaptıkları sefer ve akınlardan bahseden Prof. Dr. Koca, Azerbaycan'a gönderdiği İbrahim Yınal ve Kutalmış'ın yapmış olduğu akınlardan ve Gence şehrinin önünde Bizans'a karşı 1046 yılında kazanılan zaferden bahsederek Anadolu'ya giren Melik Hasan'ın dönerken Şehit olduğundan daha sonra Anadolu'ya İbrahim Yınal'ın ve Kutalmış'ın girdiğinden çeşitli ganimetler elde ettiklerini Ani Kalesinin kuşatılması durdurularak Ermeni birliğinin baskısına uğradıklarını ve geri girdiklerini anlatmaktadır. Tuğrul Bey'in düzenlemiş olduğu sefer ve akınlardan bahseden Prof. Dr. Koca, Türkmenlerin amaçlarının Anadolu'ya yönelik olmasının Yurt arayışından kaynaklı olduğunu Selçuklu sultanı ve beylerinin ise düzenledikleri sefer ve akınlarda amacın gaza ve keşif yapmak olduğunu anlatmaktadır.

Anadolu'yu kendilerine açan bölgeleri ele geçirmek isteği olduğunu yapmış oldukları akın ve seferlerin Bizans'ın gücünü büyük ölçüde yıpratıklarını ve daha sonraki yapılacak olan akın ve seferler için Anadolu'yu yakından tanımaları onlar için avantaj olmuştur. Tuğrul Bey'in Bağdat'a girişi Selçuklular ile Abbasi halifesinin anlaşma içerisinde olduğunu düşünen Bağdat ordusu komutanı Arslan Besasirî'nin, halifenin üzerine gitmesi ile halife de Tuğrul Bey'i Bağdat'a davet etmiştir bu davet üzerine Bağdat' a giren Selçuklu ordusu halk tarafından hoş karşılanmamış Selçuklu askerlerini gördükleri yerlerde öldürmüşlerdir. Tuğrul Bey Büveyhî hükümdarı ve devlet adamlarını bu saldırıdan sorumlu tutarak Büveyhî Devletine son vermek üzere harekete geçti. Böylelikle bölgede hâkimiyetini kurarak daha sonra daha Bağdat yakınlarında Dicle Nehri kıyısında daha güvenli bir şehir inşa ettiğini anlatan Prof. Dr. Koca, Kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetinin kurulmasından bahsetmektedir (Koca, 1997a, s. 95-109).

Kuzey Irak seferinden başarı ile dönen Selçuklular Irak'a tamamen hakim olmuşlardır 1058 yılında düzenlenen tören de Tuğrul Bey'e yeni unvanlar verilerek doğunun ve batının hükümdarı olarak halife tarafından ilan edildiğinden bahseden Prof. Dr. Koca, Tuğrul Bey'in İslâm dünyasının siyasi sorumluluğunu kendi üzerine almış olduğunu anlatmaktadır. Daha sonra çıkan iç meselelerle uğraşan devletin merkeziyetçi yapısını ve bütünlüğünü koruma çabasında olan Tuğrul Bey'in İbrahim Yınal'ı öldürterek iç meseleleri sona erdirmiş, İbrahim Yınal ve Tuğrul Bey arasındaki kardeş kavgası diğer devletler tarafından kullanılmış, Tuğrul Bey de bu sorunu çözebilmek için Mısır Fatimilerinin maşası olan Arslan Besasirî'yi ortadan kaldırma isteği ile harekete geçmiştir. Arslan Besasirî'yi ortadan kaldırdı daha sonra siyasi amaç ile Tuğrul Bey'in halifenin kızı ile yaptığı evliliği anlatan Prof. Dr. Koca, kendi idaresine yer vermeyen Tuğrul Bey'e karşılık olarak ele geçirdiği İran'a bağlı Cibâl bölgesinde Girdkûh kalesine üs haline getirip Türkmenlerin desteğini kazandığından bahsetmektedir. Daha sonra Tuğrul Bey Kutalmış ile mücadeleye Selçuklu ordusunu göndermiştir. Prof. Dr. Koca, bu sırada Tuğrul Bey, Rey şehrine dönerken hastalanarak bir süre sonra hayatını kaybettiğini anlatmaktadır (Koca, 1997a, s. 110-121).

3.2.3. Otorite Bunalımı ve Alp Arslan

Tuğrul Bey'in ölümünden sonra Tuğrul Bey'in veliaht tayin ettiği Süleyman tahta çıkarılmıştır. Prof. Dr. Koca, bu süre içerisinde yaşanan olayları Vezir Amîdü'l-mülk Kündürî kendi çıkarları için Süleyman'ı desteklemesinden adına hutbe okutmasından bahsetmektedir. Daha sonra Kutalmış ile çatışmaya giren Kündürî, korku ile Rey şehrine giderek Alp Arslan'ı tahta geçmesi için davet edip ve adına hutbe okutmuştur. Daha sonra Alp Arslan Kutalmış'a mücadeleyi bırakması için yapmış olduğu teklifi reddederek Alp Arslan ile karşı karşıya gelmişlerdir. Mücadeleyi kaybedeceğini anlayarak canını kurtarmak pahasına kaçarken atından düşerek öldüğünden Sultan Alp Arslan'ın da Rey şehrine gittiğini hakkı olan tahta geçtiğini anlatmaktadır. Vezir Kündürî ile Nizâmü'l-Mülk'ün vezirlik makamı için verdikleri mücadeleden daha sonra Nizâmü'l-Mülk'ün vezir olarak tayin edildiğinden, Kündürî için idam emri Alp Arslan tarafından verildi. Tuğrul Bey'in ölümünden sonra Abbasi halifesi Kaim bi-emrillâh Tuğrul Bey'e bıraktığı siyasi yetkileri geri almak istemiş ve Selçuklu hâkimiyetini yıkmak için Arap emirlerini toplayıp Selçuklu yönetimine karşı mücadele etmek konusunda aldıkları ortak karar, bir süre sonra Arap emirlerinin arasında çıkan meseleden dolayı Irak'ta neredeyse amacına ulaşmak üzere olan Abbasi halifesi Alp Arslan'ın tahta geçtiğini duyunca kendini affettirme yolunda Alp Arslan adına hutbeler okuttuğunu Alparslan'ın da Selçuklu yönetimine tekrardan düzenlediğini anlatan Prof. Dr. Koca, Alp Arslan'ın kendi gücünü hanedan üyelerine halifeyi tanıtarak büyük bir siyasi güç haline geldiğinden bahsetmektedir (Koca, 1997a, s. 122-134).

3.2.4. Sultan Alp Arslan ve Anadolu'nun kaderini tayin eden Zafer

Prof. Dr. Koca, Sultan Alp Arslan'ın gazâ ve fetih politikası güderek yapılan Anadolu akınlarının arttığından Sultan Alp Arslan döneminde Gürcü ve Ermenilerin gücünü kırarak Ani şehrini ele geçirdiklerinden, daha sonra bu Türk akınlarının fetih hareketine dönüştüğünden, siyasi bir güç haline gelen Sultan Alp Arslan, Kars hâkimi Ermeni Gagik'in itaatini bildirmesi üzerine Kuzey doğu Anadolu bölgesinde tamamen Selçuklu hakimiyeti sağlandığını anlatmaktadır. Selçuklu ve Türkmen Beylerin Anadolu üzerine yaptıkları akınlardan bahseden Prof. Dr. Koca, bu akınların Bizans'ı korku ile harekete geçirdiğinden Romanos Diogenes'in tahta çıkarıldığını, İmparatorun ele geçirdiği bölgelerden, Selçuklunun akınlarına hızla devam ettiğini, Bizans ile anlaşmazlık içine giren Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Alp Arslan ve Bizans İmparatoru ile savaşmalarının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Prof. Dr. Koca, Mısır üzerine sefere çıkan Alp Arslan'ın Mısır Fâtımî devletine son verdiğini, daha sonra Malazgirt Kalesi'ni ele geçirdiğini Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni indirdiğini Siverek ve Tulhum kalelerini ele geçirdiğini, daha sonra kuşatmayı kaldırıp Mirdasoğullarını Selçuklu Devleti hâkimiyetine bağlayıp Şam'a doğru ilerlerken Bizans ordusunun üzerine geldiğini öğrenip seferi yarıda kesip hazırlıklara koyulduğunu anlatmaktadır.

Prof. Dr. Koca, Bizans İmparatorunun yapmış olduğu hazırlıklardan bahsederek Selçukluların ise kendilerine uygun stratejik bir alanda yer aldıklarından söz etmektedir. Selçuklu ve Bizans ordularının durumu hakkında bilgi veren Prof. Dr. Koca, her iki tarafında ordularının dört kısmı ayırdıklarından savaş düzenlerinden bahsederek Sultan Alp Arslan'ın en ince ayrıntısına kadar planını yaptığını son hazırlıkları anlatarak Sultan Alp Arslan'ın ordusuna bulunduğu nutuktan bahsetmektedir. Türk savaş taktiğini ele alan Prof. Dr. Koca, Selçukluların Bizans ordusunu pusu alanına çekip çember altına alıp tamamen imha ettiklerinden, Bizans İmparatorluğu esir aldığından savaşın kazanılmasında rol oynayan en önemli unsurun Sultan Alp Arslan'ın milli bütünlük ve beraberlik amacıyla oluşturduğu stratejinin olduğunu vurgulamaktadır. Bizans İmparatorluğu'na karşı merhamet ve mütevazılık göstererek hayatını bağışlayacağını, tutsak olarak alıkoymayacağını söyleyen Sultan Alp Arslan, Bizans İmparatoru ile bir anlaşma yapıp İstanbul'a muhafızlar ile gönderdiğini anlatmaktadır. Bir darbeye Diogenes tahttan indirilmiş yerine VII. Michael geçmiştir. Böylelikle yapmış oldukları barış antlaşması geçerliliğini yitirmiştir. Prof. Dr. Koca, Anadolu'nun Türk vatani haline gelmesi ve Türkleşmesi sürecinde kilit nokta olan Malazgirt zaferi ile Anadolu'da fethedilen yerlere Türklerin yerleşmesinden Batıya doğru hızlanan fetihlerden VII. yüzyılda Anadolu'nun Türkiye adını aldığından bir bütünlük içerisinde Anadolu'nun tam bir Türk vatani haline geldiğinden, milli varlık ve beraberliğin korunduğundan bahsederek bu bütünlüğün dış güçler tarafından bozulmadığını anlatmaktadır (Koca, 1997a, s. 135-154).

3.2.5. Selçuklular'da Teşkilât ve Kültür

Prof. Dr. Koca, Türklerde ki teşkilâtlanma fikrinin çok eskiye dayandığını devletin Türkler için halk, ülke, hâkimiyet ve teşkilât unsurlarından oluştuğunu tarihin hiçbir döneminde devletsiz ve milletsiz olmadıklarını vurgulayarak Türk-İslam devletinin genel karakterlerini anlatmaktadır (Koca, 1997a, s. 155-159).

A) Devlet Teşkilâtı

Devlet teşkilâtında hâkimiyet anlayışının ilahi bir güç olarak Kağan'a Tanrı tarafından verildiğini siyasi güç anlamına gelen Kut'un, Türkleri bir devlet altında toplama yönetimi yetkisinin Kağan'da olduğunu göstermekteydi iktisadi ve askeri güç bolluk bereketin de Tanrı tarafından verildiği Kağan'ın bundan sorumlu olduğu aynı zamanda Kağan'ın yazılı olmayan kanun niteliğindeki töreden de sorumlu olduğu anlatılmaktadır. Prof. Dr. Koca, hükümdarın yetkileri hakkında bilgi verirken hükümdarın Türk İslam devletlerinde yargıç sıfatını taşıdığını, yasama, yürütme ve yargı yetkisinin sultanda olduğunu anlatmaktadır.

Hâkimiyet ve hükümdarlık sembollerinin: Unvan ve lakaplar, para, hutbe, Saray, hilat, bayrak ve sancak, taht ve taç, nevbet, otağ, tuğra, yüzük, kemer, çetr, ok ve yay, kılıç, çizme, tevki ve tuğ gibi maddi ve manevi unsurları açıklayarak bilgiler vermektedir. Daha sonra Saray görevlilerinden bahseden Prof. Dr. Koca, hükümdara yakın olan görevlilerin güvenilir kişilerden seçildiğini daha sonra Saray görevlilerinin yapmış oldukları işi açıklamaktadır (Koca, 1997a, s. 159-178).

Prof. Dr. Koca, hükümetin, devleti idare etmekle yükümlü bir organ olmasından hükümeti oluşturan divanlardan, divanların bir araya geldiği büyük dîvândan ve büyük dîvâna başkanlık yapan vezirden ve vezirin sembollerinden bahsetmektedir. Büyük dîvân'ın Tuğra ve İnşa Dîvânı, İstifâ Divanı, 'Arz Dîvânı ve ya 'Arzu'l-Cuyûş Dîvânı, İşraf dîvânı bakanlıklarından oluştuğunu ve bu dîvânlar ile ilgili bilgi verip merkezi ve taşra teşkilâtından bahsetmektedir. Prof. Dr. Koca, devletlerin hâkimiyetini kurmaları ve devam ettirmeleri güç kaynağını temsil eden ordular sayesinde Olduğunu söyleyerek orduların önemine değinmektedir. Prof. Dr. Koca, ordunun insan, teşkilât ve techizât unsurlarından oluştuğunu unsurları açıklayarak, adliye kavramı hakkında bilgi vermektedir (Koca, 1997a, s. 178-193).

B) Sosyal Hayat

Prof. Dr. Koca, eski Türk toplumunda beyler ve halkın oluşturduğu iki tabakanın olduğunu, sınıf ayrımının olmadığını törenin Türkler için ne kadar önemli olduğunu belirterek sosyal hayat hakkında bilgi vermektedir. Toplumu oluşturan aile, boy ve bodun birimlerini ele alarak bilgiler verip toplulukların kendi aralarında meslek gruplarına ayırdıklarını, önemli meslek gruplarının var olduğunu, meslek gruplarının başında ise ilk sırayı temel gıda maddeleri üretenlerin aldığını, tüccar ve zanaatkâr, köylü veya işçi kavramlarının olduğunu belirtmektedir (Koca, 1997a, s. 193-200).

C) Kültür Politikası

Prof. Dr. Koca, Selçukluların kurmuş oldukları Türk İslam Devleti ile İslam dünyasının büyük bir bölümünde hâkimiyet sağladıklarını burada yoğun olan Fars ve Arap nüfusuna rağmen kültürlerini ve dilini koruduklarını anlatmaktadır. Fakat resmi dil olarak Farsçayı kullandıklarını anlatarak giyim-kuşamlarda da kendi kültürlerini kaybetmediklerini, geleneklerini, kültürlerini ve kimliklerini koruyarak var olduklarını anlatmaktadır (Koca, 1997a, s. 201-203).

C) Ekonomik Politika

Türk hükümdarlarının ve Türk devlet anlayışının ekonomik politikasının halkın huzuru refahı göz önünde bulundurarak ilerlediklerini, bu hususta halkı bütünüyle refaha ulaştırmak ve refah içinde yaşatmak Selçukluların ekonomi politikasında da aynı şekilde yer almaktadır. Prof. Dr. Koca, bunu bilgilerle destekleyerek Selçukluların tarımı, ekonomiyi, ticareti, imar faaliyetlerini destekler şekilde politikaları uyguladıklarını anlatmaktadır (Koca, 1997a, s. 203-209).

D) Din ve İnanış

Prof. Dr. Koca, Türk-İslam devletlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte İslam dünyasının hem siyasi hem de manevi olarak bölünmüş olduğundan bahsederek Türk İslam devletlerinin İslamiyet konusunda büyük bir çaba gösterdiğini Karahanlılar ve Gaznelilerin, İslamiyeti yayma konusuna verdikleri çabadan bahsetmektedir. Daha sonra Selçukluların gayelerinin siyasi birliğin yanında manevi birliği de sağlamak olduğunu vurgulayarak Sûfilik ve tarikatlar hakkında bilgi vermektedir (Koca, 1997a, s. 209-213).

E) Dil ve Edebiyat

Prof. Dr. Koca, Karahanlılara hâkim olan dilin Türkçe olduğunu belirterek İslam medeniyetinin etkisiyle Gazneliler ve Selçuklular, Fars ve Arap halkının çokluğun nedeniyle Farsça'nın resmi yazışma dili olduğunu, İran çevresinde kurulan devletlerin Farsça, Mısır'da kurulan Türk devletlerinin ise Arapça dillerini kullandıklarını anlatmaktadır Göktürk ve Uygur döneminde gelişen Türkçenin de devrin yazar ve düşünürlerin katkılarından bahsederek eserler ve yazarları hakkında bilgiler vermektedir (Koca, 1997a, s. 213-215).

F) Bilim ve Sanat

Prof. Dr. Koca, Türk İslam Kültür çevresinde yetişen bilginlerden bahsederek, eğitim kurumları olan medreseleri ele alarak sistematik bir biçimde kurulan yatılı-burslu ilk devlet medresesinin Nizamiye Medresesi olduğunu, Sultan Alp Arslan tarafından kurulduğunu, Nizamiye medreselerinde dini bilimlerin yanında felsefe, geometri, matematik, tıp; çeşitli diller ve astronomi bilimlerinin ders olarak verildiğini anlatmaktadır. Sanat kavramı altında mimari, resim, müzik gibi sanatsal faaliyetleri ele alan Prof. Dr. Koca, Türk İslam çevresinde sanat faaliyetlerinin gelişerek devam ettiğini anlatmaktadır (Koca, 1997a, s. 215-221).

3.3. Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubâd'a) (1071-1220)

Eser, iki cildin birleşimi ve genişletilmiş baskı olarak ön söz, giriş, sekiz bölüm, bibliyografya ve genel dizinden oluşmaktadır.

Bölümler: Birinci bölüm Sultan Alp Arslan ve Anadolu'nun Kaderini Tayin Eden Savaş: Malazgirt Zaferi (26 Ağustos 1071), ikinci bölüm Kutalmış Oğlu Süleyman-Şâh ve Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşu, üçüncü bölüm Sultan I. Kılıç Arslan ve Vatan (Anadolu) Savunması, dördüncü bölüm Çöküntüden Yeniden Yükselişe Geçiş, beşinci bölüm Sultan II. Kılıç Arslan Ve Malazgirt Zaferinin Tescili (Miryokefalon Zaferi, 17 Eylül 1176), altıncı bölüm Sultan II. Süleyman-Şâh ve Parçalanmış Olan Siyasî İktidarın Tekrar Merkezde Toplanması, yedinci bölüm Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Selçuklu Ekonomisinin Dış Dünyaya Açılması, sekizinci bölüm Sultan I. İzzeddin Keykâvus ve Gelişmenin Önündeki Engellerin Kaldırılması başlıklarından oluşmaktadır.

Prof. Dr. Koca, ön sözde Kutalmış Oğulları ile başlayan dönemin öneminden ve Anadolu'nun Türkleştirilmesi gibi başarıların tesadüfen olmadığını, Selçuklu hükümdarlarının büyük bir gayret göstererek, emek vererek kaderlerini belirleyen zaferler elde ettiklerini vurgular. Bunlardan en önemlisi Anadolu'nun fethini sağlayan Malazgirt zaferi (1071) diğeri ise Türklerin bu ülkede kalıcı olmasını sağlayan Miryokefalon zaferidir (1176). Türkiye Selçuklu sultanları yeni yerlerin fethi ve hâkimiyeti altına aldıkları bölgeleri koruma ve savunma adına gösterdikleri mücadelede başarılı olmuşlardır. Bizans'a karşıda Anadolu üzerinden Filistin'e yapılan üç haclı seferinde de Haclı kuvvetlerine karşı gösterdikleri başarı ile Türkiye Selçuklu sultanları Anadolu topraklarını batı istilasından ve işgalinden korumuşlardır. Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da kurulan Türk devletleri ile birlikte Anadolu'da siyasi birliği sağlamak, korumak ve devleti tabii sınırlarına ulaştırmak Selçuklu sultanları için önemli idi. Çünkü devletin savunulması ancak birlik, beraberlik ve tabii sınırı korumak ile mümkün görülmüştür. Prof. Dr. Koca, genel olarak ön sözde Selçuklu sultanlarının faaliyetlerinden, mücadelelerinden ve başarılarından söz ederek, Moğollarla karşı karşıya kalınca aynı başarıyı gösteremediklerini, Köseadağ bozgunundan (1243) itibaren Moğol hâkimiyetine girerek “**çöküş, zillet ve feryat**” devrini yarım asır yaşadıktan sonra Anadolu Beyliklerine bırakarak tarih sahnesinden ayrıldıklarını belirtmektedir.

Prof. Dr. Koca, Anadolu'nun ilk dönemiyle ilgili araştırma ve çalışmaların olduğundan bahsederken eserin Dandanakan'dan Malazgirt'e eserinin devamı niteliğinde olduğunu, sosyal olayların farklı yorumlara açık olduğundan, aynı dönemle ilgili Osman Turan'ın benzer çalışmasında ele almadığı ya da ele aldığı bilgilere yeni yorumlar kazandırmak amacıyla yazıldığını belirtmektedir (Koca, 2018b, s. 11-16).

Prof. Dr. Koca, giriş bölümünde Türklerin İslam dinini inanç olarak kabul etmelerinin tarih açısından önemli bir yer edindiğinden, nasıl Müslüman olmaya başladıklarından, Selçuk ile başlayan, oğlu ve torunları ile devam eden Mâverâünnehir'de yurt edinmek amacıyla Gaznelilere karşı gösterilen mücadelenin başarılı olduğunu daha sonra Dandanakan zaferi ile Büyük Selçuklu Devletini (1040) kurduklarından söz etmektedir. Böylece İslam dünyası üzerinde hâkim güç Selçuklular olmuştur. Türkmenlerin yurt ihtiyaçlarını gidermek için Selçuklu beyleri yeni yurt arayışıyla Türkmenler ve Haneden üyelerinin istekleri önemli bir unsur olarak rol oynamıştır. Bizans'ın elinde olan Anadolu'nun fethi ve yeni Türk devletleri kurma olayı ihtiyaç ve istekten gerçekleşmiştir. Türkmenler Dandanakan zaferinden sonra ardı ardına İslam ülkelerine akın ettiler öyle ki Selçuklu Beylerinin hâkimiyeti altına girmek istemeyen Türkmen toplulukları daha önce İslam ülkelerine gelerek Azerbaycan ve Kuzey Irak'a yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölgede mahallî beylikler tarafından kullanılan ve onların saldırısına uğrayan Türkmenler dağılmışlardır. Fakat gelen Türkmenlerin sayısı artmaktaydı ve Türkmenler gittikleri bölgelerde her yeri kendilerinin özel mülkü görüp yerli halkın dikili arazilerini tahrip etmekteydiler.

Tuğrul Bey'e kadar giden şikâyetlerle Tuğrul Bey çözüm yolu arayıp daha sonra yaptıklarının yetersizliğini görüp Türkmenlerin geleceğinden de kendini sorumlu tutmuştur. Böylece yeni bir hedef ve ülke göstermek amacıyla Yerli Meliklerin Türkmenleri gazaya sevk etmeleri ve İbrahim Yınal ile Kutalmış gibi hanedan üyelerinin Türkmenlere rehberlik edip yol açmaları hususunda tavsiyelerde bulunmuştur. İbrahim Yınal Türkmen Beylerine Tuğrul Beyin emri doğrultusunda haber yollayarak ordusuyla Azerbaycan'a gitmiştir. Türkmenler İbrahim Yınal'ın haberine uyararak daha iyi imkânlar için Azerbaycan'da toplanmaya başlamışlardır. Haneden üyelerinin Azerbaycan ve Anadolu üzerine yaptıkları ilk akınlarda 1046 yılınca Bizans, Ermeni ve Gürcü müttefik ordusu karşısında Selçuklu Beyleri başarıyla galip çıkarak Bizans'a karşı ilk zaferi elde ettiler. Anadolu'ya giren Melik Hasan'ın Gürcü prensi Liparit tarafından pusuya düşürülerek şehit edilmesinden sonra Anadolu'ya İbrahim Yınal girerek Bizans ordusu ile karşılaşp, onları bozguna uğratarak büyük ganimet ve esir elde etti. İbrahim Yınal'dan sonra Kutalmış Anadolu'ya girerek Ani kalesini ele geçirmek istedi fakat Selçuklunun silahları güçlü kaleye etki etmediği için bölgeden ayrılan Kutalmış, yolda Ermeni Kuvvetlerinin saldırısıyla geri çekildi. Bu akınlardan sonra Tuğrul Bey ordusu ile Azerbaycan'a girerek mahallî iktidar başları üzerinde hâkimiyet kurarak Anadolu için kilit noktaları ele geçirmek amacıyla Anadolu'ya yöneldi. Bu amaç ile ordusuyla Anadolu'ya girip Erciş ve Muradiye'yi ele geçirerek, Malazgirt Kalesini kuşattı (1054). Tuğrul Beyin Anadolu üzerine yaptığı sefer ve akınlarda başarılı olsa da beklenmedik olaylarla ve soğuk hava şartları nedeni ile elde ettiği ganimetlerle Rey şehrine dönmüştür (Koca, 2018b, s. 17-22).

Anadolu akınları Tuğrul Beyden sonra 1057 yılında Selçuklu ve Türkmen Beyleri tarafından devam ettirilerek zengin bölgeleri ele geçirip yağmalamışlardır. Selçuklu akıncıların başında bulunan Dinar çarpışma sonucu şehit olunca akıncı kuvvetler dağıldı. Selçuk ve Türkmen Beyleri 1059 yılında tekrar Anadolu üzerine akın yaptılar. Bu akınlar sonucunda Urfa çevresini ve Sivas'ı ele geçirip yağmaladılar. Anadolu'nun kaderinde rol oynayacak haneden üyesini Selçuklu tahtına çıkaran olayın 1064 yılında meydana geldiğini aslında 1063 de vefat eden Tuğrul Bey vefatından önce üvey oğlu Süleyman'ı veliaht tayin etmişti. Fakat onun yerine tahta geçecek daha tecrübeli hanedan üyeleri bulunuyordu. Kimisi desteklemese de destekleyen kısımda vardı ve bunların başında vezir Amîdü'l-Mülk Kündürî geliyordu çünkü tahta zayıf birinin geçmesi yönetimde tam hâkimiyet kurmasını kolaylaştıracğını düşünüyordu.

Merkeziyetçi yönetime karşı isyan eden Kutalmış'ın üzerine yürüyüp onu kaleye sıkıştıran Kündürî, Kutalmış'ın barış teklifini kabul etmemesinin ve bertaraf edilmesi isteğinin nedeni Tuğrul Bey için ve tahta geçecek kişi için tehlikeli olması idi. Vezir Kündürî, Kutalmış'ı ele geçirmek için kalede sıkıştırırken Tuğrul Bey'in vefatıyla Süleyman tahta geçmek için harekete geçti ve Kündürî hemen Rey'e dönerek Süleyman'ı tahta çıkarıp adına hutbe okuttu. Ordunun desteği için devletin hazinesini orduya dağıttı. En büyük engel olarak görülen Alp Arslan'a elçi göndererek Tuğrul Bey'in öldüğünü, tahta Süleyman'ın geçtiğini ve saltanata kastetmesi durumunda çatışacaklarını bildirmiştir. Alp Arslan meliklik yıllarını dolu dolu geçirmiş ve devleti yönetecek tüm vasıflara sahipti. Alp Arslan böyle bir şeyi kabul edecek ve verilen gözdağından korkacak bir karakterde değildi. Vezir Kündürî kuşatmayı kaldırıncı Kutalmış Türkmen Beylerinden yardım istemesi sonucunda Türkmen Beyleri de kendilerine bağlı kuvvetlerle Kutalmış'a katıldılar. Bu ordu ile Vezir Kündürî'nin üzerine gitti ve Kündürî onu Selçuklu ordusu ile Rey şehri civarında karşıladı. Mücadele Kutalmış'ın zaferi ile sonuçlandı. Vezir Kündürî kaçıp Rey'e sığındı can korkusuyla Süleyman'ı tahtan indirip, Alp Arslan'ı tahta davet edip adına hutbe okutmuştur. Fakat Kutalmış, Alp Arslan'ın davasından vazgeçmesi için yaptığı teklifi reddederek taht mücadelesinden vazgeçmemiş. Alp Arslan ile karşı karşıya gelmişlerdir. Sayı olarak Alp Arslan'ın ordusu az olsa da iyi yetişmiş askerlerle mücadele ederken savaşı kaybedeceğini anlayan Kutalmış canını kurtarmak için kaçarken atından düşerek hem Selçuklu tahtını hem de hayatını kaybetmiştir. Mücadelenin galibi olan Alp Arslan devletin merkezi olan Rey şehrine girdi, hak ettiği Selçuklu tahtına geçti (1064). Prof. Dr. Koca, Alp Arslan'ın tahta geçtikten sonra Anadolu'ya yönelik gaza ve fetih politikasından bahsederek giriş kısmını tamamlamıştır (Koca, 2018b, s. 22-34).

3.3.1. Sultan Alp Arslan ve Anadolu'nun Kaderini Tayin Eden Savaş: Malazgirt Zaferi (26 Ağustos 1071)

A) Bizans Ordusunun Büyük Seferi

Mısır'ı alması için Fâtımî devlet adamlarından aldığı daveti kendi lehine değerlendiren Sultan Alp Arslan'ın Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya girmesiyle Malazgirt Kalesini ele geçirdi (1071). Siverek ve Tulhum Kalelerini de ele alıp, Bizans'ın elinde olan Ani ve Malazgirt Kalesinden sonda Urfa şehrini ve kalesini kuşatmıştır fakat zaman kaybetmemek adına kuşatmayı kaldırıp Suriye'ye doğru yola çıkmıştır. Mirdasoğullarını Selçukluya bağlayıp Şam'a doğru ilerlerken Bizans imparatorunun büyük bir orduyla beraber üzerlerine geldiği haberini alınca Sultan Alp Arslan ordusuyla Azerbaycan Hoy'a dönerek hazırlıklarını tamamladı, akıncı beylerini birliklerine dâhil etti ve o sırada siyasi vasiyetnâmesini "Ben düşmana karşı yürüyorum. Sağ kalırsam, bu Tanrı'nın lütfudur, şehit olursam rahmet ondandır. Benim yerime geçecek olan oğlum Melikşâh'dır" ifadesiyle eşine ve Nizâm'ül-Mülk'e mektup ile bildirmiş savaştan önce ordusuna da vasiyetnamesini tekrarlamış. Sultan Alp Arslan Nizâm'ül-Mülk'e gönderdiği diğer mektupta ise ıktâ'ların başında bulunan gulâmları toplayı arkalarından göndermesi emrini vermiştir. Bizans'ın isteği sadece Selçuklu devletini Anadolu'dan atmak değildi, aynı zamanda onları bozguna uğratarak ordusunu tamamen yok etmekte. Bizans imparatoru Romanos Diogenes, Erzurum'da ordusunu ikiye ayırarak bir kısmını erzak için Bizans Devletinin vasallarının bulunduğu Kafkasların kuzeyine gönderdi. İmparator ve ordunun geri kalanı güneye inip Malazgirt kalesini ele geçirdi. Ahlat önlerinde Selçuklu komutanı olan Hacib Sunduk, Ahlat önlerinde Bizans ordusunun öncü birliklerini yenerek ilk zaferi kazandı. Sultan Alp Arslan Ravha (Zehra) Ovasına gelip Murat Irmağının kenarına yerleşip stratejik olarak bu avantajlı bölgede hazırlığını yapmıştır. Bizans ise stratejik olarak elverişsiz bir meydana hazırlığını yapmıştır. Prof. Dr. Koca, Selçuklu ve Bizans **ordularının durumunu** hakkında, **savaş düzeninde** ise iki tarafında ordularını 4 kısma ayırdıklarını fakat Sultan Alp Arslan'ın planını başlangıçtan itibaren ayrıntılı şekilde yaptığını belirterek **son hazırlıklardan** bahsederken Alp Arslan'ın nutku hakkında bilgi vermektedir (Koca, 2018b, s. 35-41).

Sultan Alp Arslan'ın işareti ile başlayan **Malazgirt Meydan Savaşında** birlikler ileri atılarak Bizans ordusunun üzerine hızla okları boşaltıp dönerken, yeni birlikler bunu ustaca devam ettiriyorlardı. Bizans ordusu biraz yıpratıldıktan sonra Selçuklu ordusu planı doğrultusunda geri çekilip, Bizans ordusunu pusu alanına çekip Türk çemberine alıp tamamen imha etmişlerdi. İmparator ile kurmay heyeti esir alınmıştı ve böylece tarihte bir ilk olarak Bizans İmparatoru Müslüman Türk hükümdarının eline geçmiş bulunuyordu. **Savaşın kazanmasında rol oynayan unsurların** en önemlisi elbette Sultan Alp Arslan'ın dini, devleti koruma düşüncesi doğrultusunda amacını oluşturmaya ve uyguladığı savaş stratejisinin de yadsınamaz bir rolü vardı. Böylelikle Sultan Alp Arslan, Türk tarihinin en büyük zaferini elde etmiştir. **Gâlibin mağlûba karşı tavrı** beklenenin aksine merhamet ve mütevazılıkla insani davranışlar gösterilerek, şerefine dokunulmayacağını, hayatının bağışlanacağını bir tutsak gibi değil konuk olarak ağırlayacağını Sultan Alp Arslan, İmparatora söyleyerek, dünyaya örnek olmuştur. Sultan Alp Arslan ve Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında gerçekleşen barış antlaşmasının şartlarını yerine getirsın diye İstanbul'a gönderdi. Bu sırada İstanbul da Selçuklulara düşmanca siyaset güden VII. Mikhael tahtı ele geçirdi ve Diogenes'i yakalatarak gözlerine mil çektirip, manastıra kapattı. Rakibini ortadan kaldırmakla yetinmeyip, Sultan Alp Arslan ile yapılan antlaşmayı tanımadı ve böylelikle antlaşmanın geçerliliği ve hükmü kalmamıştır (Koca, 2018b, s. 41-45).

B) Malazgirt Zaferinin Sonuçları

Prof. Dr. Koca bu bölümde Bizans'ın yenilgisi ile sonuçlanan savaşın, Bizans'ın aldığı ağır darbe ile her alanda tamamen zayıflatıldığını, İslâm dininin gelişip yayılmasında destekleyici önemli bir rol oynadığına, Haçlı seferlerinin başlamasına ve Anadolu'nun fethinde ve Türk yurdu haline gelmesinde önemli bir rol oynayarak Türklerin Lehine bir zafer olduğunu sonuçları ile vermektedir (Koca, 2018b, s. 45-46).

C) Anadolu'nun Türk Vatanı Hâline Gelişi (Coğrafyadan Vatana)

Prof. Dr. Koca, Anadolu'nun fethini ve Türkleştirilmesini 4 temel faaliyete dayandırmaktadır. Sultan Alp Arslan'ın Türkmen beylerine verdiği emir ile Anadolu'nun fethi için Selçuklu ve Türkmen beyleri Anadolu'ya girerek Doğu ve Orta Anadolu'dan itibaren batıya doğru hızla fetihleri gerçekleştirmişlerdir. Amaç geçici bir istila değil tam tersine Anadolu da yeni Türk yurdu kurmaktır. **Anadolu'nun fethi ile alınan topraklardan ve Türklerin yerleştirilmesinden** bahsedilmektedir. Anadolu istilalara açık ve istilaları üzerine çeken bölge özelliğinde olmasıyla ülkenin korunması ve savunması ancak siyasî birlik ile sağlanabileceğinden Selçuklu sultanları kendi hâkimiyetleri altında **Anadolu'da Türk siyasî hâkimiyetini ve birliğini kurmak ve devam ettirmek** politikası ile hareket etmişlerdir. Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya Selçuklu beyleri ve büyük Türkmen kütleri gelerek ülkenin çeşitli bölgelerinde birer siyasi teşkilat oluşturmuşlardır. Anadolu'da ki hâkimiyetin devam etmesi ve kalıcı olması için siyasi ve askeri güç yeterli olmamakla nüfus hâkimiyetinin de üstün olması gerekirdi. Anadolu'nun Türkleşme süreci birbirini takip eden göç dalgalarıyla gerçekleşmiştir. Türk göçleri tek bir kütleden oluşmamakta çeşitlilik barındırarak Anadolu'ya gelip yerleşmişlerdir. Türk beylikleriyle beraber Anadolu bölgesinde şehirde, kasabada ve köylerde yaşayan Türk nüfusunda artış olmuştur. Anadolu'ya Türk topluluklarının çoğundan küteler gelmiş olsa da çoğunluğu Oğuz Boyları oluşturuyordu. Bu hususta Prof. Dr. Koca, **Anadolu'da Türk nüfus hâkimiyetini kurmak ve devam ettirmek** aslında ülkede ki hâkimiyetin kalıcı ve devamlı olması bakımından büyük bir önem teşkil ettiğinden söz etmektedir. Selçuklu hükümdarları İslâm dünyasında sağladıkları siyasi ve askeri üstünlüğü kültür alanında sağlamamışlardır. Türkçe konuşuyorlarmış fakat yerli halkı idare etme zorunluluğundan resmi yazışmalarda Arapça ve Farsçayı kullanmışlardır. Göktürkler, Karahanlılar ve Uygurlar zamanında geliştirilen kültür dili haline getirilen Türkçenin gelişimi kesintiye uğratılmıştır. Türkler konar-göçer ve yerleşik yaşam tarzında maddi, manevi kültürlerini gittikleri yerlere taşımışlardır. Anadolu da Türklerin ilk yaptıkları iş bu coğrafyayı Türkleştirmek olmuştur.

Haçlıların Anadolu'yu işgal etme, Bizans'ın da geri alma isteğini kırdıktan sonra Selçuklu sultanları Anadolu'da kapsamlı ve sağlam bayındırlık çalışmalarına girerek özellikle Miryokefalon zaferinden sonra Anadolu'da sağlanan siyasi üstünlükle birçok yapı inşa etmişlerdir. **Anadolu'da Türk kültür hâkimiyetini kurmak ve devam ettirmek** politikası ile beraber diğer politikalarla birlikte Anadolu'nun tam bir Türk yurdu haline gelmesini sağlamıştır. Anadolu topraklarına Türklerle gelen ve devam ettirilen Türk milli kültürü Anadolu'da hiçbir dönem silinmeyecek damga niteliğindedir. Türk vatanı haline gelen Anadolu'yu koruyan ve savunan Türkler aynı başarıyı milli varlıklarını ve kültürlerini korumak adına da göstermişlerdir (Koca, 2018b, s. 46-56).

3.3.2. Kutalmış Oğlu Süleyman-Şâh ve Türkiye Selçuklu Devletinin Kuruluşu

A) Kutalmış Oğullarının Anadolu'ya Gelişleri

Kutalmış Oğullarından Süleyman-şâh ve kardeşlerinin Anadolu'ya gelmeleri ve buradaki faaliyetleri ile Türkiye Selçuklu Devletinin kuruluşu başlamaktadır fakat Alp Arslan ile girdiği mücadeleyi kaybederek canından da olan Kutalmış'ın (1063) oğulları tutuklanmıştır. Bir süre ortada olmayan Kutalmış Oğullarının tutuklu olarak Rey'de bulundukları tahmin edilmektedir. Malazgirt Zaferinden sonra Sultan Alp Arslan'ın Anadolu'nun fethi emri ile Güney-Doğu'da aktif olarak görülen Kutalmış Oğullarının bölgeye nasıl geldikleri ile ilgili kaynaklarda birkaç görüş belirtildiğine değinen Prof. Dr. Koca, görüşleri bilgi esaslı yorumlayıp ihtimaller arasında Alp Arslan'ın fetih felsefesi ve Türk geleneklerine en uygun düşen kararı verip Anadolu'nun fethinde görevlendirildikleri ihtimalini güçlü bulduğunu sunmaktadır (Koca, 2018b, s. 57-60).

B) Kutalmış Oğullarının Ortak Faaliyette Bulundukları Dönem

Prof. Dr. Koca, bu dönemde Kutalmış Oğullarının Kuzey Suriye'deki faaliyetlerinden, İç Anadolu ve Marmara Bölgesinin fethinden ve Bizans'ın içinde bulunduğu şartları değerlendiren Süleyman-şâh ve Mansur kardeşlerin Bizans siyasetine yön verme faaliyetlerinden bahsetmektedir (Koca, 2018b, s. 61-64).

C) Süleyman-şâh'ın Hükümdar Olması ve Devletin Kuruluşunu Tamamlaması (1078)

İyi ilişkileri olan Mansur ve Süleyman-şâh'ın arası başkanlık hususuyla bozulmuştu. Sadece kardeşlerine karşı değil Sultan Melikşâh'a karşı da tavrı alan Mansur, Sultan Melikşâh'ın müdahalesi ile Selçuklu komutanı Porsuk tarafından öldürüldü. Böylece kardeşler arasında başkanlık mevzuu kalkmış ve Süleyman-şâh Türkiye Selçuklu Devletinin hükümdarı oldu (1078). Süleyman-şâh'ın İznik'i merkez yapmasıyla artık Türkiye Selçuklu Devletinin bir merkezi, başkanı, teşkilatı ve ordusu vardı. Sadece Türkler için değil yerli halk içinde devlet idaresi vardı. Halkın haklarını gözeterek Bizans'ın karın tokluğuna çalıştırdığı, ağır vergiler aldığı ve baskı ile yönetilen halk artık toprağa, özgürlüğe, güvenliğe kavuşmuştur. Bundan dolayı yönetime karşı çok olumlu tavır sergilemişlerdir (Koca, 2018b, s. 64-65).

Ç) Türkiye Selçuklu Devletinin Hukuken Tanınması: Dragos Çayı Antlaşması (1081)

Malazgirt savaşından sonra başlayan Bizans'da ki iç karışıklık ve siyasî istikrarsızlık devam etmekteydi. Başta olan Botaniates siyasî dengeyi sağlayamamıştı, devlet adamlarından Melissenos bu iktidarı tanımayarak harekete koyuldu. Bizans tahtına geçmek amacıyla Anadolu'ya geçerek Süleyman-şâh'ın yardımı karşılığında Anadolu'da Bizans'ın hâkimiyetinde olan şehirleri kendisine bırakacağını söyleyerek Süleyman-şâh'dan beklediği yardımı verdi. Güçlerini birleştirerek İstanbul boğazına kadar ilerlediler.

Üsküdar'da karargâh kuran Süleyman-şâh, Botaniates'in iktidarını tehdit etmeye başladı diğer yandan ise Aleksios, İstanbul'da darbe yaparak Botaniates'i devirerek tahta çıkmayı başardı. Prof. Dr. Koca, Süleyman-şâh'ın yaptıklarını anlatarak boş durmadığını ve Türklerin saldığı Bizans korkusundan bahsetmektedir. Sahillere yerleşen Türklere gece baskınları yapan yeni Bizans İmparatoru Aleksios, bu baskınlarda başarılı olup Türkleri sahilinden biraz daha içeri çekilmek zorunda bırakmışlardır. Bizans toprakları üzerine İtalya tarafından Norman istilâsı başladı ve başlarında bulunan Robert de Guiskard'ın amacı Bizans tahtını ele geçirmek. Bundan korkan Aleksios, Süleyman-şâh ile anlaşmak zorunda kalarak anlaşma bedeli olarak haraç (hediye) gönderdi. Antlaşmaya göre İstanbul Boğazını çevreleyen sahillere Süleyman-şâh biraz geri çekildi ve iki devlet arasında sınır olarak İzmit körfezine dökülen **Dragos çayı** (kırkgeçit çayı) kabul edildi (Koca, 2018b, s. 65-67).

D) Süleyman-şâh'ın Toros Dağlarının Güneyinde Genişleme Siyaseti Gütmesi

Prof. Dr. Koca, Anadolu'nun fethi ile sadece Mansur ve Süleyman-şâh'ın uğraşmadığını aynı zamanda bazı Türk beylerinin de bu hususta faaliyette bulunduklarını bölgedeki şehirleri ellerine geçirdiklerinden bahsetmektedir. Süleyman-şâh, Aleksios ile yaptığı anlaşma ile arkasını güvenceye alıp güneye yönelmiştir. Tarsus'u ele geçirip **Çukurova'nın fethini** (1082-1083) gerçekleştirerek bütün Çukurova üzerinde hâkimiyetini sağladı. Böylece Türkiye Selçuklu Devletinin sınırları Kuzey Suriye'ye dayanmaktaydı. 1085 yılında Bizans için önemli ve sağlamlaştırılmış şehirler arasında yer alan **Antakya'nın fethi** Süleyman-şâh tarafından gerçekleştirilmişti (Koca, 2018b, s. 67-71).

E) Süleyman-şâh'ın Kuzey Suriye'de Genişleme Siyaseti Gütmesi ve Büyük Selçuklu Devletinin Vasallarıyla Çatışması

Antakya'yı ele geçiren Süleyman-şâh halka karşı adalet ve şefkat içeren tavrından dolayı Şerefü'd-devle Müslim'in idaresindeki köy, kasaba kendi istekleri doğrultusunda Süleyman-şâh'ın idaresine girdiler. Süleyman-şâh'ın amacı bölgeye yerleşmek ve topraklarını genişletmekti. Büyük Selçuklu vasallarını endişeye sürükleyen bir amaç olmuştur.

Bu sırada Sultan Melikşâh, vasallarını cezalandırmak ve bölgeye düzen vermek adına sefer yapmak istemiştir fakat kardeşin Tekiş'in Horasan'da isyan etmesi üzerine seferi ertelemiştir. Süleyman-şâh'ın Antakya'yı ele geçirmesiyle Müslim, Ermeni Philaretos'un Antakya için kendisine vergi (cizye) ödediğini, şimdi de aynı vergiyi Süleyman-şâh'tan istedi ve Süleyman-şâh'ı Sultan Melikşâh'a itaatsizlikle suçlayarak tehdit etti. Süleyman-şâh, Sultan Melikşâh'a itaat etmesinin görevi olduğunu ve fetihlerini onun sayesinde yaptığını söyler ve Philaretos'un kafir olduğunu cizye ödemek zorunda olduğunu, şimdi ise bölgenin İslâm hâkimiyetinde olduğunu söyleyerek vergiyi reddetmiştir. Bunun üzerine Müslim ve Süleyman-şâh arasında çatışma çıkar. Taraflar Kurzâhil yöresinde çarpışır, Müslim'in tarafında olan Suriye Türkmenleri saf değiştirerek Süleyman-şâh'ın tarafına geçince, büyük bir güç kaybederek ordusuyla yenilgiye uğrayan Müslim kaçarken mızrak darbesiyle öldürüldü. Böylece **Süleyman-şâh-Müslim mücadelesi** son bulmuştur. Bölgeye tamamen yerleşmek isteyen ve başlattığı ileri harekâtını devam ettirmek isteyen Süleyman-şâh'ın Büyük Selçuklu Devleti ile çatışmasını kaçınılmaz kılıyordu. Fakat Süleyman-şâh arka arkaya elde ettiği başarılarından dolayı cesaretlenerek Büyük Selçuklu Devletine karşı bağlılıkla izlediği politikayı Anadolu'ya göre daha iyi imkânlarla sahip olan Kuzey Suriye'nin üstünlüğünden dolayı değiştirmiştir. **Süleyman-şâh-Tutuş Mücadelesi ve Süleyman-şâh'ın ölümü** (1086) başlığında Prof. Dr. Koca, Halep üzerine yürüyen ve ele geçiren Süleyman-şâh'a karşı Müslim'in adamları Sultan Melikşâh'tan ve Tutuş'tan (Şam Meliki) yardım istediklerinden ve endişelenen Tutuş yardımı kabul ederek ordusuyla Süleyman-şâh'ın üzerine yürüdüğünden bahseder.

Haberi alan Süleyman-şâh Tutuş'un üzerine yürür ve Ayn Saydamda (1086) savaşan iki Selçuklu hanedan üyesi, başlangıçta eşit güçlere sahiplerdi fakat Süleyman-şâh'ın safında ki Suriye Türkmenleri Tutuş'un safına geçince dengeler bozulmuş, sonuna kadar mücadele eden ve ordu gücü olarak zayıflayan Süleyman-şâh savaş alanının dışına çıkar. Süleyman-şâh, kılıcını bırakıp kalkanının üzerine oturdu bu sırada Tutuş'un askerleri tarafından kuşatılınca, esir olmak yerine ölümü seçerek karnına bıçağı saplayarak yaşamına son verdi (Koca, 2018b, s. 71-74).

F) Süleyman-şâh'tan Sonra Kuzey Suriye ve Anadolu'nun Durumu

Kuzey Suriye'nin merkezî idareye bağlanması (1086) hususunda Prof. Dr. Koca, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh'ın Kuzey Suriye'yi ve Anadolu'yu merkeze bağlamak amacı doğrultusunda aldığı sefer kararı, harekete geçtikten sonra ele geçirdiği yerlerin başına yerleştirdiği komutanlardan ve yapmış olduğu seferlerle Akdeniz'e ulaştığından söz etmektedir. Sultan Melikşâh kendi idaresi altında yeniden düzenlediği Kuzey Suriye'yi merkezî idareye bağlamış ve haneden üyeleri arasındaki anlaşmazlığa son vererek, İsfahan'a doğru yola koyuldu. İznik'te Süleyman-şâh'ın varisi gibi davranan Ebû'l-Kasım Anadolu'daki Selçuklu idaresini devam ettirirken Sultan Melikşâh, Bizans İmparatoru Aleksios'a mektupla Ebû'l-Kasım'ı İznik'ten atıp bölgeyi kendilerine bırakacağını karşılığında da kızını oğluna vermesini bildirir. Fakat imparator bunu kabul etmeyerek mektubu getiren elçiye kandırarak tarafına çekip bu durumu lehine kullanarak Anadolu'da ki bazı yerleri aldı. Bunun üzerine Sultan Melikşâh, Ebû'l-Kasım'ın üzerine gönderdiği ordu Ebû'l-Kasım'ı kuşatsa da başarılı olamadı geri döndü. Sultan Melikşâh Urfa valisi Bozan'ı Ebû'l-Kasım'ın üzerine gönderdi (1087) fakat Bozan, İznik'i kuşattı ama alamadı. Dönerken Ebû'l-Kasım'ı bertaraf etti. Böylece **Sultan Melikşâh'ın Anadolu'yu merkezî idareye bağlama teşebbüsü** (1086-1092) çabasına rağmen teşebbüs olarak kalmıştır, istediği sonuca ulaşamamış yani Anadolu'yu tamamen Büyük Selçuklu hanedanına katamamıştır (Koca, 2018b, s. 75-77).

G) Türkiye Selçuklu Devletinin Vasallığı (Tâbiliği) Meselesi

Müslim ile çatışmasına kadar Sultan Melikşâh'a bağlılığını devam ettiren Süleyman-şâh, her daim tâbi olduğunu bildirir ve ona göre davranırdı. Fakat yaptığı fetihlerle ve Antakya'yı hâkimiyeti altına aldıktan sonra izlediği politika değişmiştir. Zaten ele geçirdiği yerlerde iktidarını sınırsız kullanmaktan geri kalmamıştır kimi kaynaklara göre halifeler ve Bizans Sultan unvanı verse de İslam tarihçilerine göre sultan değil melik unvanı ile anıldığına değinilmiştir. Süleyman-şâh ise zaten sultan unvanını kullanmaya cesaret edememiştir.

Çünkü bu unvanı ancak Sultan Melikşâh verebilirdi buda mümkün görülmemiştir. Sultan Melikşâh, merkezde tutsak olarak tuttuğu Süleyman-şâh'ın oğullarına Anadolu'yu tevcih etmemiş, Anadolu'yu idaresi altına almak isteyerek Bizans ile de anlaşma sağlanamamıştı. Sonuç olarak Türkiye Büyük Selçuklu tahtı Sultan Melikşâh ölene kadar boş kalmıştır. Süleyman-şâh'ın, Sultan Melikşâh'a bağlılığı sadece büyük sultana olan itaatiydi. Zaten Süleyman-şâh'tan sonra her iki devletlerin birbirlerine fiili bağlılığı görülmemekle tam aksi olarak bağımsız sultan gibi hareket etmekteydiler (Koca, 2018b, s. 77-81).

Ğ) I. Süleyman-şâh'ın Şahsiyeti ve Tarihî Rolü

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçuklu Devletini kuran ve ilk hükümdarı olan Süleyman-şâh'ın, devletin yardımcısı atlıların babası dinin temel direği anlamına gelen "Nâsıru'd-Devle Ebû'l-Fevâris Rükneddîn Süleyman-şâh" adıyla bilindiğini ve politik bir zekâyı sahip olduğunu, stratejide iyi, zeki ve yetenekli bir komutan olduğunu, teşkilâtçı, fatih, disiplin anlayışıyla yönetme yeteneğine sahip olduğunu anlatırken yaptığı en büyük hatanın Anadolu'da ki hâkimiyeti sağlamlaştırmadan Anadolu dışında genişleme politikasıyla ilerlemesi ve Büyük Selçuklu Devletinin vassallarıyla çatışması olduğunu anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 81-84).

H) Ebû'l-Kâsım ve Türkiye Selçuklu Teşkilâtının Korunması ve Devam Ettirilmesi

Süleyman-şâh Antakya Seferine çıkarken hanedandan olan Ebû'l-Kasım'ı vekil olarak İznik'te bıraktı. Ebû'l-Kasım da gerçek bir sultan gibi tahtı boş bırakmayıp otoritesini gösterdi. Kardeşi Ebû'l-Gâzî'yi de Kapadokya bölgesine vali olarak tayin ettikten sonra Aleksios ve Süleyman-şâh'ın yapmış olduğu Dragos çayı antlaşmasını bozup sahillere akıncı birliklerini göndermiştir. Amaç İstanbul'u almaktır bunun için donanma gerekli olduğunu bilip ilk ciddi faaliyet olan Türklerin kendi deniz kuvvetlerini oluşturma girişimi ile Kios limanında tersane kurdurup filo inşa etmeye başladı. Bu faaliyet Bizans İmparatoru Aleksios'u endişelendirdiğinden, barış teklifi sunar ve Ebû'l-Kasım bu teklifi reddeder. Daha sonra Bizans donanması tersane ve filoyu yakarak, başında bulunduğu Bizans kara ordusu ile Türk kökenli Tadikos, Ebû'l-Kasım'ı İznik'te kuşattı fakat Ebû'l-Kasım şehrini kararlılıkla ve cesaretle savunmuştur. Sultan Melikşâh'ın, Porsuk'u ordusu ile İznik'e gönderdiğini duyan Tadikos hemen kuşatmayı kaldırır geri döner. Porsuk'un ısrarla sürdürdüğü 3 aylık kuşatma Ebû'l-Kasım'ın savunması ve direnmesi ile Porsuk'un saldırılarına yenik düşmedi. Bu sırada Bizans'ın Ebû'l-Kasım'a olan tavrı değişmişti. Aslında Bizans'ın oyunu olan bir stratejik yakınlaşmaydı bu. Ebû'l-Kasım'ı İstanbul'a davet edip adeta Sultan gibi ağırlayan Aleksios'un amacı Ebû'l-Kasım'ı oyalayıp İzmit sahillinde kale inşa edip daha sonra bölgeyi ele geçirmektir. Ebû'l-Kasım belli bir süre sonra dönerken Aleksios'un yaklaşımının oyun olduğunu anlasa da bir şey yapamamış, antlaşma neticesinde Aleksios tarafından gönderilen ve büyük olmayan birlikler lehine bir şey değiştirmeyecekti ki bu sırada kuşatma umudunu kaybeden Porsuk geri döndü. Kuşatma üstüne kuşatma alan Ebû'l-Kasım'ın üzerine bu defa Melikşâh Urfa valisi Bozan'ı yönlendirdi (1087). Ebû'l-Kasım, Bozan'ın kuşatmasına karşı başarıyla şehrini savundu. Geri çekilen Bozan'ın amacı bölgenin diğer kale ve şehirlerini ele geçirmektir. Ebû'l-Kasım artık zorlandığını fark edip 15 katır yükü altınla, Sultan Melikşâh ile görüşmek için İsfahan'a gitti fakat Melikşâh, Ebû'l-Kasım'ı muhatap görmeyip; bu işlerle Emîr Bozan'ın ilgilendiğini altınları ve diyeceklerini Bozan'a iletmesini, Bozan'ın kararının buyruğu olacağı haberini vermiş. Ebû'l-Kasım'ın kaderi Bozan'a kalmıştı ki Ebû'l-Kasım'ın İsfahan'a gittiğini duyan Bozan, dönüş yolunu tutup Ebû'l-Kasım'ı boğdurarak hayatına son verirdi. Ne Porsuk ne de Bozan bölgedeki Selçuklu direnişini kırıp Anadolu'yu Büyük Selçuklu Devletine dâhil edemediler. Süleyman-şâh'ın oğlu Kılıç Arslan Anadolu'ya dönene kadar İznik'te bulunan Selçuklu yönetimini Ebû'l-Gâzî başarıyla korudu (Koca, 2018b, s. 84-88).

3.3.3. Sultan I. Kılıç Arslan ve Vatan (Anadolu) Savunması (1092-1107)

A) I. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı ve İlk Faaliyetleri

Prof. Dr. Koca, Sultan Melikşâh'ın ölümü ile başlayan taht mücadelesi nedeniyle hanedan üyeleri arasında ki karmaşıklık fırsat bilip kaçan (Süleyman-şâh'ın oğulları) Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'ın Anadolu'ya geldiklerinden bahsederek I. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu tahtına çıkışı ve ilk faaliyetlerinin 1092 yılında başladığını anlatmaktadır. Ebû'l-Gâzî, Bizans'a karşı bahanelerle şehri teslim etmeyi geciktirirken Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'ın Türkmenlerle dönüşüyle babalarının mirası İznik'i teslim etmesiyle, Kılıç Arslan kendini hükümdar ilan ederek sultan unvanını alıyor. Sultan Kılıç Arslan bölgeye Türkleri yerleştirip, bölgeyi merkez yaparak idareyi yeniden düzenleyip, görevlendirmeler yaparak, İzmir ve çevresindeki beyliğin kurucusu olan Çağa Bey ile ittifak ilişkisi kurarak kızını kendisine almasıyla dostluk bağları sağlamıştı. Sultan Kılıç Arslan, Bizans'ın aldığı bölgeleri geri almak için harekete koyulmasıyla Ulubat yöresi ele geçirildi. Aleksios'un kayıklarla gönderdiği birlikler tuzakla imha edilse de İmparator Aleksios tarafından gönderilen kara ordusu, Beylerbeyi Muhammed İlhan'ı ve komutasındaki orduyu kuşatıp esir olarak alıp çeşitli hediye ve unvanlarla kandırıp din değiştirip, ordusuna dâhil etmiştir. Sultan Kılıç Arslan ilk fetih girişiminde başarısız olmuştur (Koca, 2018b, s. 89-91).

B) Türk'ü Türk'e Kırdıran Bizans Politikası

Anadolu'nun fetihlerine katılan Çağa Bey, genç yaşta Bizans'a esir düşmüş ve Bizans kültürü ile yetiştirilmiş, hizmette görevlendirilmiştir. Botaniates'in tahta çıkmasıyla soylu unvanı alan Çağa Beyin rütbesi yükselmiştir. Botaniates'in tahtan düşürülmesiyle Çağa Bey kaçıp İzmir ve çevresinde beylik kurup zamanla hâkimiyet bölgelerini genişletmiştir. Fetih bölgelerini genişleten Çağa Bey İstanbul'u kuşatmayı amaçlayıp Bizans ile ters düşmüştür. Bu dönemde yaşanan olayları anlatan Prof. Dr. Koca, Peçenekler'in yayılmalarından, Peçenekler'in Bizansla olan mücadele sonucunda büyük ganimetle başarı elde ettiklerini, savaşın bitmesiyle yardıma gelen Kumanlar, ganimetten pay isteyince Peçenekler ile araları bozulduğunu anlatmaktadır. Peçenekler bayağı ilerleyince Bizans için tehdit oluşturan bu durum Çağa Bey için fırsata dönüşmüştü. Çağa Bey, Peçeneklerle temasa geçip, kuvvetleri birleştirip donanmayı güçlendirmek için faaliyetleri hızlandırdı. Umurbey bölgesinde toplanıp Çağa Bey'i bekleyen Peçenekler, Aleksios'un Kumanları ikna çabasıyla Kumanlarında desteğini alarak Peçeneklere baskın düzenlediler. Kadın, çocuk gözetmeksizin Peçenekler'in büyük bir kısmı imha edildi öyle ki savaş meydanı değil katliam alanına dönmüştü sağ kalanların feryatları dağları inletmişti. Bu olanlara rağmen Çağa Bey çabasından asla vazgeçmedi bilakis yeni imkânlar aramaya devam etti. Bu sırada İmparator Aleksios boş durmayarak Bizans politikasını Kumanlar ve Peçeneklerden sonra Çağa Bey'in aleyhine, Sultan Kılıç Arslan'a yazdığı mektupla Çağa Bey'e karşı kışkırtarak uyguladı. Fetih için donanmasını henüz tamamlayamayan Çağa Bey, Bizans ordusunun üzerine geldiğini duyunca iki kuşatma arasında kalmamak için Bizans'a karşı Sultan Kılıç Arslan'ın desteğini almak suretiyle yanına gider. İmparator Aleksios'un oyununa gelen Sultan Kılıç Arslan, ziyafet sırasında kılıcını çekip Bizans için büyük bir tehdit olan kahraman Çağa Bey'i öldürdü. Fetih hareketini genişletmek isteyen Kılıç Arslan'ın büyük hatası batıyı dış politika hedefinden çıkarıp doğuya yönelmesiydi. Doğuya doğru yönelen Sultan Kılıç Arslan, Bizans yanlısı Gabriel'in elinde olan Malatya'yı kuşattı fakat Gabriel şehri kararlılıkla savunuyordu. Sultan Kılıç Arslan çeşitli vaatlerde bulunsa da Gabriel şehri teslim etmeyi kabul etmedi. Sultan Kılıç Arslan kuşatmayı sürdürmeyi düşünürken Haçlıların İznik sınırına kadar geldikleri haberini alınca mecburen kuşatmayı kaldırıp geri döndü (Koca, 2018b, s. 91-96).

C) Batı-Doğu Mücadelesi (Haçlılar ve Türkler)

Prof. Dr. Koca, Batı-Doğu mücadelesine Haçlı seferinin sebepleri ile başlarken Batı Avrupa'nın Karolenj Frank İmparatorluğunun parçalanmasıyla büyük bir hâkimiyet mücadelesinin başladığını, Papaların mücadeleye dini kullanarak Avrupa güçlerini emri altına alıp kendi makamını Hristiyan Dünyasında hükümdarlık organı yapmak amacıyla dâhil olduğunu, Batı Avrupa grupları, kiliseleri, tarikatları arasındaki mücadeleleri, amaçları, çalışmaları anlatılırken **Haçlı seferinin asıl sebepleri**; Türklerin elinde bulunan kutsal toprak Kudüs'ün papalık tarafından (Müslüman Türklerin) hedef gösterilmesi, Batı Avrupa'daki büyük felaketlerle ekonomik çöküş olunca ve Bizans'ın sürekli yardım istemesiyle, halk Türklere karşı kışkırtılıp, refaha ve bolluğa erme vaadiyle kandırılınca Batı Hristiyan Dünyası harekete koyuldu. Papa II. Urbanus'un 1095 yılında fiilen Haçlı seferlerini başlatan çağrısı ve Pierre l'Hermite'nin çağrı üzerine harekete geçmesiyle Fransa ve Almanya'yı eşek üstünde dolaşarak topladığı 20 bin kişilik kütle yağmacı, saldırgan teşkilatsız vahşi kütleden oluşuyordu. **Haçlı öncüleri** 1 Ağustos 1096 tarihinde İstanbul'a ulaştıklarında Bizans İmparatoru Aleksios ve halk müthiş bir şaşkınlık içindeydiler. Çünkü Aleksios sadece askeri yardım istemişti ve oyuna geldiğini anlamıştı fakat artık yapacak bir şey yoktu. Aleksios onlardan intikam almak adına Türklerle Haçlı öncülerini karşı karşıya getirip Türklerin kılıcından geçirmeyi planlayarak hareket etti. Yalova'ya yerleştirdiği Haçlı öncülerine orduyu beklemeleri söyledi fakat onlar dinlemeyip İznik ve İzmit yönüne doğru ilerleyip vahşice büyük bir katliam gerçekleştirdiler.

Sultan Kılıç Arslan'ın kardeşi Kulan Arslan (Davud), Kırkgeçit çayı kenarında Haçlı öncülerini tuzağa düşürüp tamamına yakını imha etti. Çok az kişi kaçarak İstanbul'a götürüldü içlerinde Pierre l'Hermite de vardı (Koca, 2018b, s. 96-101).

Prof. Dr. Koca, **I. Haçlı Seferi** düklerin, kontların yönetimindeki ordu ile gruplar halinde İstanbul'a gelmesiyle başladığını Bizans İmparatoru Aleksios'un durumu lehine çevirmek adına kendi imkânlarını kullanarak, iâşe yardımı ve askeri destek vaadiyle vassallık yemini ve Türklerden alınan bölgelerin kendisine bırakılması şartı ile antlaşma yaptıklarından söz etmektedir. Haçlı ordusu, Bizans İmparatoru Aleksios'un yardımı ile İznik'i üç taraftan kuşattılar. Kılıç Arslan'ın Malatya seferini bırakıp dönmesi ile gösterdikleri mücadele haçlılara kayıp verse de artık güçlerinin yetmeyeceğini anlayıp (Haçlı ordusu sayıca Selçuklu ordusuyla kıyaslanamayacak kadar çok, en iyi savaş teçhizatlarına sahip profesyonel savaşçılardan oluşuyordu) tüm gün süren çatışmanın ardından geri çekildiler. Sultan Kılıç Arslan, Anadolu Türk Beylerinden yardım alıp, Orta Anadolu bölgesinde uygun bir yer edinip Haçlı ordusuna yönelik meydan savaşı amacıyla İznik önlerinden ayrıldı. Şehirdekiler ise Haçlı ordusuna esir düşmektense Bizans İmparatoru Aleksios'a can güvenlikleri karşısında şehri teslim ettiler. **İznik'in Bizans'a teslimi** Haçlı ordusunu kızdırdı fakat Aleksios, Selçuklu hazinesinden pay vererek onları yatıştırdı. **Eskişehir (Dorylain) meydan savaşı (1097)** ise Haçlı ordusunun iki günlük ara ile Eskişehir'e yönelmesi, ilk ordunun Eskişehir'e karargâh kurup diğer orduyu beklerken Sultan Kılıç Arslan'ın, Haçlıları şaşırtacak savaş taktikleri ve sayıca fazla ordusu saldırıya geçmiştir. Haçlıları yok etmesi an meselesi iken diğer ordunun gelmesi ve birleşmeleri ile Sultan Kılıç Arslan ve ordusu yetersiz ve zayıf kaldığı için geri çekildi. Tekrar çok fazla kayıp verseler de çarpışarak esir vermeden Sultan Kılıç Arslan ordusunu geri çekmeyi başardı. Artık savak taktiğini değiştirmesi gerektiğini anlayan Sultan Kılıç Arslan, taktik değiştirip yeni savaşa yöneldi (Koca, 2018b, s. 101-106).

Sultan Kılıç Arslan, Haçlı ordusuna karşı **yıldırma ve yıpratma taktiği** uygulama amacına yönelik gerillâ savaşı yapmaya koyularak bu plan doğrultusunda ilerledi. Bu taktik amacına ulaşarak açlık-susuzluk, salgın hastalık, ordudan kaçanlar ve Türk birliklerinin ara ara beklenmedik anda yaptıkları hücumlar ile Haçlı kuvvetlerinin sayısı çok fazla azaldı. Ereğli'ye gelen Haçlı ordusuna, Sultan Kılıç Arslan, Gümüş-tigin Dânişmend Ahmed Gâzî ve Hasan beylerle son darbeyi vurdular fakat Haçlı ordusunu durduramadılar. Prof. Dr. Koca, **son darbe ve Haçlı ordusunun Anadolu'dan ayrılışının** Haçlı ordusuna kayıplar verdirmesine rağmen yenilgiye uğramadıklarını, dönüş yolunda bozulan yollar nedeniyle asker, at, teçhizat kayıpları verdiklerinden bahsetmektedir. Prof. Dr. Koca, **Urfa, Antakya ve Kudüs'ün düşmesinde** başrol oynayan Haçlı ordusunun Antakya önlerinde birleşip, Yağısıyan (Antakya valisi) tarafından savunulan Antakya'yı kuşattıklarını, Haçlı liderleri arasında yaşanan başa geçme anlaşmazlıklarını anlatmaktadır. Antakya savunulma bakımından oldukça avantajlı olmasına rağmen yardımların gecikmesi ve içeriden ihanete uğraması şehrin düşmesine neden oldu. Bu olaylar sırasında Ermeniler tarafından Urfa'ya davet edilen Haçlı liderlerinden Baudouin savaşmaksızın Urfa'da idareyi ele alarak, kutsal topraklara yakın ilk Haçlı devletini kurdu. Antakya'yı ele geçirmeleri ile artık Kudüs'e girmeleri için Haçlı ordularının önünde engel kalmamıştı.

Mısır Fatimileri'nin işgal ettikleri Kudüs'ü, ordusuyla ilerleyen Haçlı liderleri ele geçirip 70.000 Müslümanı katledip Haçlı Krallığı kuruldu, ilk Kudüs kralı Godefroi de Bouillon oldu (1099). Antakya Haçlı prensi Bohemund, Gümüş-tigin Dânişmend Ahmed Gazi tarafından yenilgiye uğratılıp tutsak alınınca, Haçlı prensini kurtarmak üzere gönderilen yeni Haçlı ordusu, sultan Kılıç Arslan ve Gümüş-tigin Ahmed Gazi tarafından Amasya yakınlarında yok edildi. Daha sonrada batıdan gönderilen **yeni Haçlı orduları** Kılıç Arslan tarafından Ereğli'de bozguna uğratıldı, çok azı kaçarak Antakya'ya ulaştı (1101).

I. Haçlı seferlerinin sonuçları başlığında Prof. Dr. Koca, sonuçları maddeler halinde aktarır I. Kılıç Arslan'ın Haçlı seferlerine karşı yaptığı savunma ve savaş taktiği ile üç Haçlı ordusunu imha ederek, Anadolu'nun kolay işgal edilebilecek bir yer olmadığını batılılara açıkça gösterdiğini, Bizans'ın Haçlılar sayesinde kurtardığı bölgelerle yine Anadolu'da güçlü konuma geldiğini, Haçlıların kutsal topraklara sahip olma amaçlarını ilk seferde gerçekleştirdiklerini, Urfa Kontluğu, Antakya Prensliği, Kudüs Krallığı ve Trablusşam Kontluğu kurduklarını, Hristiyanlık dininin yayıldığını, Doğu ticaret yollarının ve doğu mallarının öneminin arttığını, aynı zamanda I. Haçlı seferlerinin coğrafya keşiflerinin ve oryantalizmin temeline zemin hazırladıklarını anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 106-115).

Ç) I. Kılıç Arslan'ın Doğu Siyaseti (1105-1107)

Sultan Kılıç Arslan, Bizans İmparatoru ile yaptığı antlaşma sonrasında doğuya yönelmesiyle Ermenilerin, Haçlı zulmünden kurtulma isteği üzerine Sultan Kılıç Arslan'ı davet etmeleri üzerine Kılıç Arslan ordusu ile Elbistan ve Maraş'ı alarak ilerledi. Bohemund için aldığı fidyeden kendisine pay vermeyen Gümüş-tigin Ahmed Gazi'yi Kılıç Arslan bozguna uğratarak cezalandırdı. Gümüş-tigin'in 1105 yılında ölmesiyle Sultan Kılıç Arslan, Malatya'yı kuşattı. Doğu Anadolu'nun önemli şehrine sahip olması ile **Kılıç Arslan'ın Doğu Anadolu'da genişleme ve Selçuklu hâkimiyetini yayma siyaseti gütmesi**, bölgede desteği aranan önemli bir hükümdar oldu. Tamamına yakın Doğu ve Güney-Doğu Türk beyleri Türkiye Selçuklu Devletinin hâkimiyetine girmeleri ile Sultan Kılıç Arslan'ın bölgedeki gücü arttı. Hâkimiyeti altına giren Türk beyleri ile Sultan Kılıç Arslan, Urfa kuşatmasındayken Harran'ın kendisine teslim edilmesi haberi gelince kuşatmayı kaldırıp Harran'ı teslim aldıktan sonra ciddi bir rahatsızlanmadan dolayı Malatya'ya dönüp buradan Kuzey Irak'taki gelişmeleri takip etmeye başladı. Prof. Dr. Koca, **Kılıç Arslan'ın Anadolu dışında yayılma siyaseti gütmesi ve sonu** (1107) başlığıyla Kılıç Arslan'ın Anadolu dışına çıkma ve yayılma amacından bahsetmektedir. Büyük Selçuklu Sultanının Musul idaresini Çökörmüş'ten alıp Çavlıya verilmesi ile yaşanan çatışma ile şehrin ileri gelenleri direnip Sultan Kılıç Arslan'a şehri teslim etmek üzere onu şehre davet etmeleriyle Sultan Kılıç Arslan bu fırsatı kaçırmayıp Musul'a gitme kararı aldı. Burada amaç genişleme politikası dışında Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın tahttan indirmekti. Ordusu ile harekete geçen Kılıç Arslan'ı, Çavlı Nusaybin'de karşıladı ve yenilgiye uğrayıp kaçtı. Direnişle karşılaşmadan Musul'a giren Sultan Kılıç Arslan, Muhammed Tapar adına okutulan hutbeyi kesip kendi adına hutbe okutarak, yeni bir teşkilatlandırma ile şehrin idaresini oğlu Melik Şâhinşâh'a verdi. Çavlı bu defa Tutuş'un ve Artuk Beyin oğulları ile güçlerini birleştirip Sultan Kılıç Arslan'ın üzerine yürüdüler. Musul'dan ayrılan Kılıç Arslan karşı tarafla Habur nehri yanında çatıştılar. Kılıç Arslan tarafında bulunan Doğu Anadolu Türk beylerinin saf değiştirmesi ile durumlar değişti ve iki tarafta çok fazla kayıp verdi. Tamamen sıkışan Kılıç Arslan, Habur nehrine atını sürerek canını kurtarmak istese de zırhın ağırlığından nehri geçemeyip boğularak hayatını kaybetmiştir (1107) (Koca, 2018b, s. 115-119).

D) I. Kılıç Arslan'ın Şâhsiyeti ve Tarihî Rolü

Prof. Dr. Koca, normal imkânlarla Türkiye Selçuklu tahtına çıkan bir hükümdar olmayan I. Kılıç Arslan'ın zorluklarla başa çıkıp, felaketlerle karşı karşıya olan, ölümü her daim hissedilen Kılıç Arslan'ın 6 yıl hapiste kaldıktan sonra kaçıp babasının tahtına çıktığından ve şahsiyetinden bahsetmektedir. Cesareti, inancı, yeteneği ve enerjisi ile vatanını batılılara karşı yılmadan savunan bir komutan olarak hâleflerine ve sonraki nesillere örnek olmuştur. Askeri olarak taktikte çok iyi olup başarısızlık karşısında yılmadan taktik değiştirerek başarıya ulaşana kadar gayreti bırakmamıştır.

Sultan Kılıç Arslan'ın insani yönü de yetenekleri gibi gelişmişti; adaletli, hoşgörülü, adil bir hükümdardı. Öyle ki adaleti siyasetinin temeli ve amacı niteliğindeydi. Sultan Kılıç Arslan sadece Müslümanların değil Hristiyanların da sevgisini kazanmıştı çünkü idaresinde bulunan şehirlerde herkese eşit ve hoşgörülle yaklaşmıştır. Sultan Kılıç Arslan'ın ilk siyasi hatası Bizans İmparatoru Aleksios'un telkini ile Çağa Bey'i öldürmesi oldu. Diğer büyük siyasi hatası da Bizans ile yaptığı antlaşmaya güvenerek Haçlılardan sahilleri geri almak yerine Doğuya yönelmesi olmuştur. Ölümü **“Türkler arasında meşhur bir ölüm”** olarak hatırlanmış ve sadece Türkleri değil Hristiyanları da üzmüş ve matem ile karşılanmıştır (Koca, 2018b, s. 119-122).

3.3.4. Çöküntüden Yeniden Yükselişe Geçiş (1107-1155) (Sultan Şâhinşâh ve Sultan I. Mesud Devri)

A) I. Kılıç Arslan'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devletinin Durumu (1107-1110)

Sultan Kılıç Arslan'ın mücadelesiyle birlikte hayatını kaybetmesi Türkiye Selçuklu Devleti teşkilatının dağılmasına ve çöküşüne neden oldu çünkü tahta geçecek kimse yoktu 4 oğlu vardı fakat hükümdarlık sorumluluğu alabilecek yaşta değillerdi. 11 yaşında ki en büyük oğlu Şâhinşâh Çavlı tarafından esir alınmıştı. Mesud ve Arab'ın o dönem nerde olduğu bilinmemekte ve en küçük oğlu Tuğrul Arslan, Bozmuş ve annesi tarafından Musul'dan Malatya'ya kaçırılarak sultan ilan edildi. Prof. Dr. Koca, bu dönemde olayların hep Türklerin aleyhine ilerlediğini, Bizans'ın Türkmenlere yaptığı katliamdan, Bizans'ın Anadolu'yu alma yönünde ki hareketlerinden, taraflar arasındaki çatışmalardan bahsederken küçük Haçlı Devletlerinin de topraklarını genişletme faaliyetleri gösterdiklerini anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 123-125).

B) Şâhinşâh'ın Anadolu'da Selçuklu İktidarını Tekrar Kurması ve Bizans ile Mücadele (1110-1116)

Çavlı'nın esir alıp Büyük Selçuklu Devletine verdiği Şâhinşâh, 1110 yılında Büyük Selçuklu Devletinin merkezdeki hapisanesinden kaçarak Konya'ya gelip tahta oturdu. Hükümdarlığını sağlamlaştırmak adına kardeşleri Mesud ve Arab'ı tutuklattı. Daha sonra iç meseleleri çözüp Bizans'ın üzerine yürüdü, Bizans komutanı Gabras ordusu ile Kelbianos ovasında Selçuklu ordusunu bozguna uğrattı. Şâhinşâh'ın barış isteğiyle barış şartlarının Bizans İmparatoru tarafından belirlendiği bir barış antlaşması yapıldı. Prof. Dr. Koca, antlaşmaya rağmen iki devlet arasında savaşların durmadığını **Selçuklu Beylerinin Bizans ordusuna karşı yürüttükleri gerillâ savaşlarından**, Selçuklu birlikleri ve Türkmenlerin Bizans tarafından uğradıkları bozgunlardan sonra yetenekli komutan olan Emîr Muhammed'in Bizans birliklerine yaptığı baskınla bozguna uğratarak iki Bizans komutanını esir alıp birlikleri imha ettiğinden bahsetmektedir. Anadolu'ya yapılan büyük Türkmen göçünü Şâhinşâh'ın savaş hazırlığı yaptığı düşüncesi ile tehdit olarak algılayıp **Bizans İmparatorunun Konya üzerine yürümesi** sırasında birçok farklı bölgede karargâh kurması seferi sürekli geciktirmesi ve Bizans'ın klasik düzenli savaş taktiğini değiştirdiğinden, Türklerin küçük ama etkili olan savaş taktiklerine yönelik ordusunu hazırladığından bahsedilmektedir. Sultan Şâhinşâh, Bizans ordusunun istikameti üzerindeki yiyecekleri imha edip suları içilmez hale getirmesi, Selçuklu komutanı Bunluğ'un sürekli Bizans ordusunu takip edip pusular kurması ve beklenmedik baskınlar yapması Bizans ordularını sarsmıştı. Bizans Ordusu ile Eber gölü civarında savaşan Şâhinşâh, Bizans birliklerini imha etmek üzereyken Bizans'a sağ sol kanatlarından katılan yardım birlikleri ile durum tamamen değişti. Bizans ordusunu kalabalık bulan Şâhinşâh, ordusunu yıpratmamak adına yüksek dağlara çekildi. Bizans birliklerinden kaçıp Selçuklulara sığınan Peçenekli biri, Şâhinşâh'a gece savaşı tavsiyesinde bulundu. Şâhinşâh gündüz saldırılarını bırakıp gece saldırılarına başladı. **Şâhinşâh'ın gâlibiyeti** an meselesi olup, Bizans ordusu imha edilmekle burun burunaydı. Bunu fark eden İmparator Aleksios, canı ve ordusunu kurtarmayı düşünerek ordusuna hızla geri çekilme emri verdi.

Bunun üzerine Şâhinşâh gece ve gündüz saldırılarına devam ederken kardeşi Mesud'un Dânişmendlilerle birlikte üzerine geldiğini öğrendi. Bunun üzerine Bizans İmparatoru ile bir antlaşma yaptı, bu antlaşma bir barış antlaşması değil bir ateşkes antlaşmasıydı (Koca, 2018b, s. 125-134).

İmparator Aleksios'un askeri yardım teklifini reddeden Şâhinşâh kardeşi Mesud'un üzerine yürüdü. Mesud'un durumunu öğrenmek için gönderdiği askerler geri dönerek, Mesud tarafından kandırıldıkları için Şâhinşâh'a, ortada Mesud ve Dânişmendli ordusunun olmadığını söylerler. Bunun üzerine Şâhinşâh tedbirsiz şekilde yoluna devam ederken, birden karşısına kardeşi Mesud ve Dânişmendli ordusu çıkar ve Şâhinşâh kaçarak Aleksios'a sığınmayı düşünürken Mesud'un tarafında olan ama Şâhinşâh'ın yanında bulunan Komutan Boğa, Şâhinşâh'ı kandırıp Rum kalesine götürerek burada oyaladı. Boğa'nın ihaneti ile Mesud, Şâhinşâh'ı kuşattı. Rumlar tarafından Mesud'a teslim edilen Şâhinşâh'ın önce gözlerine mil çektiren Mesud, Şâhinşâh'ın tamamen kör olmadığı anlaşılınca yay kırıyla boğdurularak hayatına son verildiğini Prof. Dr. Koca, **Şâhinşâh'ın tahtını kardeşi Mesud'a kaptırması ve sonu** başlığında anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 134-136).

C) Sultan Mesud'un İlk Yıllarında Türkiye Selçuklu Devletinin Durumu (1116-1134)

Konya ve çevresine hâkim olan Sultan Mesud, Ankara hâkimiyetinde bulunan kardeşi Arab'ın ve Malatya hâkimiyetindeki kardeşi Tuğrul Arslan'ın hâkimiyetlerine karışmayıp, saltanat bölünmüş olarak devam etmiştir. Sultan Mesud'un tahta çıktığı ilk yıllarda ülkesini tam olarak savunacak ve koruyacak güce sahip olmamasını fırsat bilen Aleksios'un yerine 1118 yılında tahta çıkan oğlu Ioannes, harekete geçti. Prof. Dr. Koca, Ioannes'in Denizli'yi kolayca teslim aldığından, daha sonra İstanbul'a dönüp 1121 yılına kadar ileri harekâtına son verip 1121 yılında Batı Anadolu için önemli olan Uluborlu'ya, plan yapıp Türkleri pusuya düşürerek hâkim olduğundan ve Antakya'ya kadar ilerleyip birçok şehir ve kale ele geçirerek, **Batı Anadolu'daki son Selçuklu dayanak noktalarının düşmesi** (1119-1121) ile Selçukluyu savunmasının tehlikeye girmesi ve İç Anadolu'nun saldırıya açık bir ülke haline geldiğinden bahsetmektedir. Dânişmend hükümdarı Emîr Gâzî, Sultan Mesud ile birliklerini birleştirerek, Tuğrul Arslan'ın elinde olan Malatya'yı uzun mücadele sonucunda dışarıya ile bağlantısı kesildiğinden ve Malatya halkı açlıktan, hastalıktan ölümlerle Tuğrul Arslan, annesi ile kaçıp Minşar kalesine sığındı. Halk surları açıp Melik Muhammed'e şehri teslim etti. Buna tepki olarak Arab, Sultan Mesud'un üzerine yürüdü fakat Emîr Gâzî ile güçlerini birleştiren Mesud karşısında başarılı olamayıp Çukurova'ya kaçıp Ermeni Baronuna sığındı. Ermenilerden aldığı destek ile tekrar Emîr Gâzî girdiği mücadeleden kaçmıştır. Birkaç defa süren bu karşılaşma sonucunda Arab hep kaçmıştır. Tuğrul Arslan'da Malatya'yı geri almak için yaptığı atakla başarılı olamayıp kaçmıştır. Böylece **Melik Tuğrul Arslan ve Melik Arab'ın hâkimiyetindeki Selçuklu topraklarının Dânişmandlilere geçişi** (1124-1127) Emîr Gâzî'nin Melik Arab'ın hâkimiyetindeki Kastamonu, Çankırı ve Ankara'yı aynı zamanda Melik Tuğrul Arslan'ın hâkimiyetindeki Malatya'yı ele geçirerek gerçekleşmiştir. Prof. Dr. Koca, Sultan Mesud'un, Emîr Gâzî sayesinde saltanatını koruyabildiğini fakat Anadolu'daki siyasi üstünlüğün Bizans'ın ve Dânişmendliler'in elinde olduğuna değinmektedir. **Bizans'ın Anadolu'daki yayılma siyaseti karşısında Dânişmendliler** (1130-1133) geri durmamış, İmparator Ioannes, Emîr Gâzî doğuda meşgul iken Kastamonu'yu Dânişmendlilerin batıya yayılmalarını engellemek amacıyla kuşatmış fakat Emîr Gâzî dönüp bölgeyi tekrar ele geçirmiştir. Prof. Dr. Koca, bu çekişmenin Kastamonu, eski Selçuklu şehirleri ve kaleleri arasında devam ettiğinden dolayı şehirlerin ve kalelerin sürekli el değiştirdiğinden bahsederek sonuç olarak hepsinin Emîr Gâzî'nin eline geçtiğini ve Emîr Gâzî-Bizans ordusunun hiç karşı karşıya gelmediğini anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 136-143).

Ç) Bizans'ın Anadolu'daki Genişleme Siyaseti Karşısında Selçuklu-Dânişmendli İttifakı (1134-1143)

1131 yılında vefat eden Emîr Gâzî'nin yerine oğlu Melik Muhammed geçmiştir. Miras konusundan dolayı Sultan Mesud ile araları açılmıştır fakat daha sonra Bizans'a karşı ittifak olmuşlardır. Bizans İmparatoru Ioannes Kastamonu'yu ele geçirmek amacıyla şehrin üzerine yürüdü ve Kastamonu'yu ele geçirdi. Daha sonra Çankırı'yı ele geçirmek istedi fakat her hamlesi Türkler tarafından geri püskürtülen Bizans İmparatoru hücum taktiğini değiştirerek Çankırı'yı kuşatıp birliklerini buraya yerleştirdi.

Bizans'ın Kastamonu ve Çankırı yöresini işgali bilgisini veren Prof. Dr. Koca, Çankırı'nın çok fazla Bizans'ın elinde kalmadığını, yöredeki Türklerin şehri tekrar kuşattıklarından bahsetmektedir. Prof. Dr. Koca, **Bizans'ın Doğu Akdeniz ve Kuzey Suriye seferi** (1137) ile birçok şehri ele geçirdiklerinden Ermeni Baronu I. Leon'un Bizans'a ait olan İçel yöresini işgal etmesiyle Bizans İmparatoru'nun seferleri sırasında I. Leon ve ailesini tutsak aldığını ve İmparatorun yapmış olduğu seferlerin çoğunun başarılı olduğunu anlatmaktadır. 3 yıl süren Doğu Akdeniz ve Kuzey Suriye seferi'nin ardından İmparatorun hedefi Orta ve Doğu Karadeniz bölgesini üzerine sefer yaparak Karadeniz sahillerini ele geçirmek ve Bizans'tan bağımsız hareket etmeye devam eden Bizans'ın Trabzon dükası Gabras'ı cezalandırmaktı. Bu hedefle seferden yeni çıkmış bir hayli yorgun olan ordusuyla 1139 yılında yola koyularak Karadeniz Kintesi'ne gelip burada konaklarken bölgedeki Türkmenler ve Türk akıncı beyleri tarafından baskınlar yapıyordu. İmparator Ioannes, büyük kayıplar veriyordu. Dânişmendlilerle birlikte Selçuklu orduları ile Niksar önlerinde Bizans ordusuyla gerçekleşen Meydan Savaşında İmparator Ioannes büyük kayıplar vererek geri çekilmeye çalışmıştır. Fakat Dânişmendli-Selçuklu kuvvetleri İmparatorun peşini bırakmamış büyük yenilgiler ve kayıplar veren İmparator İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmıştı. Böylelikle **Bizans'ın Karadeniz seferi** (1139) başarısızlık ve büyük kayıplar ile İmparator Ioannes'in moral bozukluğuyla İstanbul'a dönmesiyle sonlanmıştır. Sultan Mesud'un uluborlu'ya almak istemesi üzerine İmparator ordusunu Selçuklu akınlarını durdurmak, güvenliği için Antalya'ya kadar Akdeniz yolunu açmak amacıyla tekrar harekete geçirdi. Bunun üzerine Selçuklu ordusu geri çekildi, İmparator Antalya'ya kadar ilerledi. Beyşehir Gölü'nün adalarında yaşayan Rumlardan kendi itaati altına girmelerini istedi. Rumlar bunu reddetti çünkü Türklerle iyi bir ilişkileri vardı. Bu cevap üzerine Beyşehir Gölü'nün yanına gelerek onların üzerine birlikler gönderdi, bu birlikleri salları ve kayıklarla gönderdi. Fakat çıkan fırtına nedeniyle birlikteki askerler suya düşüp boğulmuşlardır. Böylece İmparator amacına ulaşmadan İstanbul'a dönmüştür. Burada Prof. Dr. Koca, Bizans yönetiminin kendi halkının bile desteğini alamayacağı kadar kötü olduğunu, Türklerin yönetim anlayışının tam tersi olarak hoşgörü, iyi ilişkiler üzerine kurulu olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Prof. Dr. Koca, Sultan Mesud'un saltanatını kısaca değerlendirerek Sultan Mesud'un artık bağımsız ve güçlü bir hükümdar olarak hüküm sürdüğünü söylemektedir. Prof. Dr. Koca, **Bizans İmparatoru Ioannes'in Akdeniz yolunu açma ve emniyet altına alma faaliyeti (1142)** sırasında gelişen olayları bu şekilde anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 143-150).

D) Anadolu'da Siyasi Güç ve Üstünlüğün Dânişmendlilerden Selçuklulara Geçiş (Sultan Birinci Mesud'un Başarılı Yükselişi, 1143-1155)

Dânişmendli tahtında bulunan Melik Muhammed'in ölmesi üzerine oğlu Zunnûn tahta geçti fakat amcası Nizâmeddîn Yağıbasan'dan kaçıp Kayseri yerleşmiştir. Kardeşleri belli bölgeleri alarak Dânişmendli Devleti saltanatını parçalamıştır. Bunu fırsat bilen Sultan Mesud bazı amaçlarla seferler düzenledi. Yağıbasan'ın üzerine yürüdü Malatya'yı kuşatmaya çalıştı. Fakat Malatya'nın harap olmasını istemediği için sadece şehri abluka altına almış ve hiç hücum düzenlememişti. Sultan Mesud, Bizans İmparatoru Ioannes'in Kudüs'ü ele geçirme Filistin'i kendi idaresi altına alma amacında olduğunu öğrenip Malatya kuşatmasını yarıda kesmiştir. 1143 yılında av partisinde zehirli bir ok ile ölen Ioannes'in yerine oğlu Manuel geçti.

Dânişmendlilerin elinde bulunan Elbistan bölgesini alan Sultan Mesud, melik unvanı ile o bölgenin idaresini oğlu Kılıç Arslan'a bıraktı. Daha sonra ikinci defa Malatya'yı kuşatan Mesud, Bizans İmparatoru Manuel'in Akdeniz seferine çıktığını öğrenince Malatya kuşatmasını kaldırmış geri dönmüştür. Sultan Mesud doğuda, Türkmen kütelleri ise batıda faaliyet göstermekteydi. Türkmenler Batı Anadolu'ya ilerledikçe İmparator Manuel de Türkmenleri atmak amacındaydı ve kendi birliklerini yerleştirmeyi planlıyordu. 1145 yılında sefere çıkan Manuel, Antakya önlerine kadar ilerledi. Haçlı hükümdarlarını kendi hâkimiyeti altına alıp burada Ermeni Baronluğu kurmak amacıyla Ermeni Baronu Leon'un oğlu Thoros'u yanına almıştır.

Manuel Akdeniz bölgesine ulaşmadan yolda hastalanması üzerine İstanbul'a geri döndü. Daha sonra bazı Grek komutanları ile Türk kökenli Porsuk'u Antakya önlerinde gönderdi fakat elle tutulur bir başarı elde edemedi geri döndüler. Bunun üzerine Sultan Mesud, İçel kalesini Bizans'ın Antakya'ya giden kara yolunu kesmek amacıyla ele geçirdi (Koca, 2018b, s. 150-153).

E) Sultan Mesud'un Dış İstilâlara Karşı Selçuklu Devletini ve Ülkesini Savunmada Gösterdiği Başarı (1146-1148)

Sultan Mesud'un güçlenmesi üzerine İmparator Manuel, Konya seferine çıkmayı planlıyordu. Türk Akıncı kuvvetlerinin Bizans'a ait olan bölgeleri tahrip etmeleri ve ganimet toplamaları, Bizans imparatorunu kızdırıp daha hızlı bir şekilde harekete geçmesini sağlamıştır. Bu bölümde Prof. Dr. Koca, Bizans İmparatorunun yaptığı hazırlıklardan, bu sırada Sultan Mesud ile mektuplaşmasından ve yola çıkmasından bahsetmektedir. Selçuklu karargâhının kurulu olduğu Akşehir üzerine yürüten Manuel, önünden çekilen Türk birliklerini görünce adeta zafer kazanmış gibi kendine güvenerek ilerledi. Daha sonra Akşehir önlerinde Selçuklu ordusu, İmparatoru karşıladı büyük bir savaş meydana geldi. Bizans ordusu sayıca fazla olması Selçuklu ordusunun geri çekilmesine neden oldu. Akşehir'e giden Bizans, Türk hâkimiyetinin izlerini tamamen sildi. Akşehir-Konya arasında Selçuklular, Bizans ordusuyla karşılaşarak büyük kayıplar vermesine rağmen başarısız olmuşlardı. Bizans ordusunun önünde artık Selçuklu engeli kalmamıştır ve Konya üzerine yürümüştür. Bizans İmparatoru Konya'yı almış gözüyle bakmaktaydı. Fakat bu sırada Sultan Mesud, Konya savunması için planlar yapmıştı, Bizans İmparatoru Manuel ise Sultan Mesud'un savunma planına göre savaş planını hazırlamıştı ve 1 aydan fazla çarpışma sürmüştü. Bizans birlikleri Selçuklunun savunma iradesini kırmak amacıyla şehre büyük zararlar vererek Selçukluları tahrik etmeye çalışıyorlardı. Selçuklu ordusu da Bizans ordusuna yıpratmaya yönelik hareketlerde bulunuyordu. Kuşatmadan bir sonuç alamayan Manuel dağ yamacına kurulmuş olan Mesud'un üzerine birliklerini göndermiş. Sultan Mesud'un idaresindeki ordu hem savaşıyor hem geri çekiliyordu. Bu taktiğin amacı Bizans ordusunu pusuya düşürmektir. Sağ ve sol kollarında Selçuklu ordusu bu planla ilerleyerek Bizans ordusunu Türk çemberinin içine almış bulunuyorlardı. Bunun üzerine Manuel büyük kayıplar vererek Türk çemberini kırıp, hızla kaçmak suretiyle bölgeden ayrılmıştır. Fakat Sultan Mesud Bizans İmparatorunun peşini bırakmamış Kızılören geçitlerinde Türklerin kısılcasına düşen Bizans ordusu Merkez ordudan Yardım alarak ve kendi komutanlarının çabası sayesinde kurtulabilmişti. Bu sırada İkinci Haçlı seferi başlamış durumdaydı. **Bizans İmparatoru Manuel Konya seferi ve uğradığı başarısızlık** (1146) ile sonuçlanmış buluyordu. Prof. Dr. Koca, bu yenilgisi sonucunda İmparator Manuel, Sultan Mesud ölene kadar Türkiye Selçuklu Devletine yönelik herhangi bir harekette bulunamamasına ve bir daha Sultan Mesud'un karşısına çıkma cesareti göstermediğini, aynı zamanda Sultan Mesud'un Anadolu'nun en güçlü hükümdar olarak görülmesini sağlayan büyük bir başarı elde ettiğine değinmektedir (Koca, 2018b, s. 154-160).

II. Haçlı Seferi ve Sultan Mesud'un Anadolu savunması (1147/1148) 1144 yılında 'İmâdeddîn Zengî'nin Urfa Haçlı kontluğunu ortadan kaldırması ile Haçlı devletlerinin varlığının tehlike altına girmesi ile Fransızların başrahibi Bernard'ın daveti üzerine Fransa Kralı VII. Louis Alman İmparatoru III. Konrad ordusu ile sefere katılacağını bildirdi. 1147 yılında III. Konrad ordusuyla hareket etti ardından da Fransa kralı VII. Louis takipte olacaktı.

Yeni Haçlı Seferi hem Türkiye Selçuklularını hem de Bizans İmparatorunu endişeye sevk ettiği için aralarında bir barış antlaşması düzenlediler. Sefer başlayınca Bizans İmparatoru Manuel, III. Konrad ile bir anlaşma yaparak kendini güvence altına almak istese de III. Konrad anlaşmaya bağlı kalmamıştır bunun üzerine zaman zaman aralarında çatışma yaşanmıştır. Artık III. Konrad'ın Anadolu'ya geçmesi gerekiyordu ve bunun için Bizans İmparatorluğundan karşıya geçmesi için gemi göndermesini istedi, eğer göndermezse seneye gelip İstanbul'u elinden alma tehdidinde bulundu. Bunun üzerine İmparator Haçlılardan kurtulmak için Konrad'ın isteğini kabul etti.

Prof. Dr. Koca, Alman Haçlı ordusunun akıbetinden bahsederek Alman ordusunun Anadolu'ya ilerlediğine Sultan Mesud'un da yüksek ihtimalle İmparator Manuel'den haber almasıyla Alman ordusuna karşı hazırlıklar yapmış güvenliğini arttırmış kaleleri ve surlarını güçlendirmiştir, Konrad Eskişehir yakınlarında bulunan Sarısu çayının kenarında ordusuyla biraz dinlenmek için durduğunu söylemektedir. Fakat durdukları yer Selçuklu ordusunun Alman ordusuna karşı Pusu kurduğu yerdirdi. Büyük bir savaş meydana gelmişti haçlı ordusu tamamen imha edilmek üzereydi Konrad savaşa kaybedeceğini anladı ve hayatını kurtarmak için çok az kalan askeri birlik ile kaçıp kurtulmuştur. Selçuklular Haçlı ordusunun ganimetlerini silahlarını ele geçirmişti. Prof. Dr. Koca, Kral VII. Louis'in başında bulunduğu Fransa Haçlı ordusunun Anadolu'ya gelişi ne anlatarak izlediği yollardan bahsetmektedir. Selçuklu ordusu, Menderes Nehri'nin karşı tarafından oklarla Haçlı ordusuna beklenmedik bir saldırı gerçekleştirerek bir hayli kayıp verdirdi. Daha sonra Louis ordusuyla bölgenin dışına çekilerek Denizli yöresine kadar gitti. Selçuklu takibe devam ederek, tekrar Fransız Haçlı ordusuna saldırdı fakat bu defa başarılı olamadı. Geri çekildi ama asla takibi bırakmadı, kış şartlarında ilerleyen Fransız Haçlı ordusunu hava şartları olumsuz etkilemiş artık askerlerde güç bırakmamıştı. Denizli gören askerler Sahile doğru koştuıkları için düzenleri bozulmuştur, birliklerin arası açılmıştı bunu fırsat bilen Selçuklu tekrar bir baskınla kral Louis ve ordusuyla çarpışmıştır. Haçlı ordusuna büyük kayıplar veren Sultan Mesud ve ordusu Kral Louis'in kaçmasına neden olmuştur. Daha sonra kral Louis, Antalya'ya gitmiştir burada valinin yardımı ile gemiler hazırlanmış fakat gemilerin kapasitesi düşük olduğu için çoğu askerini burada bırakıp Filistin'e gitmiştir. Antalya'da kalan askerler hastalığa yakalanıp, bitkin düşmüşlerdir. Halk bunlara karşı acımasızdır hatta Rum halkı Türk ordusunu çağırıp Haçlıları şehirlerinden atmalarını istemiştir. Haçlı ordusunun bu bitik durumunu gören Türkler, onlara yardım edip, yemek vermiş tedavi ettirmişlerdir ve bu askerler Rumlardan kaçarak Selçuklulara sığınmıştır. Daha sonra birçoğu temin edilen gemilerle Filistin'e bazıları ise Kudüs'e gitmişlerdir. Sonuç olarak Prof. Dr. Koca, Sultan Mesud'un 1046 yılında Bizans, 1047 yılında ise haçlı ordusu ile karşı karşıya savaştığını ülkesini ve devletini hatta İslam ülkelerini büyük bir tehlikeden koruduğunu, Batı dünyasına Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu kabul ettirmiş olmalı ki onlar artık Anadolu'yu Türkiye olarak anmaya başlamışlardır (Koca, 2018b, s. 161-171).

F) Sultan Mesud'un Doğu Politikası

Urfa kontluğunun başında bulunan Jocselin Urfa'nın düşmesi ile Tell-bâşir'e yerleştikten sonra topraklarını genişletmeye çalışmıştır. 'İmâdeddîn Zengî'nin yerine geçen oğlu Nureddin Mahmûd 1149 yılında Türkiye Selçukluların desteğini alarak Jocselin ile yaptığı mücadeleyi kaybetti. Prof. Dr. Koca, bu olayların üzerine Sultan Mesud'un, Doğu Akdeniz de aldığı bölgelerden ve Sultan Mesud'un başarısının sonucunda Haçlıların Doğu Akdeniz bölgesinden atılması ve bölgede bulunan uygun yapıları camiye çevirerek İslâmlaşmanın temelini oluşturduğundan bahsetmektedir. Sultan Mesud, Dânişmendli Meliki Yağıbasan yönetiminde olan Sivas'ı kendine bağlayıp, Malatya'yı 3. defa kuşatarak Melik Aynu'd-Devle'nin ölümüyle yerine geçen oğlu Zulkarneyn itaatini Sultan Mesud'a bildirerek, kendisine tâbi olması şartı ile Malatya'yı Zulkarneyn'e bağışlayarak **Dânişmendli Meliklerinin Türkiye Selçuklu Devletine bağlanması üzerine** Sultan Mesud Anadolu'da en güçlü hükümdar oldu (Koca, 2018b, s. 171-174).

G) Sultan Mesud'un Ermeniler Üzerine Yaptığı Seferler ve Son Günleri (1153-1154)

Bizans topraklarına saldırıp ele geçiren Ermeni Baronu Thoros, Bizans birliklerini yenerek topraklarını genişletmeye devam ediyordu. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Manuel Sultan Mesud'a yüklü miktarda para ve hediyeler göndererek Thoros'a karşı teşvik ve tahrik ettiyse de Mesud tahrik ile harekete geçmedi fakat Türk topraklarına saldırılar düzenlemesi ile Sultan Mesud harekete geçerek Thoros'a mektup göndererek kendisine tâbi olmasını ve aldığı yerleri Bizans geri vermesini istedi. Thoros tâbi olacağını bildirerek İmparator'dan aldığı yerleri vermeyeceğini söyledi ve bu doğrultuda Sultan Mesud ve Baron Thoros arasında barış antlaşması yapıldı. Fakat durmak bilmeyen Thoros, Haçlılarla gücünü birleştirerek önüne çıkan Bizans birliklerini imha edip yoluna devam etti.

Bizans İmparatoru Manuel ikinci defa Sultan Mesud'un sarayına paralar ve hediyeler göndererek Thoros'a karşı yardım istedi. Thoros'un saldırgan tutumunun kendisi içinde tehlike oluşturabileceğini düşünen Sultan Mesud, bazı bölgeleri ele geçirerek, Antakya'ya birlik gönderdi ve bu birlik Haçlı-Ermeni müttefik güçleri tarafından imha edildi. Selçuklu ordusunda veba salgını baş gösterdi. Hastalanan at ve katırlar yürüyemez hale geldi ve askerler yaya yola devam etmek zorunda kaldılar. Büyük bir fırtına, şiddetli yağışla sel baskınlarının üstüne Ermeniler, saldırıya geçti. Çok fazla kayıplar veren Sultan Mesud, ordusunu geri çekerek Konya'ya döndü. Ermeniler takibe devam ederek büyük yağma ve tahribatta bulundular. İkinci Ermeni seferinden 10 ay sonra 1155 yılında vefat eden Sultan Mesud, ölümünden önce oğullarını Konya'ya toplayarak onların her birinin yönetimine bölge veya şehir vererek, Kılıç Arslan'ı veliaht tayin ederek, tahtına oturtup tacını başına koyup ilk biati kendisi yaparak geride temelleri sağlamlaştırılmış güçlü bir devlet bıraktı (Koca, 2018b, s. 174-177).

Ğ) Sultan I. Mesud'un Şahsiyeti ve Tarihî Rolü

Prof. Dr. Koca, Sultan Mesud'un Dânişmendliler sayesinde Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı olduğu dönemde sadece Konya ve çevresine hükmeden bir devleti güçlü temellere dayandıran ekonomi, siyasi ve askeri alanda gelişmeleri sağlayan güçlü bir hükümdar olduğu çıkarımını yapmaktadır. Aynı zamanda başarılı olmasında şahsiyetinin de belirleyici özelliklere sahip bir yönetici olduğunu, politik, ileri görüşlü, milli değerleri ve menfaati gözeterek hareket ettiğini, dış siyasette ve iç siyasette başarılı olduğunu, çok iyi savaş ve savunma stratejisine sahip tecrübeli bir hükümdar olduğunu belirterek Anadolu'da ilk Selçuklu parası bastıran ve imar faaliyetlerinde temeli atıp ilk faaliyet gösteren Sultan Mesud, hoşgörülü, kibar, merhametli ve adaletli bir yönetici olarak 39 yıllık bir saltanat dönemi sürmüştür (Koca, 2018b, s. 177-182).

3.3.5. Sultan II. Kılıç Arslan ve Malazgirt Zaferinin Tescili (Miryokefalon Zaferi, 17 Eylül 1176)

A) II. Kılıç Arslan'ın Selçuklu Tahtına Çıkışı Ve Karşılaştığı İlk Güçlükler

Prof. Dr. Koca, Sultan Mesud'un veliaht tayin ettiği ve tahta çıkardığı **Kılıç Arslan'ın iktidarını kurması ve yerleştirmesi** adına tahta geçer geçmez tehlike olarak algıladığı kardeşlerinden Devlet'i boğdurarak öldürmesinden ve diğer kardeşinin kaçarak kurtulmasından bahsetmektedir. Ayrıca Kılıç Arslan, uygulamalarına karşı çıkan birçok devlet adamını ve komutanları öldürttüğünü ve iktidara yeni geçmesiyle bu yaptıklarının dış siyasetini kötü etkilemesiyle iyi bir başlangıç yapmadığını söylemektedir. Prof. Dr. Koca, Sultan Mesud'un, Dânişmend Meliki Yağıbasan ile mücadelesinden, Ermenilerle mücadelesinden ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmûd ile mücadelesini anlattıktan sonra şiddetli hareket etmesinin hem iç hem dış siyaseti olumsuz etkilediğini girdiği mücadelelerde saldırı ve tehditlerle karşı karşıya kalarak

saltanatı sarsılsa da mücadelelerde galip gelerek kısa sürede Anadolu'da en güçlü hükümdar olduğu çıkarımlarını yapmaktadır (Koca, 2018b, s. 183-188).

B) Sultan II. Kılıç Arslan'ın Komşu Devletlerin İttifak Sarmalı İçine Düşmesi (1159)

Prof. Dr. Koca, **Bizans imparatorunu Selçuklu Devleti'ne karşı harekete geçiren olaylardan** bahsederken Bizans imparatorunun Türkmenlerin akın ve yağma hareketlerinden Sultan II. Kılıç Arslan'ı sorumlu tuttuğuna değinmektedir. Prof. Dr. Koca, **İttifak sarmalı ve Sultan II. Kılıç Arslan bu sarmaldan kurtulma çabaları** başlık altında savaşıarak Sultan II. Kılıç Arslan'ı yenemeyeceğini anlayan Bizans İmparatorunun oluşturduğu ittifak çemberinden bahsederek ittifak çemberinde bulunanlar tarafından uğradığı saldırıları anlatmaktadır. Sultan Kılıç Arslan büyük bir tehlike altında olduğunu anlayınca İmparatora barış teklifinde bulunmuştur. İmparator önceden şartları kabul etmiş olsa da Sultan II. Kılıç Arslan İstanbul'a gitmesi ile barış antlaşması gerçekleşmiştir. Bu barış antlaşması Sultan Kılıç Arslan'ın aleyhine gözükse de lehine olmuştur. Çünkü Sultan II. Kılıç Arslan bu antlaşma ile ittifak çemberini tamamen kırmıştır (Koca, 2018b, s. 189-197).

C) Sultan II. Kılıç Arslan'ın Selçuklu Hâkimiyeti Altında Türk Birliğini Kurma Politikası

Türk birliğini kurma amacıyla topraklarını büyüten Sultan Kılıç Arslan, Danışmendli topraklarını hâkimiyeti altına alarak siyasi ve askeri gücünü arttırarak Türk birliği kurma temellerini atmış, Türk birliğini güven altına almaya başlamıştır (Koca, 2018b, s. 197-202).

Ç) Devlet ve Ülke Koruyan Zafer: Miryokefalon Zaferi (17 Eylül 1176)

Prof. Dr. Koca, **Miryokefalon Savaşı'nın sebepleri** ile ilgili bilgi vererek kısaca Bizans İmparatoru Manuel, Sultan Kılıç Arslan ile yaptığı anlaşmanın bir işe yaramadığını fark edince harekete geçmesiyle yaptığı akınların da başarısız olmasıyla Bizans İmparatoru, Türk birliğinin kurulması ile hâkimiyet alanını genişleten Türkiye Selçuklu Devletini yok etmek amacıyla eski Bizans politikasını uygulamaya karar verdiğini anlatmaktadır. **Orduların hazırlığı ve hareketi** ile ilgili bilgi veren Prof. Dr. Koca, hem Bizans İmparatoru Manuel hem de II. Kılıç Arslan'ın yapmış olduğu hazırlıklardan ve asker sayısından bahsetmektedir. Sultan II. Kılıç Arslan ile Bizans İmparatoru Manuel aynı anda savaş bölgesine gelmişlerdir. Sultan II. Kılıç Arslan, İki defa Bizans İmparatoruna barış teklifi ile gitse de imparatoru her defasında bu teklifi reddetmiştir. Böylelikle Sultan II. Kılıç Arslan savaş planını uygulamaya başlamıştır. **Bizans'ın en uzun günü 17 Eylül 1176** tarihinde İmparator Manuel Konya üzerine yürümek amacıyla Kûfi Çayı Vadisi'ni takip ediyordu fakat Sultan II. Kılıç Arslan, Bizans imparatorluğundan önce harekete geçmiş ve vadinin etrafında pusu kurmuştu. Dar olan Kûfi Çayı Vadisinde tek sıra halinde ilerleyen Bizans ordusunu Selçuklu birlikleri ok yağmuruna tuttu, dar bir geçit olduğu için Bizans İmparatoru ne kaçabiliyordu ne de ilerleyebiliyordu. Bizans ordusu tamamen imha edilme tehlikesi ile yüz yüze idi. Amacı Çivril geçidine kadar ilerlemek olan Manuel, savaşıarak amacına ulaştı. Fakat gördüğü manzara karşısında sarsıldı çünkü birliklerin neredeyse tamamı imha edilmesi ve yeğenin başı Selçuklu askeri tarafından savaş meydanında dolaştırılması Bizans İmparatorunu yıkmıştı, Bizans İmparatoru oluşturduğu küçük birliklerle savaş meydanına geri döndü. Selçuklu birliklerin amacı ise İmparatoru ele geçirmektir, tekrar yenilgiye uğrayan Manuel durumun ciddiyetine vararak birliklerin desteğiyle kurtulmuştu. Vadiye ki bazı Bizans askerleri vadinin çıkışına yönelmişlerdir fakat Selçuklu birliklerinin pususuna düşerek imha edilmişlerdir. Çıkan kum fırtınası ve ortalığın kararmasıyla Göz gözü görmeden iki tarafta savaşmıştır. Büyük kayıplar veren Bizans İmparatoru kaçarak uzaklaşmıştır, daha sonra tekrar Selçuklu askerlerinin saldırısına uğrayıp yine kaçmıştır. Kanlı Kûfi Çayının karşı tarafına geçtiler, burada da Selçuklularla çatıştılar, akşam karanlığı basınca birden kesilen çatışma Bizans ordusunun büyük kayıplar vermesiyle, Bizans İmparatoru uzaklaşıp karargâhta korkuyla beklerken, Türklerin onları tehdit etmesi ile Bizans İmparatoru,

komutanlarına gizlice kaçmayı geride de askerleri ölüme ve tutsaklığa terk etmeyi planladığını söylemiştir. Bunun üzerine hem askerlerden hem de komutanlardan büyük tepki aldığı için **İmparatorun son ümidi barış** olmuştur. İmparatorun barış teklifini Sultan II. Kılıç Arslan kabul etmişti ve barış şartları olarak yazdırılan istekleri Bizans'ın savunma sistemini çökertmek amacındaydı. Bizans İmparatoru mutlulukla kabul etti çünkü başka bir kurtuluşu yoktu. Antlaşmadan sonra Bizans İmparatoru güvenli bir dönüş için yardım istemesiyle üç Selçuklu beyini destek olarak gönderen Kılıç Arslan'a Türkmenler çok kızgındı ve barış antlaşmasını tanımayarak **orduların dönüşü** sırasında Bizans ordusuna saldırıda bulundular. Selçuklu ordusu ise büyük bir ganimet elde ederek Konya'ya dönmüştür (Koca, 2018b, s. 202-222).

Prof. Dr. Koca, **Miryokefalon savaşının sonuçlarını** ele alarak Miryokefalon savaşının her iki devlet için tarihi akışı ve geleceği belirleyen; Bizans'ın Anadolu'yu alma ümidini tamamen yitirmesi, Miryokefalon zaferi ile Türklerin artık savunma değil saldırı durumuna geçmesi, Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu dışında Orta ve Yakın Doğu bölgesinde de en güçlü devlet haline gelmesi, Bizans'ın itibarı düşmüş Türkiye Selçuklu Devletinin itibarının üstün duruma ulaşması gibi doğurduğu sonuçları anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 222-226).

D) Sultan II. Kılıç Arslan'ın Doğu ve Güney-Doğu Anadolu'da Genişleme Politikası

Bu bölümde Prof. Dr. Koca, Sultan II. Kılıç Arslan'ın genişleme politikası ile Danişmendlilerin yönetiminde olan Malatya'yı ele geçirdiğinden, genişleme politikası amacı ile harekâtına devam eden II. Kılıç Arslan'ın Selâhattin Eyyubî ile olan çatışmasından bahsederek daha sonra ittifak sağladıklarını fakat bu ittifakın çok uzun sürmeden tekrar ittifakın bozulduğunu anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 226-231).

E) Sultan II. Kılıç Arslan'ın Batı Anadolu'da Genişleme Politikası

Prof. Dr. Koca, 1182-1185 tarihleri arasında Batı Anadolu'yu ihmal etmeyen Sultan II. Kılıç Arslan'ın, düzenlediği seferlerle Bizans İmparatorluğu tamamen çökertildiğinden, Sultan II. Kılıç Arslan'ın Batı Anadolu'da birçok kale ve şehri ele geçirerek hâkimiyet alanını genişletmesinden söz etmektedir (Koca, 2018b, s. 231-233).

F) Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya Büyük Türkmen Göçü (1185)

Büyük Selçuklu Devleti Sultan Sancar'ın ölmesi ile çöktü. Türkmenler, Büyük Selçuklu Devleti'nin yerini alan Harezmsâhlara tabii olmak istemediler. Bunun üzerine bölgeye terk ederek Azerbaycan'a gittiler fakat Azerbaycan'da rahat edemeyen Türkmenler, topluca Anadolu'ya girerek Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin yerleştiler. Burada Kürtlerin yağma saldırılarına göz yummayıp Kürtlerle çatışma yaşamışlardır. Türkmenler başarılı olmuşlardır, Kürtler ise bölgeden ayrılmışlardır fakat Türkmenler, Kürtlerin peşini bırakmamıştır. Bu çatışmalar yüzünden Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde oluşan karışıklık, Selçuklu Beyi Mücâhidüddîn Kaymaz'ın Türkmen ve Kürt beylerini bir araya getirerek barışmalarını sağlayarak son buldu. Böylece Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tekrar inzibata kavuştu (Koca, 2018b, s. 233-235).

G) Sultan II. Kılıç Arslan'ın Selçuklu İlçesine Oğulları Arasında paylaştırılması

Prof. Dr. Koca, bu bölümde Sultan II. Kılıç Arslan'ın 11 oğlu arasında paylaştırdığı bölgeleri vermiştir. Oğullarının Melik olarak babalarına tâbi birer hükümdar durumunda olduğundan bahsetmektedir. Ancak bu metbu-tâbi ilişkisinin Sivas ve Aksaray Meliki oğlu Kutbeddîn Melikşah'ın tahta geçme isteğiyle bozulduğunu anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 236-237).

Ğ) III. Haçlı Seferi ve Sultan II. Kılıç Arslan

Kudüs Haçlı Krallığına son veren Selâhaddîn Eyyubî'nin Saint-Jen Şövalyeleri ile Guy De Lusignan ailesini buradan atması üzerine batı dünyası ayaklanarak yeni bir Haçlı seferine hazırlandı. İngiliz ve Fransız Kralları deniz yolunu kullanırken Alman İmparatoru Barbarossa, karayolunu kullanacaktı. Bu sırada oğlunun baskısı altında olan Kılıç Arslan Alman İmparatoru ile anlaşma yapmak zorunda kaldı. Bunun üzerine Friedrich Barbarossa, Haçlı ordusunun Anadolu'dan serbestçe geçmesi şartı ile anlaşmayı kabul etti. Yoluna devam eden Alman İmparatoru, Türkmen obalarından geçmekteydi fakat hiçbir saldırıya uğramamışlardı Uluborlu'ya gelene kadar. Uluborlu'da Türkmenlerin saldırısına uğradılar, büyük ganimetler elde eden Türkmenler ortadan kayboldular. Saldırıya uğrama korkusu ile yoluna devam eden Haçlı ordusu yorgun ve bitkin düşmüştü. Akşehir'de Selçuklu meliklerinin saldırısına uğrayan Haçlı ordusu başarılı bir şekilde saldırıyı püskürttü. Konya önlerine kadar gelen Haçlı ordusu açlıktan Konya üzerine saldırdılar, 5 gün süren yağmalamadan sonra Kılıç Arslan barış istemek zorunda kalmıştı. Konya'ya çok fazla zarar veren Alman Haçlı ordusu yoluna devam etti (Koca, 2018b, s. 237-239).

H) Sultan II. Kılıç Arslan'ın Selçuklu Ülkesini En Küçük Oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'in İdaresi Altında Birleştirme Teşebbüsü ve Sonu

Tahta geçmek isteyen Kutbeddîn Melikşâh, babasını da yanına alıp kardeşlerini ortadan kaldırma amacı ile ilk olarak Nureddîn Sultan-şâh'ın üzerine yürüdü. Sultan II. Kılıç Arslan kaçarak Nureddîn Sultan-şâh'ın yanına gitti. Kutbeddîn Melikşâh ise Konya'ya geri dönerek kendini Sultan ilan etti. Oğlu Nureddîn Sultan-şâh'tan beklediği ilgiyi göremeyen Sultan II. Kılıç Arslan, en küçük oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'in yanına gitti.

Gıyâseddin Keyhüsrev ile birlikte Kutbeddîn Melikşâh'ın üzerine yürüdü. Kutbeddîn Melikşâh Konya'yı terkederek Aksaray'a kaçtı. Oğlunun peşini bırakmayan Sultan II. Kılıç Arslan Aksaray'a gitti fakat daha savaşın başında hayatını kaybetti. Gıyâseddin Keyhüsrev Savaşı durdurarak Konya'ya dönüp tahtın başına geçti bir süre kardeşlerinden babasının ölümünü gizledi (Koca, 2018b, s. 239-241).

I) Sultan II. Kılıç Arslan'ın Şahsiyeti ve Tarihi Rolü

Sultan Mesud'u tahta çıkardığı II. Kılıç Arslan, saltanatının neredeyse tamamını mücadeleyle geçirmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan zamanında Türkiye Selçuklu Devleti sadece Anadolu'da değil Orta Doğuda da büyük devlet haline gelmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan zamanında geniş imar faaliyetleri yapılmıştır. Ekonominin ve eğitimin alt yapısı oluşturulmuştur, Danışmendlileri ortadan kaldırarak hâkimiyet alanını genişletip Türk birliğini kurma harekâtında gelişmeleri sağlamıştır. Sultan II. Kılıç Arslan geniş görüşlü, dostane ilişkilere önem veren Türk devlet geleneklerine göre hareket eden yetenekli gayreti ülkesi için mücadele etmekten vazgeçmeyen askeri siyasi alanda başarılı olduğu kadar imar faaliyetlerinde de başarılı bir hükümdarıydı. Sultan II. Kılıç Arslan'ın yaptığı en büyük siyasi hata 11 oğlu arasında ülkesini paylaşmasıyla devletin yapısında yapmış olduğu değişikliklerdir (Koca, 2018b, s. 241-254).

3.3.6. Sultan II. Süleyman-şâh ve Parçalanmış Olan Siyasî İktidarın Tekrar Merkezde Toplanması

A) Sultan II. Kılıç Arslan'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devletinin Durumu

Prof. Dr. Koca, Sultan II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Gıyâseddin Keyhüsrev'in başa geçtiğinden, kardeşleri Melikşâh ve Sultan-şâh'ın ölümünden, Rükneddin Süleyman-şâh ve Muhyiddin Mesud'un ise kendilerine verilen bölgede melikliklerini devam ettirdiklerini,

Keyhüsrev'e karşı bir harekette bulunmadıklarını belirterek hepsinin amacının Bizans'a karşı olduğunu anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 255-257.)

B) İktidar Mücadelesi ve Süleyman-Şâh'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı

Prof. Dr. Koca, Süleyman-şâh'ın tahta geçme isteği ile Konya üzerine yürüdüğünden bahsederek, Gıyaseddîn Keyhüsrev tahtını ve hayatını kurtarma pahasına kardeşi Süleyman-şâh'ın tüm sefer masraflarını karşılayacağını söylemiştir. Fakat Süleyman-şâh bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine artık hayatını kurtarma pahasına tahtını kardeşine teslim edip Konya'dan uzaklaşıp Bizans İmparatorluğu'na sığınmıştır (Koca, 2018b, s. 257-261).

C) Sultan II. Süleyman-şâh'ın Kardeşlerine Bertaraf Etmesi ve Selçuklu Ülkesini Kendi İdaresi Altında Birleştirmesi

Ülkeyi idaresi altına toplamak isteyen Sultan Süleyman-şâh, bütün kardeşlerini bertaraf ederek amacına ulaşmıştır. Böylelikle 1204 tarihinde Anadolu'nun en büyük ve en güçlü devleti yine Selçuklu Devleti olmuştur (Koca, 2018b, s. 261-263).

C) Sultan II. Süleyman-şâh'ın Komşu Devletlerle İlişkisi

Süleyman-şâh'ın Bizans İmparatorluğu'na yaptığı politik baskı ile askeri gücünü kullanmadan Süleyman-şâh'ın siyasi baskısından korkan Bizans İmparatoru 3 Aleksios, esir aldığı tüccarları serbest bırakarak Bu sorunun da çözümü kavuşturduğunu anlatmaktadır. **Ermeniler üzerine sefer** düzenleyen Sultan Süleyman-şâh Ermeni baronu Leon'u Selçuklu Devletine tabii olması ile başarıya ulaşmıştır. **Gürcistan seferinden** bahseden Prof. Dr. Koca, **savaşın psikolojik cephesini** ele alarak, **Micingerd Bozgunu** ile Süleyman-şâh'ın, 1202 yılı içerisinde Erzurum'dan Gürcü ülkesine doğru harekete geçmesiyle Gürcülerle olan çatışmada Gürcülerin başarılı olmasından ötürü Konya'ya dönen **Süleyman-şâh'ın yarıda kalan seferi ve ölümünden** bahsetmektedir (Koca, 2018b, s. 264-273).

D) Sultan II. Süleyman-şâh'ın Şahsiyeti ve Tarihi Rolü

Prof. Dr. Koca, Sultan II. Süleyman-şâh'ın kardeşleri arasında en yetenekli olduğunu, kararlı inançlı olduğunu, cesur kendinden emin başarısızlıkların yıkamayacağı bir hükümdar olduğundan bahsederek, en büyük başarısının bölünmüş olan Selçuklu Devletini tekrar bir iktidar altına toplamak olduğunu söylemektedir (Koca, 2018b, s. 274-278).

E) İstanbul'un Haçlılar Tarafından İşgali ve Anadolu'da Yeni Rum Devletlerinin Kurulması

1199 yılında bir araya gelen kontla ve şövalyeler yeni bir Haçlı Seferi kararı aldı Haçlı liderlerin hedefi Mısır olsa da, Bizans İmparatoru Isaakios'un oğlu Aleksios'un yardım talebinde bulunması ve aşırı vaatleri dışında İstanbul'un mimarisi ve sanat eserleri yönüyle çok zengin olması Haçlı liderlerinin yeni hedefe olmuştur. Tahta bulunan III. Aleksios Haçlı istilasından kaçmıştır. Böylece tahta İsaakios ve oğlu IV. Aleksios ile birlikte İmparator ilan edilse de Haçlı liderlerine karşı vaatleri yerine getirmeyince Haçlı liderleri ve Venedik Doge'u tarafından İstanbul tamamen ele geçirilip 3 gün içerisinde talan edildi. IV. Aleksios sadece imparatorluktan değil hayatından da oldu. Bu bilgilerden sonra Prof. Dr. Koca, Ege Bölgesindeki imparatorluğun topraklarında yeni bir Rum Devleti kurulduğundan bahsetmektedir (Koca, 2018b, s. 278-281).

F) Sultan II. Süleyman-şâh'tan Sonra Türkiye Selçuklu Devletinin Durumu

Sultan II. Süleyman-şâh'ın ölümünden sonra çocuk yaşta olan oğlu Kılıç Arslan, komutanlar tarafından tahta çıkarmıştır. Tahta çıkardıkları gibi Kılıç Arslan'ın iktidarını korumak ve kuvvetlendirmek için çabalamışlardır. Fakat Sultan III. Kılıç Arslan'ın saltanatı 8 ay sürmüştür (Koca, 2018b, s. 281-282).

3.3.7. Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev ve Selçuklu Ekonomisinin Dış Dünyaya Açılması

A) Sürgünden Türkiye Selçuklu Tahtına

1175 yılında Sultan II. Kılıç Arslan'ın Yağribasan'ın oğullarına Batı uçlarını verip oraya yerleştirmiştir. Zaman içerisinde güçlenen Yağribasan oğulları çocuk yaşta olan Sultan III. Kılıç Arslan'ın yerine İstanbul'da Sürgünde olan Gıyaseddîn Keyhüsrev'i tahta çıkarmak istemişlerdir. Bunun üzerine harekete geçip Gıyasettîn Keyhüsrev'e haber göndermişlerdir. Gıyaseddîn Keyhüsrev bu davetten çok memnun olmuş ve Selçuklu ülkesine doğru harekete geçmiştir. Prof. Dr. Koca, Gıyaseddîn keyhüsrev'in beylerle toplanıp görüştüktan sonra Konya üzerine yürüdüğünden, 1 ay süren kuşatmadan halkın direnişinden bahsederek Gıyaseddîn Keyhüsrev'in başarısızlıktan dolayı geri çekildiğini belirtmektedir. II Kılıç Arslan zamanından beri devam eden Konya ve Aksaray halkı arasındaki anlaşmazlıktan dolayı Aksaray şehrinin ileri gelenleri Keyhüsrev adına hutbe okuttular. Bunun üzerine Konya'nın ileri gelenleri fikir değiştirerek III. Kılıç Arslan'ın hayatına dokunmaması ve idaresine şehir vermesi şartı ile Gıyaseddîn Keyhüsrev ikinci defa tahta çıkmıştır (Koca, 2018b, s. 283-286).

B) Gıyâseddîn Keyhüsrev'in İlk İcraatı

Prof. Dr. Koca, Sultan Gıyaseddîn Keyhüsrev'in III. Kılıç Arslan'ı, Kadı Tirmizi'yi ortadan kaldırdığını daha sonra oğullarının idaresine şehirler verdiğini anlatmaktadır. Gıyaseddin Keyhüsrev İstanbul'da sürgün hayatı yaşarken Mavrozomes, Latinlerin işgali sırasında Keyhüsrev'i korumuş kızı ile evlendirmiştir. Mavrozomes'i Denizli ve Honas bölgesine Melik olarak tayin etti. Fakat bu çok uzun sürmedi Mavrozomes daha sonra Konya'ya döndü merkezi idare de görev aldı (Koca, 2018b, s. 286-289).

C) Keyhüsrev'in Karadeniz Ticaret Yolunu Açma Politikası: Samsun Üzerine Sefer

Prof. Dr. Koca, Bizans İmparatorluğunun parçalanması ile Bizans İmparatorluğuna ait olan Karadeniz ve Akdeniz sahil bölgelerindeki topraklar otorite boşluğu nedeniyle bunu fırsata çeviren bazı kişiler tarafından ele geçirildiğinden bahsederek, Samsun da Sabbas adında bir Rum tarafından ele geçirilmişti ve Trabzon Rum ordusu ile çatışma yaşamışlardı. Bunun üzerine ticaret yapan kervanlar sıkıntıya düştü. Bu sıkıntıyı gidermek için harekete geçen Keyhüsrev, Trabzon Rum ordusunu yenerek ticaret yollarını açıp güvenlik altına almıştı (Koca, 2018b, s. 289-291).

Ç) Keyhüsrev'in Devleti Kara Devleti Olmaktan Kurtarma ve Sınırlarını Denizlere Ulaştırma Politikası: Antalya'nın Fethi

İtalyan olan Aldobrandini otoriter boşluğundan yararlanarak Antalya'yı ele geçirmişti. Keyhüsrev ise hem Aldobrandini'yi cezalandırmak hem de devletinin sınırlarını denizlere ulaştırmak amacıyla Antalya üzerine yürüdü ve şehri kuşattı. Şehir düşmek üzereyken Kıbrıs Frank krallığından gelen yardımdan sonra Keyhüsrev, geri çekilerek şehri uzaktan abluka altına aldı. Antalya'nın yerli halkı Aldobrandini yönetiminden memnun olmayıp, Selçuklu yönetiminin Anadolu'nun her yerinden tercih edildiğini bildikleri için Keyhüsrev'i Antalya'ya davet ettiler.

Kevhüsrev'e yardım ettiler böylelikle Keyhüsrev şehri ve kaleyi teslim aldı. 1207 yılında Antalya'yı teslim alan Gıyaseddîn Keyhüsrev, Türkiye Selçuklu Devleti'ni Kara Devleti olmaktan kurtarmış aynı zamanda Kıbrıs frankları ile antlaşma yaparak dış ticareti güvenlik altına almış, ihracat ve ithalat Limanı kazandırmıştır. Ele geçirdiği Antalya'da bir süre kalıp şehri Türk İslam bölgesi haline getirip uygun olan yapıları camiye çevirerek kale ve burçların tadilatını yaptırmıştır. Ticaret yapanların mallarını ise bir nevi devlet sigortası altına almıştır (Koca, 2018b, s. 291-293).

D) Keyhüsrev'in Güney Ticaret Yolunu Açma Politikası: Ermeniler Üzerine Seferi

Prof. Dr. Koca, Ermeni Baronu Leon'un Selçuklu uçlarına, Türkmenlere ve aynı zamanda da Ermeni ordularının Halep Üzerine de yapmış olduğu saldırılardan dolayı Gıyaseddîn Keyhüsrev'in yapmış olduğu seferden bahsederek düzenlediği seferin başarıyla sonuçlanmasından bahsetmektedir (Koca, 2018b, s. 293-294).

E) Batıda Selçuklu Gaza ve Cihat Faaliyetinin Sonu: Alaşehir Savaşı

Prof. Dr. Koca, savaşın Gıyaseddîn Keyhüsrev'in sürgünden dönerken İznik'te Theodora Laskaris kendisine sorun çıkarmıştı, bu ve birkaç sebep ile savaşın sebeplerini ele almıştır. Aynı zamanda Prof. Dr. Koca, orduların hazırlığı ve hareketinden bahsetmektedir. **Galibiyetten Bozguna: Alaşehir savaşı** 1211 tarihinde gerçekleşen bu savaşta Türkiye Selçuklu ve İznik Rum orduları neredeyse aynı zamanda Alaşehir önüne gelmiş ve Meydan Savaşı İznik Rum ordusunun saldırısı ile başlamıştı. Laskaris, Latin birliklerine güvenip önce onları göndermişti, Selçuklu ordusu kısa sürede hepsini kılıçtan geçirmişti. Daha sonra Laskaris kuvvetlerini savaşa soktu fakat kuvvetlerin birçoğu direnemeyip kaçtı. Laskaris, çok az kalan ordusu ile direnmeye devam etti. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in savaş meydanında Laskaris'i görüp sert bir darbe ile onu yere serdi. Daha sonra Laskaris'in öldürülmesine izin vermeyerek muhafızlarından onu kaldırıp atına bindirmelerini, serbest bırakmalarını emrederek hayatına bağışladı. Laskaris kaçarak savaş alanını terk etti, başarı Türkiye Selçuklu ordusunun olmuş, savaş meydanında ordu ganimetleri toplamaktaydı. Fakat Sultan Gıyaseddîn Keyhüsrev güvenliğini ihmal etmiş savaş meydanında gezerken Frank askeri tarafından şehit edildi. Bunu duyan Laskaris, inanmayarak Gıyaseddîn Keyhüsrev'in cesedini birkaç asker ile aldirarak, Selçuklu ordusuna cesedi göstermek için savaş meydanına dönerek baskın yapmıştır. Derin bir üzüntüye kapılan Selçuklu ordusu, intikam almak yerine savaş meydanını hızlıca terk etmişlerdir. Laskaris cesaret edip Selçuklu ordusunun peşinden gidememiştir. Savaşın sonuçlarını ele alan Prof. Dr. Koca, Sultan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in şahsi emniyetini sağlamaması nedeniyle hayatına son verilmesi galip olan Türk ordusunu mağlup durumu düşürdü. Bu durumda Türkiye Selçuklu Devleti için önemli bir başarı yok olmuştur. Laskaris, çabası dışında elde ettiği zafer neticesinde hiçbir toprak kazancı olmamıştır (Koca, 2018b, s. 294-304).

3.3.8. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus ve Gelişmenin Önündeki Engellerin Kaldırılması

A) Keykâvus'un Selçuklu Tahtına Çıkışı Ve İktidarını Kurma Mücadelesi

Prof. Dr. Koca, bu bölümde şehit olan Sultan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'den sonra Selçuklu devlet adamları ve komutanlarının kararı ile tahta çıkarılmak üzere davet edilen I. İzzeddîn Keykâvus'un tahta çıkışından bahsetmektedir. Şehzadeler arasında eşit olan tahta çıkma hakkı I. İzzeddîn Keykâvus'un tahta çıkmasıyla birlikte kardeşleri arasındaki mücadelenin başlangıcı olmuştur. Konya'ya dönmek üzere Kayseri'deki işlerini halleden Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un kardeşi Alâeddîn Keykubâd tarafından kuşatılan Kayseri'de geçen mücadeleden bahsedilmektedir.

Bu mücadele sonucunda Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, sorunları tamamen çözemese de bir şekilde kardeşinin kuşatmasından kurtulup hayatını ve tahtını ku^çrtarmıştır. Keyhüsrev'in ölümünden sonra Türkiye Selçuklu-İznik Rum ilişkileri sonuç olarak iç ve dış sorunlar nedeniyle her iki hükümdarın da menfaatlerine uygun barış antlaşması yapıldığı anlatılmaktadır. Kayseri'den sonra Ankara Kalesine sığınan Keykubâd'ın üzerine yürüdüğünden kaleyi ele geçirme isteğini Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un vermiş olduğu Ankara mücadelesinden bahsederek 1212 tarihinde başlayan kuşatmanın 1 yıl sürmesinin ardından Kale halkı ile birlikte canlarının bağışlanması şartı ile Kaleyi teslim etmişlerdir. I. İzzeddîn Keykâvus, Alâaddîn keykubâd'ın canını bağışlayarak gözaltında tutmuştur (Koca, 2018b, s. 305-314).

B) Keykâvus'un Fütüvvet Teşkilatına Girişi

Abbasi halifeliğine mensup en-Nasır lidinillâh Ebû'l-Abbas Ahmed'in halifeliği döneminde oluşturduğu Fütüvvet teşkilatına Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un girişini anlatan Prof. Dr. Koca, Fütüvvet teşkilatının daha sonra Ahilik adı ile devam ettiğine ve ne kadar önemli olduğuna değinmektedir (Koca, 2018b, s. 314-318).

C) Keykâvus'un Devleti Tekrar Kara Devleti Olmaktan Kurtarma ve Sınırlarını Denizlere Ulaştırma Siyaseti

Prof. Dr. Koca, Sultan Keykâvus'un Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarını denizleri ulaştırma amacı ile yapmış olduğu Sinop'un fethi ve Antalya'nın geri alınması hususunda bilgiler vermektedir (Koca, 2018b, s. 318-326).

Ç) Keykâvus'un Selçuklu Ekonomisini Geliştirme ve Dünya Ekonomisi İle Bütünleştirme Faaliyeti

Prof. Dr. Koca, Keykâvus'un Kıbrıs frankları ile yapmış olduğu anlaşma Türkiye Selçuklu ekonomisini dış dünyaya açmakla birlikte ticari faaliyetlerin devamlılığı sağlanarak hızlandığında bahsetmektedir (Koca, 2018b, s. 326-327).

D) Keykâvus'un Güney Ticaret Yoluna Açma ve Güvenlik Altına Alma Politikası: Ermeni Baronluğu Üzerine Sefer

Sultan Keykâvus antlaşmaya bağlı kalmayan devamlı Selçuklu topraklarında saldırıda bulunan Leon'u cezalandırmak ve ticaret yollarını açarak güvenlik altına almak amacı ile sefer hazırlıkları yapmaktadır. Bu hazırlıklardan bahseden Prof. Dr. Koca, yapmış olduğu faaliyetleri anlatarak Çinçin ve Kançin kalelerinin fethinden, Ermeni ordusunun Melheme Ovasında Selçuklu ordusu tarafından imha edilmesinden bahsederek Ermeni baronluğunun, Türkiye Selçuklu Devletine tabii olmasından söz etmektedir. Sonuç olarak Ermeni meselelerini halleden Keykâvus, ticaret yollarını güvenlik altına alarak Antalya'ya dönmüştür (Koca, 2018b, s. 327-336).

E) Keykâvus'un Kuzey Suriye'ye Ele Geçirme Politikası: Halep Seferi

Prof. Dr. Koca, tarih boyunca mücadele sahası olan Kuzey Suriye'nin ticarete aracılık yapmasından dolayı ve Türkiye Selçuklu sultanlarının Anadolu'da yapmış oldukları ilk akınlarda Halep şehrini üs olarak kullandıkları ve buranın kendi ellerinde olmasını istedikleri için daha önce düzenlenen seferlerden bahsederek Keykâvus'un Anadolu'ya yönelmesinde ki sebepleri vererek Halep seferi için ortamın uygunluğundan yararlanan Keykâvus'un Kuzey Suriye'de meydana gelen olayları değerlendirerek sefer harekâtına başladığını anlatmaktadır. Halep'e Merzubân, Rab'ân ve Tell-bâşir üzerinden giden yolu kullanarak gitmeye karar veren Sultan İzzeddîn Keykâvus ve ordusu güzergâh üzerinde bulunan Merzubân kalesini mücadele ederek, Rab'ân kalesini savaşmadan, Tell-bâşir kalesini ise büyük bir mücadeleden sonra kale sahibi Bedrettin Dilderim'in isteklerinin kabulü ile teslim alınmıştır.

Böylece üç kale düşürmüş olan Selçuklu ordusunun yolu tamamen açılmıştı. Prof. Dr. Koca, Halep üzerine harekâtına devam eden Sultan İzzeddîn Keykâvus'un yanında bulunan Melik Eftal'a, Tell-bâşir kalesini teslim etmemesi üzerine Melik Efdal tarafından ihanete uğrayarak karşı tarafa geçmesinden bahsederek Halep idarecilerinin Selçuklu komutanlarının sanki onlarla işbirliği yapıyor gibi bir komplo hazırlanmasıyla Sultan İzzeddîn Keykâvus'un şüphede ve moral bozukluğu içerisinde olduğunu anlatmaktadır. Daha sonra Prof. Dr. Koca, her şeye rağmen Keykâvus'un Halep üzerine yürüme kararından vazgeçmediğinden, komutanların Melik Eşref'in başında bulunduğu Halep Eyyübi ordusuna baskın düzenlediğini daha sonra Melik Eşref'in Selçuklu ordusuna saldırdığını ve onları Bozguna uğrattığını anlatarak Sultan'ın bu süre içerisinde savaşı yarıda kestiğini Elbistan'a geri döndüğünü anlatmaktadır. Bunu fırsat bilen Melik Eşref, kaleleri geri almakta ve Selçuklu komutanlarını ve birçok askeri esir alarak daha sonra Selçuklu ülkesine göndermiştir. Böylece Sultan İzzeddîn Keykâvus, Melik Eşref'e değil Halep idarecilerinin komplosuna yenik düşmüştür. Sultan Keykâvus'un daha sonra kendisine ihanet ettiğini düşündüğü komutanlara en ağır ceza olan ölüm cezasını vererek suçsuz olan komutanların hayatına son verilmiştir. Prof. Dr. Koca, Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un yaptığı hatayı anladığından, Halep idarecilerin komplosuna gelerek komutanların hayatlarının son verdiğini bu hususta kendini suçladığını manevi bir çöküntü yaşadığını belirterek Keykâvus'un daha sonra Sivas'a dönerek Halep seferini tekrarlama isteği ile hazırlığa girişmiş olduğundan fakat intikam seferini yerine getirememiş Verem hastalığına yakalanıp vefat etmiştir (Koca, 2018b, s. 337-355).

F) Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Şahsiyeti ve Tarihi Rolü

Prof. Dr. Koca, devlet adamlarının ve komutanların tahta çıkardığı Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un vefalı, cömert, hoşgörülü, mütevazı, sabırsız, öfkeli karakter özelliklerine sahip olduğunu; strateji yönünden başarılı olduğunu, rakibi karşısında her zaman hazırlıklı ve güçlü olduğunu, ekonomik olarak ülkesine katkıda bulunduğunu, 9 yıllık saltanat süresinde birçok faaliyetleri gerçekleştirdiğini, demokrat ruhlu olduğunu, çok başarılı bir başkomutan olduğundan bahsederek bilginler ve hocaların yanında yetişmiş yüksek kültürlü bilime ve bilim adamlarına değer veren bir hükümdar olduğunu anlatmaktadır (Koca, 2018b, s. 356-368).

3.4. Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)

Eser, ön söz, giriş, altı bölüm, sonuç, bibliyografya, kronoloji, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarları ve saltanat süreleri ve dizinden oluşmaktadır.

Bölümler: Birinci bölüm İzzeddin Keykâvus'un Çocukluk, Gençlik ve Meliklik Hayatı, ikinci bölüm İzzeddin Keykâvus'un Türkiye Selçuklu Devletinin Tahtına Çıkışı, İktidarını Kurma ve Yerleştirme Mücadeleleri, üçüncü bölüm Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Devleti Tekrar Kara Devleti Olmaktan Kurtarma ve Denizlere Ulaştırma Siyaseti, dördüncü bölüm Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Güney Yolunu Açma ve Kuzey Suriye'ye Ele Geçirme Siyaseti, beşinci bölüm Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Komşu Devletlerle Olan Siyasi Kültürel ve Ekonomik İlişkileri, altıncı bölüm Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Şahsiyeti Tarihi Rolü ve Ölümü başlıklarından oluşmaktadır.

Prof. Dr. Koca, ön sözde siyasette ve milli varlıklarını koruma da gösterdikleri başarıdan dolayı Türkiye Selçuklu Devletinin ve Selçuklu hükümdarlarının öneminden bahsetmektedir. Selçuklu Devletinin, Haçlı seferi ile İç Anadolu'ya çekilerek bir kara Devleti haline geldiğini, Gıyâseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı alarak Türkiye Selçuklu Devletinin kara devleti olarak kurtarma girişiminde olduğunu fakat ölümü ile beraber bu açılan kapının kapandığını daha sonra kısa bir saltanat sürdüğünü fakat birçok faaliyette bulunan İzzeddin Keykâvus'un fethettiği yerler sayesinde Selçuklu Devletinin kara devleti olmaktan kurtulduğunu anlatan Prof. Dr. Koca, İzzeddin Keykâvus'un hem siyasi hem ekonomik olarak uzun bir süreç isteyen faaliyetleri kısa sürede başarmış olduğuna değinmektedir (Koca, 1997b, s. 7-8).

Prof. Dr. Koca, giriş bölümünde İslam medeniyetinin parçalanmak üzereyken Selçuklular tarafından İslam dünyasına gelen yeni düzen sayesinde parçalanmaktan kurtulduğunu, Selçuklu Türklerinin İslam dünyası üzerinde sağladıkları hâkimiyetin ehm Türklük hem de İslamiyet bakımından önemli gelişmelere neden olduğunu söylemektedir. Türkiye Selçuklu Devleti tarihini: Türkiye Selçuklu Devletinin Büyük Selçuklu Devletine tabii olduğu dönem, daha doğrusu Büyük Selçuklu sultanlarının Türkiye Selçuklu Devletine kendi vasalı olarak saydıkları dönem (1078-1157), Türkiye Selçuklu Devletinin tam bağımsız olduğu dönem (1150-1243), Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğolların hâkimiyeti altında bulunduğu dönem (1243-1308) üç döneme ayrılabilirliğini söylemektedir. Malazgirt zaferinin öneminden bahseden Prof. Dr. Koca, Malazgirt Zaferi ile Anadolu'nun Türkleşmesi ve yapılan fetihler birlikte artarda kurulan Türk Devletlerinin görüldüğünü vurgulamaktadır. Malazgirt zaferinden sonra Kutalmış oğullarından Süleyman-şah ve kardeşlerinin Anadolu'da göründüklerinden, Süleyman-şah ve Mansur'un İznik'te Türkiye Selçuklu Devleti kurduklarını daha sonra Sultan Melikşah'a tabiiliğini belirtmiştir. Melikşah'ın, kendisi ile rekabete giren vasallarını cezalandırdığını Anadolu'nun büyük bir kısmını hakimiyeti altına aldığını açıklayan Prof. Dr. Koca, Melikşah'ın ölümünden sonra otorite boşluğunun olduğunu Kılıç Arslan'ın tahta çıktığını, I. Haçlı seferlerine karşı Anadolu'nun İç kısımlarına çekildiklerini I. Kılıç Arslan'dan sonra taht kavgalarından dolayı devlet otoritesinin zayıflama döneminde olduğunu Mesud'un, kardeşlerini bertaraf ederek tahta geçtiğini ve Türkiye Selçuklu Devletini Anadolu'nun en güçlü devleti haline getirdiğini II. Kılıç Arslan'a parlak ve temeli sağlam bir devlet bıraktığını, Büyük Selçuklu Devletinin yıkılması ile Türkiye Selçuklu Devletinin tam bağımsız bir devlet olduğunu anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Sultan II. Kılıç Arslan'ın ise Türkiye Selçuklu Devletini Anadolu'nun ve Ortadoğu'nun en güçlü Devleti haline getirip Danişmendlileri ortadan kaldırdığından bahsederek Anadolu'da Türk birliğini kurma da ilk büyük adım attığını, Miryokefalon zaferi ile Bizans'ı mağlup ettiğini anlatmaktadır. Daha sonra tahta Gıyâseddin Keyhüsrev'in geçtiğini Keyhüsrev'den sonra Süleyman-şah'ın tahtı aldığını, Kılıç Arslan'ın 11 tabii devlet haline getirdiği Türkiye Selçuklu Devletini II. Süleyman-şah tekrar merkeziyetçi yapısına kavuşturmuştur. II. Süleyman-şah'tan sonra gelen hükümdarların da merkeziyetçi yapıyı güçlendirdiklerini vurgulayan Prof. Dr. Koca, büyük hükümdarların izledikleri politikaların Selçuklu hâkimiyeti altında Anadolu Türk birliğini kurmak, devletin tabii sınırlarına ulaştırmak ve Anadolu'nun siyasi bütünlüğünü sağlamak, devletin ekonomik bütünlüğünü sağlamak ve Selçuklu ekonomisini dünya ekonomisine açmak, onunla bütünleştirmek olduğunu belirterek bu politikaları açıklamaktadır (Koca, 1997b, s. 9-12).

3.4.1. İzzeddin Keykâvus'un Çocukluk, Gençlik ve Meliklik Hayatı

Prof. Dr. Koca, İzzeddin Keykâvus'un çocukluk, gençlik ve meliklik hayatı hakkında pek çok bilgi olmadığını, Alâeddin Keykubâd, Celâleddin Keyferîdûn ve kız kardeşinin olduğunu söyleyerek, Süleyman-şah ve Gıyâseddin Keyhüsrev arasında geçen taht mücadelesi sonucu Gıyâseddin Keyhüsrev'in İstanbul'a giderek daha sonra da çocuklarının tahta geçen amcaları Süleyman-şah tarafından, babalarına gönderildiğini Latinlerin İstanbul'u işgali sırasında Gıyâseddin Keyhüsrev, Mavrozomes tarafından kızı ile evlendirerek malikânesine aldığı anlatılmaktadır.

Süleyman-şah'ın ölmesi ile başa geçen III. Kılıç Arslan döneminde Danişmendli Yağıbasan oğulları kendi menfaatleri için Gıyâseddin Keyhüsrev'i başa geçirmek adına ona haber gönderdiklerinden bahseden Prof. Dr. Koca, Gıyâseddin Keyhüsrev'in de gelip mücadele ederek Selçuklu tahtına geçtiğini anlatmaktadır. Gıyâseddin Keyhüsrev başa geçtikten sonra İzzeddin Keykâvus'un idaresine Malatya, Alâeddin Keykubâd'ın idaresini de Tokat şehrini vermiştir (Koca, 1997b, s. 13-20).

3.4.2. İzzeddin Keykâvus'un Türkiye Selçuklu Devletinin Tahtına Çıkışı, İktidarını Kurma ve Yerleştirme Mücadeleleri

Prof. Dr. Koca, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in şehit düşmesinin ardından Konya'da toplanan devlet adamları tarafından tahta davet edilmesi üzerine gerçekleştirilen yas geleneğinin ardından Konya'ya giden Sultan İzzeddin Keykâvus'un, Konya'dan sonra Kayseri'ye giderek ilk tahta çıkış töreninin gerçekleştiğini anlatmaktadır. Kayseri'de ki işlerini tamamlayıp Konya'ya dönmek üzere hareket eden Sultan İzzeddin Keykâvus, kardeşi Alâeddin Keykubâd tarafından kuşatıldığını Melik Alâeddin keykubâd'ın Erzurum hükümdarı amcası Tuğrul Şah ile Ermeni Kontu Leon ve uç beylerinden Zâhireddin İli ile ittifak oluşturmuştur. Prof. Dr. Koca, kuşatmanın uzamasıyla şehir halkının sıkıntı yaşadığından dolayı ümitsizliğe düşen Sultan İzzeddin Keykâvus'un huzuruna çıkan Celâleddin Kayser, Alâeddin Keykubâd'ın ittifak grubunun vaatlerle kandırılması sonucunda başarıya ulaşacağını belirttiğini ve uygulamaya koyulduğunu çeşitli vaatlerle ittifak grubunu dağıttıklarını anlatmaktadır. Savaş alanını terk eden ittifak gruplarından sonra Alâeddin Keykubâd canını kurtarma pahasına kaçarak Ankara Kalesine sığınmıştır. Bu meseleyi tam çözüme ulaştırmadan Kayseri'den ayrılıp Konya'ya dönen Sultan İzzeddin Keykâvus Konya'da düzenlenen törenlerden sonra kardeşi Alâeddin Keykubâd'ı tehlike olarak görerek tahtını güvence altına almak adına devlet büyükleriyle toplanarak bu meseleyi halletmeden başka bir işe koyulmanın doğru olmadığını söylemiştir. Emirlerindeki askerleri Konya ovasında toplayan İzzeddin Keykâvus'un Ankara'ya ulaşmasının ardından, şehri çepeçevre sararak iki taraf arasında teke Tek karşılaşmanın yapıldığını anlatan Prof. Dr. Koca, İzzeddin Keykâvus'un, şehrin önünde bina ve barakalar inşa ettirdiğini bütün kışı şehrin önünde geçirdiğini bir yıl süren kuşatmanın kale halk arasında sıkıntıların ortaya çıkması ile Melik Alâeddin Keykubâd teslim olma kararı alarak hayatının bağışlanması üzerine teslim olmuştur. Halkın daveti üzerine Sultan İzzeddin Keykâvus törenle şehre girerek yeni düzenlemelerle tayinler yaptığından bahsetmektedir. Sultan İzzeddin Keykâvus'a ihanet eden Alâeddin Keykubâd'ın yanında olan komutanlar cezalandırılıp, kırbaçlanarak şehirde gezdirilmiştir Melik Alâeddin Keykubâd, Minşar Kalesine daha Sonra da alınıp Gezerpirt kalesini kapatılmıştır. Prof. Dr. Koca, bu dönemde İzzettin Keykâvus'un küçük kardeşi Celâleddin Keyferîdûn'un bir harekette bulunmadığını belirtmektedir (Koca, 1997b, s. 21-28).

3.4.3. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Devleti Tekrar Kara Devleti Olmaktan Kurtarma ve Denizlere Ulaştırma Siyaseti

Theodore I. Laskaris'in İznik'te yeni bir devlet kurmasının ardından Batı Karadeniz, Ege ve Marmara Bölgelerinin büyük bir kısmında hâkimiyet kurarak Selçukluların önüne bir engel olmuştur. Ayrıca Doğu Karadeniz bölgesinde ele geçirerek ticaret yoluna da hâkim olduğunu Bizans tarafından Kilikya bölgesini gönderilen Ermenilerin kontrol kurarak, onların da Selçuklu topraklarına saldırılarda bulunduklarını anlatan Prof. Dr. Koca, Melik Alâeddin Keykubâd'ın meselesinden yararlanarak Hristiyan halkı Selçukluların tek limanı olan Antalya'yı ele geçirdiklerinden ve böylece Selçuklu Devleti'nin tekrar kara devleti olduğundan bahsetmektedir.

Daha sonra İzzeddin Keykâvus'un İznik Rum İmparatoru Laskaris ile barış antlaşması yaptığını daha sonra hedefini Sinop'a çevirdiğini Sinop'u ele geçirdikten sonra Türk fetih politikasını izleyerek bölgeyi Türkleştirme ve islamlaştırma adına Türkleri şehre davet ettiğini, uygun yapıları camiye çevirdiğini, şehre devlet adamlarını atadığını, ekonomiye gelişim sağlayarak önündeki bu engeli kaldırıp, Antalya meselesini daha fazla ertelemeyen Antalya'ya geri aldıktan sonra Karadeniz'den sonra Akdenize de ulaşması Sultan İzzeddin Keykâvus'a iki denizin sultanı unvanı verilerek ticareti doğrudan olumlu etkileyen fetihler olduğunu belirtmektedir (Koca, 1997b, s. 29-38).

3.4.4. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Güney Yolunu Açma ve Kuzey Suriye'ye Ele Geçirme Siyaseti

Prof. Dr. Koca, Sultan I. İzzeddin Keykâvus ticari amaçla gerçekleştirdiği politikayı izleyerek Selçuklu Devletini kara devleti olmaktan kurtarıp denizlere ulaştırdıktan sonra aynı politikayı izleyerek Güney kara ticaret yolunu açma, tarih boyunca ticarete aracılık yapan ve Türkiye Selçuklu Sultanları için ticaret adına önemi büyük olan Halep şehrini ele geçirmek amacı doğrultusunda Ermenilerin Kayseri Halep arasındaki tehdit unsurunu kaldırmak ticarete güvenliği sağlamak amacı ile hareket ettiğini anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, anlaşmaya uymayan I. Leon'u hem cezalandırmak hem de ticareti güvenlik altına almak adına Ermeniler üzerine yapılacak seferin hazırlıklarından bahsederek Sultan İzzeddin Keykâvus'un Ermeni topraklarına girdiğini anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Sultan İzzeddin Keykâvus'un en sağlam kale olan Çiçin kalesini kuşatmakla seferine başladığını kuşatma sürerken kale halkının 3 günlük ateşkes isteğinin Sultan tarafından kabul edildiğini bu sırada Kont Leon'dan yardım istediklerini fakat Kont Leon'un yardım etmediğini anlatmaktadır. Bunun üzerine kalenin ileri gelenleri ve kale halkı canlarının bağışlanması şartı ile teslim olmuşlardır. Prof. Dr. Koca, Çiçin kalesi bu şekilde fethedildikten sonra Kançin kalesine giren Selçuklu ordusu verilen mücadeleye ile Kançin kalesini de ele geçirip her iki kalede de bulunan Zahîre ve silah depolarına el koyup Dizdar ve muhafızların tayin edildiğinden bahsetmektedir. Çiçin ve Kançin kalelerinden sonra Ermeni Kontu Leon'un üzerine yürüyen Sultan İzzeddin Keykâvus ve Selçuklu ordusunun Melheme Ovasında Ermeni ordusuyla karşı karşıya geldiğini daha sonra Keban kalesini şiddetli bir hücumla kuşatan Keykâvus, kale içinde bulunan Ermeni şeflerinin ve diğerlerinin ani bir çıkış hareketi yapmasıyla Keykâvus, kaleyi kuşatmaktan vazgeçerek ovaya indi. Daha sonra süren mücadelenin sonucunda Ermeni ordusunun neredeyse tamamı imha edilerek kesin bir zafere ulaşıldığından Prof. Dr. Koca, Ermeni kontu'nun Barış talebini Sultan I. İzzeddin Keykâvus kabul ederek, Ermeni kontu'nun Sultan Keykâvus'a tabii olduğunu anlatarak, ticaret yollarını güvenlik altına alan Sultan İzzeddin Keykâvus'un, Antalya kışlığını gittiğini kışı orada avlanarak geçirdiğinden bahsetmektedir (Koca, 1997b, s. 39-47).

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçukluları ve Suriye Selçukluları ile başlayan mücadelenin Osmanlıların Ortadoğu'ya hâkim olmalarıyla son bulduğunu Kuzey Suriye'de bulunan Halep ve Şam şehirlerinin ticari üstünlüğünün Ortadoğu için bir önem arz ettiğini, bu yönleriyle Türkiye Selçuklu sultanlarının ilgisini çekmesi ile yapılan seferlerden bahsetmektedir. Seferlerini zafer ile sonuçlandıran Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un eski üslerini ele geçirme amacı ile Kuzey Suriye üzerine yapılan seferi anlatan Prof. Dr. Koca, dönemin Halep Eyyubi hükümdarı Melik Zahir'in ölümünden ortaya çıkan otorite boşluğunu verdiği fırsatı değerlendiren Sultan İzzeddin Keykâvus devlet büyükleriyle bir toplantı yaparak harekete geçtiklerinden bahsetmektedir. Sefer doğrultusunda Halep üzerine ilerlerken Merzbân, Rab'ân ve tell-bâşir güzergâhını kullanacaklardır. Yolu üzerinde bulunan Merzbân kalesini üç günlük mücadele ile alırken Rab'ân kalesi için vassalı ve müttefiki olan Melik Efdal'ı yönlendirdi. Selçuklu ordusu ile Melik Efdal kale önünde bir araya geldiler ve savaşın başlaması ile korkan halk Kaleyi teslim etti böylelikle mücadele olmadan Rab'ân kalesi alındı. Keykâvus, Melik Efdal ile birlikte Halep yakınlarında olan Tell-bâşir Kalesine yönelerek 10 gün süren kuşatma ardından düşürülemeyen kale halkın isteği ile Bedreddin Dildirim, Sultan İzzeddin Keykâvus'a bir elçi göndererek kaleyi kendilerine teslim etmiştir.

Bunun üzerine Sultan İzzeddin Keykâvus, Bedreddin Dildirim'e Kuzey bölgesinde yer alan Hünî vilâyetini ıktâ olarak bağışladığını anlatan Prof. Dr. Koca, Sultan İzzeddin Keykâvus Kayseri'de kardeşiyle arasında geçen mücadelede kardeşinin yanında yer alan Pervâne Zâhireddin İli'den, mezarını buldurup kemiklerini çıkartıp yaktırarak intikamını Türk ve İslam inanç gelenekleriyle uyumlayacak şekilde aldığını anlatmaktadır. Halep üzerine hareketine devam eden Sultan I. İzzeddin Keykâvus müttefiki olan Melik Efdal'a Tell-bâşir kalesini teslim etmemesi üzerine Melik Efdal'in, Halep idarecileri ile komplo hazırlayarak Sultan İzzeddin Keykâvus'a ihanet etmiştir.

Selçuklu komutanlarının Halep idarecileri ile işbirliği yapıyor gibi göstererek İzzeddin Keykâvus 'u şüphede bırakıp derin bir üzüntü içerisinde girdiğini anlatan Prof. Dr. Koca, her şeye rağmen Halep üzerine yürüme kararından vazgeçmeyen İzzeddin Keykâvus, Halep Eyyübi ordusunun başında olan Melik Eşref'in Selçuklu ordusuna saldırdığını ve orduyu bozguna uğratmasından dolayı savaşı yarıda kestiğini anlatarak Melik Eşref Elbistan'a dönen Sultan İzzeddin Keykâvus'un yokluğunu fırsat bilerek kaleleri ele geçirmiştir. Prof. Dr. Koca, İzzeddin Keykâvus'un Melik Eşref'e değil Halep idarecilerinin komplosuna yenik düştüğünü, komutanlarının kendine ihanet ettiğini düşünerek onlara ölüm cezası verip suçsuz yere yakılarak komutanların hayatına son verdiğini anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, İzzeddin Keykâvus'un daha sonra yaptığı hatayı anladığını vicdan azabı çektiğini ve bu iç sıkıntıyı dindirebilmek adına komutanların yakıldığı kulübenin bulunduğu yere mescid inşa ettirerek yanmışlar mescidi adıyla uzun süre anıldığından bahsetmektedir (Koca, 1997b, s. 47-59).

3.4.5. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Komşu Devletlerle Olan Siyasi Kültürel ve Ekonomik İlişkileri

Prof. Dr. Koca, İzzeddin Keykâvus'un siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik ilişkileri sistemli bir şekilde bir arada yürütmüş olmasından bu olanları amacına göre düzenlemiş olması izlediği dış politikada siyasi bütünlük kültürel ve ekonomik gelişimi temel aldığını belirtmektedir. Batı Anadolu ve İznik Rumlarını dış politika hedeflerinin arasına koymayarak İzzeddin Keykâvus, hedefini Anadolu Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ticaret yollarına çevirmiştir. Prof. Dr. Koca, İzzeddin Keykâvus yapmış olduğu Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında iki ayrı sefer ile Türkiye Selçuklu Devletini kara devleti olmaktan kurtararak bu seferlerle beraber Kıbrıs Frank Krallığı ve Venediklilerle ticari anlaşmalar yapıp ticaretin devamlılığını sağlayarak yapılan ticaretin önünü açtığını anlatmaktadır. İzzeddin Keykâvus, dış politika hedefleri arasında Kuzey Suriye'yi ele geçirmek olduğunu daha sonra Fütüvvet müessesesinin İzzeddin Keykâvus döneminde Anadolu'ya getirilmesi daha sonra Anadolu'da Ahilik adıyla gelişerek sosyal dayanışmayı sağladığını Ahi birliklerinden bahseden Prof. Dr. Koca, Ahiliğin önemini deşinmektedir. Sultan I. İzzeddin Keykâvus komşu devletlerle olan ilişkisini Prof. Dr. Koca, bağımsız devletler ve tabii devletler ile olan ilişkiler olarak iki başlık altında incelenmektedir (Koca, 1997b, s. 60-61).

A) Bağımsız devletlerle olan ilişkiler

Prof. Dr. Koca, bu bölümde Selçuklu İznik Rum ilişkilerini Selçuklu Abbasi ilişkilerini Selçuklu Kıbrıs Frank ilişkilerini, (bu bölümde Kral ile Sultan'ın mektuplarına yer verilmiştir) Selçuklu Eyyubi ilişkilerini ele alarak siyasi kültürel ve ekonomik boyutları ile ilgili bilgiler vermektedir (Koca, 1997b, s. 61-74).

B) Tâbi Devletlerle Olan İlişkiler

Prof. Dr. Koca, Selçuklu Trabzon Rum ilişkilerini ve Selçuklu Ermeni ilişkilerini ele alarak siyasi kültürel ve ekonomik boyutları ile ilgili bilgiler vermektedir (Koca, 1997b, s. 74-85).

3.4.6. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Şahsiyeti Tarihî Rolü ve Ölümü

Prof. Dr. Koca, devlet adamlarının ve komutanların tahta çıkardığı Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un vefalı, cömert, hoşgörölü, mütevazı, sabırsız, öfkeli karakter özelliklerine sahip olduğunu; strateji yönünden başarılı olduğunu, rakibi karşısında her zaman hazırlıklı ve güçlü olduğunu, ekonomik olarak ülkesine katkıda bulunduğunu, 9 yıllık saltanat süresinde birçok faaliyetleri gerçekleştirdiğini, demokrat ruhlu olduğunu, çok başarılı bir başkomutan olduğundan bahsederek bilginler ve hocaların yanında yetişmiş yüksek kültürlü bilime ve bilim adamlarına değer veren bir hükümdar olduğunu anlatmaktadır.

Prof. Dr. Koca, ölümünün başarısız geçen Suriye seferinin ardından tekrar bir sefer yapma isteği ile hazırlanırken verem hastalığına yakalanarak, tedavi için gittiği Viranşehir’de hastalığının ilerlemesi ile hayatını kaybettiğini ve na’sının Sivas’a götürülüp Dârü’ş-Şifâ içinde bulunan Türbede 1220 yılında toprağa verildiğini anlatmaktadır (Koca, 1997b, s. 86-100).

3.5. Selçuklular’da Ordu ve Askerî Kültür

Eser, ön söz, giriş, beş bölüm, bibliyografya ve genel dizinden oluşmaktadır.

Bölümler: Birinci bölüm Büyük Selçuklu Devleti Kuruluncaya Kadar Türk Ordusu: Türkmen Atlıları, ikinci bölüm Selçuklu Ordularının Özünü Oluşturan Temel Unsurlar, üçüncü bölüm Selçuklu Ordularında Askerî Eğitimi, dördüncü bölüm Selçuklu Ordularında Savaş ve Taktik, beşinci bölüm Selçuklu Devri Türk Askerî Gelenekleri başlıklarından oluşmaktadır.

Prof. Dr. Koca, eserin ön sözünde içine girdikleri medeniyete uygun yeni devlet kuran Türklerin yeni kurumlara ve geleneklere yer verdiklerini bu gelenekleri sentezleyerek, uzun zaman sonra Türk-İslam devleti tipini var ettiklerinden bahsederek önemli bir güç unsuru ve devletin temelini oluşturan ordunun önemini anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Türk topluluklarının kaderinin, Türk ordularının savaşarak kazanacakları zaferlere bağlı olduğunu belirterek birçok zafer kazandıklarını en önemlisinin de Dandanakan, Malazgirt ve Miryokefalon zaferi olduğunu söylemektedir. Prof. Dr. Koca, ön sözde son olarak çalışmanın kapsamından söz ederek genel bir değerlendirme yapılmaya çalışıldığını belirtmektedir (Koca, 2005a, s. 9-12).

Prof. Dr. Koca, giriş bölümünde İslamiyetten önce Türklerle Arapların uzak olduğunu daha sonra temas kurarak, bağlarının oluştuğundan diğer İslam devletlerinin hizmetinde Türklerden bahsederek, Türk hâssa birlikleri ve komutanlarını ele alarak Türklerin diğer İslam devletlerindeki konumuna çokça değinmiş ve saygın bir topluluk olduklarını anlatmaktadır (Koca, 2005a, s. 13-36).

3.5.1. Büyük Selçuklu Devleti Kuruluncaya Kadar Türk Ordusu: Türkmen Atlıları

Prof. Dr. Koca, Selçukluların Türk İslam devletleri arasındaki en büyük orduya sahip olduğunu belirterek Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşuna olan kadar sürede başında Selçuk adında bir beyin bulunduğu ordunun Türkmen atlılarından oluştuğunu belirterek, Selçuk ve maiyetinin yerleştikleri yer nedeni ile sadece dini amaçlı değil aynı zamanda siyasi bir amaç ile İslam dinini kabul edip Müslüman olduklarından ve Müslüman olup Selçuk’un etrafında toplanan Oğuzlara da Türkmen adı verildiğini anlatmaktadır.

Daha sonra Selçuk Bey’in devletler arası mücadelelere katıldığından bahseden Prof. Dr. Koca, Selçuk Bey’in ölümü ile yerine oğlu Arslan’ın geçtiğini Selçuk Bey’in torunları olan Tuğrul ve Çağrı’nın da Bey olarak teşkilâtta yerlerini aldıklarını belirterek Tuğrul ve Çağrı Beylerin Türkmenleri yeni bir yurt arayışı içerisinde olduklarını ve bu yeni yurt arayışı ile Anadolu’ya keşifler yaptıklarını keşifler ile birlikte akınlar yaptıklarını, ganimetler elde ettiklerini daha sonra güçlenen Tuğrul ve Çağrı Beylerin amcası tarafından çeşitli bahanelerle durdurularak kuvvetlerini dağıtmalarını istedi, yeğenleri de saygı geleneğine bağlı kalarak amcalarının emrini yerine getirdiler. Fakat bir süre bağımsız hareket eden Tuğrul ve Çağrı Bey daha sonra Arslan Yabgu ile yollarını ayırdığını anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Karahanlı tahtına çıkan Yusuf Kadir Han ile Gazneli hükümdar Sultan Mahmûd’un İran-Turan meselelerini görüştiklerini ve Arslan yabgu meselesini Sultan Mahmûd’un kendi üzerine almasına Yusuf Kadir Han’ın kabul etmesi üzerine Sultan Mahmûd daha sonra Arslan yabgu’yu sarayına davet ettiğinden tedbirsiz bir şekilde saraya giden Arslan Yabgu’nun, Sultan Mahmûd tarafından tutuklanarak kapatıldığı kalede 7 sene sonra hayatını kaybettiğini anlatmaktadır.

Bu olayları ele alarak değerlendiren Prof. Dr. Koca, Türkmen kuvvetlerinin kişi sayısından ve bu kuvvetlerin atlılardan oluştuğunu yaya unsurun neredeyse hiç olmadığını profesyonel askerlerden oluştuğunu yapılan savaşlarda her savaşçının at ve silahını giyeceğini kendisinin temin ettiğini, ganimet dışında herhangi bir ücret almadığını, Türkmen savaşçıların en önemli özelliğinin ata binmek ve ustalıkla kullandıkları ok olduğunu belirtmektedir. Prof. Dr. Koca, Sultan Mahmûd'un, Arslan yabgu'yu tutuklamasından sonra hayatını kaybettiğini Tuğrul ve Çağrı Bey'in ön plana çıkararak başa geçtiğini anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca iç dayanışmayı sağlamak adına büyüğe saygı geleneğine bağlı olarak amcaları Musa'yı Yabgu tayin ettiklerinden, Tuğrul ve Çağrı Beylerin Mâverâünnehirde tutunamayacaklarını anlamaları üzerine Harezmi'e yöneldiklerini anlatmaktadır. Bölgede vali olarak bulunan Altuntaş ve Selçuklu beyleri arasında ittifak düzenlendi. Fakat daha sonra Altuntaş'ın hayatını kaybetmesi üzerine yerine oğlu Harun geçti, ittifak bozulmayarak devam etti ise de bir uyumun söz konusu olmadığından Şah Melik'in Selçuklu Türkmenlerine baskı düzenleyip verdiği zarardan bahseden Prof. Dr. Koca, Altuntaş'ın yerine geçen oğlu Harun'un Sultan Mesud tarafından ortadan kaldırdığını Selçuklu Beylerinin de buradan Horasan'a gittiğini anlatmaktadır. Tuğrul ve Çağrı Bey, Nesâ şehri çevresini yerleştiklerinde, Gaznelilere tabii olacağını ordularına asker vereceğini, vergi ödeyeceklerini bildiren mektup yazdılar, Horasan Dîvân Reîsi Sûrî'yenin aracı olmasını istediler. Sultan Mesud, çağrı ve Tuğrul Bey'in cürretkarlığı karşısında sinirlenerek Nesa şehri üzerine yürüdü, Gazneliler ve Selçuklu beyleri arasında geçen savaşta zafer Selçuklu beylerinin oldu. Daha sonra taraftar arasında anlaşma yapılarak Sultan Mesud'un anlaşmaya uysallık gösterdiğinden bahseden Prof. Dr. Koca, Türkmen kitlelerine bulundukları yerin yetmediğini söyleyerek kendilerine verilmesi için yeni şehirler istediler, buna karşılık kendilerine maaşlı asker olarak hizmet edeceklerini söylediler, üzerlerine gelindiği takdirde savaşmaktan kaçınmayacaklarını da bildirdiler. Bu istek üzerine Gazneli ordusunun başına komutanlarından Hâcib Sübaşı'yı geçirerek Selçuklu ordusuna karşı hareket emri veren Sultan Mesud'un emrini yerine getiren Hâcib Sübaşı Serahs bölgesinde bulunan Türkmenlerin üzerine yürümek zorunda kaldı. Selçuklu Türkmenlerinin zaferi ile sonuçlanan savaşta Gazneli ordusu ağır bir yenilgiye uğratarak bozgun halinde dağıldı. Nesâ ve Serahs zaferinden sonra Horasan'ın büyük bir kısmında hâkimiyet sağlayan Selçuklu beyleri, bölgede kendi devletlerini kurma kararı alarak düzenledikleri kurultayda Tuğrul Bey'i başlarına hükümdar seçip toprakları kendi aralarında bölüştüler. İki Zafer elde eden Selçuklular meselenin tam çözümü için Selçukluların ve Horasan'ın kaderini belirleyecek, Gazneliler ile yaptıkları Dandanakan Savaşında Türk ve İslam Tarihi bakımından büyük bir öneme sahip olan zafer Selçukluların olmuştur. Böylelikle Büyük Selçuklu Devleti olarak Türk devletinin kuruluşu tamamlanmış, İslam dünyası için Selçuklu hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Bu zaferden sonra Prof. Dr. Koca, Tuğrul Bey'in yönetiminde olan devletin yeniden teşkilâtlandırılarak birçok alanda düzenleme yapıldığından bahsetmektedir (Koca, 2005a, s. 37-66).

3.5.2. Selçuklu Ordularının Özünü Oluşturan Temel Unsurlar

Prof. Dr. Koca, bir devletin devamlılığını sürdürebilmesi için ordunun en önemli unsurlardan olduğunu belirterek, iktidarın ve hâkimiyetin temel kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Ordunun önemine değindikten sonra ordunun güçlü olabilmesi için gerekli unsurları vererek Büyük Selçuklu Devleti ve onun halefleri olan Türk devletlerinde ordunun özünü oluşturan temel unsurları ele alarak incelemektedir (Koca, 2005a, s. 67-68).

A) Başkomutan ve Komutanlar

Prof. Dr. Koca, Selçuklu ordularının başkomutanının hükümdar olduğunu belirterek, bütün yetkinin sultana ait olduğunu, komuta heyetini oluşturan üyelerden bahsederek başkomutanın yani sultanların ordularını daima savaşa, sefere eğitimli şekilde hazırda bulundurduğundan, barış zamanında askeri faaliyetlere başladığını belirtmektedir. Selçuklu sultanlarının hem askeri hem de siyasi alanda seferden ve savaştan önce faaliyetlerde bulunduğunu askeri faaliyetlerin karşındaki ordunun kuvvetine göre olduğunu belirten Prof. Dr. Koca, savaşın ve barışın, Selçuklu

sultanlarının yetkisinde olan bir karar olduğunu ve bütün askeri faaliyetleri başından sonuna kadar başkomutanın sorumluluğunda olduğunu, planlama, yürütme ve sonuçlandırma görevinin de kendi yetkisinde olduğunu anlatmaktadır. Selçuklu sultanlarını sadece emir veren hükümdarlar olmadığını neredeyse bütün seferlerde ordularının başında bulunduğunu, orduları kendilerinin yönettiğini, çarpışmalarda ön safhalarda yer aldığını belirtmektedir. Başkomutanların en önemli yeteneklerinden birisi de etkili Nutuk söylemleri olduğunu Sultan Alparslan'ın bu yeteneğe fazlasıyla sahip olduğu bilgisini veren Prof. Dr. Koca, iyi bir komutanda bulunması gereken özellikleri vererek Türk komutanlarının kendilerine ait savaş taktikleri olduğunu ve bunu ustalıkla uyguladıklarını belirterek başkomutanların en büyük kusurlarının ise güvenliklerini ihmal etmeleri olduğunu belirterek bunun da nedeninin kendilerine çok fazla güvenmeleri olduğundan bahsetmektedir (Koca, 2005a, s. 68-79).

B) Savaşçı (Urungu) Unsurlar

Prof. Dr. Koca, orduyu oluşturan unsurların en önemlisinin savaşçı unsur olduğunu belirterek savaşçı unsur ile birlikte komutanların da niteliğini rol oynadığından, savaşçı unsurun yetenek ve gayesini diğer tüm imkânların üstünde olduğuna değinmektedir. Selçuklu ordusundaki savaşçıların genellikle atlı ve yayalardan oluştuğunu atlıların yayalardan çok fazla olduğunu, ordu, asker kelimelerinin kökenlerine değinerek bilgi vermektedir. Prof. Dr. Koca, Selçuklu ordularını, saray muhafızları ve gulâmları, hâssa birlikleri, hanedan üyelerine, devlet adamlarına ve emîrlere bağlı kuvvetler, Türkmenler ve uç Kuvvetleri, yardımcı kuvvetler, ücretli askerler ve bölge ve şehir Kuvvetleri, gönüllüler, olarak 7 ana grup halinde inceleyerek bilgiler vermektedir (Koca, 2005a, s. 80-117).

C) Teşkilât

Prof. Dr. Koca, çeşitli sayılarla eski Türk ordularının birliklerden oluştuğunu en büyük birliğin tümen birliği olduğunu, tümenlerin kendi içerisinde birliklere ayrıldığını, birliğin başında bulunan komutanların unvanlarına yer vererek, Türk devletlerinde ki ordu sistemi hakkında bilgi vererek, ordu içerisinde yer alan görevlilere verilen adlara ve görevlerine değinerek Türk savaş sistemi ve ordu Teşkilâtı arasındaki ayrılmaz bağ olduğunu genellikle teşkilatlanmanın Türk savaş sistemine uygun bir şekilde düzenlendiğine ve sefer öncesi keşiflerin yapıldığını, öncü kuvvetlerin Selçuklu ordularında büyük bir önem taşıdığına değinerek bilgiler vermektedir. Teşkilât içerisinde yer alan uzman savaşçı grupların olduğunu, bunlar sadece uzmanlaştıkları silahları taşımakta ve kullanmaktaydılar. Silah kullananların yanı sıra meşaleciler, bayraktarlar, davulcular ve borazancılar olduğunu belirterek savaşçı olmayan unsurların yani ordunun yol, köprü, haberleşme, sağlık gibi hizmetlerini görüp ağırlıklarını taşıyan sorumlu görevlilerin olduğunu belirtmektedir. Daha sonra Prof. Dr. Koca, rütbe ve dereceler hakkında bilgi verirken Hunlarda ki rütbe ve dereceler Selçuklu ordularında hiç görülmediğini fonksiyon bakımından benzer ama farklı rütbe dereceler kullanıldığını anlatmaktadır (Koca, 2005a, s. 117-128).

Ç) Savaş Araç ve Gereçleri (Teçhizât, Pusat, Cenk âletleri)

Selçuklularda savaş araç ve gereçlerin en temelinde at ve silahın olduğunu, Türklerin at ve silahı çok iyi kullanmaları, onlara başarı getirdiğini belirten Prof. Dr. Koca, savaş dışında bile Türklerin atlı ve silahlı olduğundan, savaş sırasında ise her savaşçının iki atı olduğundan birini yedekte tuttuğundan bahsetmektedir. Türkler için atın büyük bir önem taşıdığını savaşlarda süvari tekniği denilen at üzerinde savaşmayı ilk uygulayan kavimin Türkler olduğunu anlatarak, atlı birliklerin savaşlarda ilk sıralarda yer aldığını belirtmektedir. Daha sonra her savaşçının kendi atını kendisine yetiştirdiğini, atından sorumlu olduğunu atın sahibini tanıdığını sahibine göre hareket ettiğini anlatarak Prof. Dr. Koca, at eğitimi hakkında bilgi vermektedir. At ile beraber binit ve koşum takımları olduğunu çeşitlere ayrıldığını bunların isimleri ile beraber kullanımlarını anlatmaktadır.

İyi bir teşkilat ile beraber savaş araç ve gereçlerinin önemine değinen Prof. Dr. Koca, her Türk'ün kullandığı silahın yapımıyla kendisinin ilgilendiğini silahların da hafif ve ağır silahlar olarak ikiye ayrıldığını, silahların kullanım alanlarına göre de saldırı, savunma ve kuşatma silahları olarak ele alıp bilgiler vermektedir (Koca, 2005a, s. 128-147).

3.5.3. Selçuklu Ordularında Askerî Eğitim

Prof. Dr. Koca, askeri eğitimin çocuk yaşta başladığına çocukların oynadıkları oyunlara askeri eğitimin entegre edilerek öğretildiğini, daha sonra ata binme ve silah kullanmayı çocuk yaşta öğretildiğine değinerek Selçuklularda Şehzadelerin yetenekli hoca ve komutanlar tarafından eğitildiğine, emirlerine Birlik verildiğini anlatmaktadır. Türk ordularında saldırı durumuna göre eğitimlerin olduğunu bu eğitimlerin genellikle sürgün avları, yarışlar, çeşitli sportif aktivitelerle, savaş araç ve gereçlerin kullanımı ve güreşerek, halka kaparak yapıldığını anlatan Prof. Dr. Koca, emre itaat, anında karar verme ve gösterilen hedefi vurma temel ilkelerinin eski Türk eğitiminde yer aldığını belirterek tarih boyunca bu temel ilkelerinin devam ettiğini açıklamaktadır. Selçuklularda temel askeri eğitimin saraylarda ve gulâm-hânelerde verildiğini eğitimi veren öğretmenlere nakîb ve baba denildiğini belirtmektedir. Gulâm-hânelerde ve kışlalarda yapılan eğitimler hakkında pek fazla bilgi bulunmadığı için Türkiye Selçukluları ile aynı çağda bulunan Memlûklerin, Selçuklulardan etkilendiğini söyleyerek Memlûkler Devleti askeri eğitimi hakkında bilgiler vererek kışlada ki eğitimin dini ve askeri olarak 2 bölüme ayrıldığını; dini konularda inanç, ibadet, hukuk ve ahlak dışında Arapça öğretildiğini askeri konularda ise ata binme, mızrak, ok, kılıç kullanma ve gülle atma gibi eğitimler verdiklerini, bu eğitimleri ata binme, mızrak kullanma, Yay ve ok kullanma ve kılıç ve gülle kullanma başlıkları altında ele alan Prof. Dr. Koca, bu eğitimlerden sonra mezun olup orduya katıldığından mezun olan Memlûğa, teçhizatı ile beraber at ve üniforma hediye edildiğini daha sonra birliklere ayrıldığını anlatmaktadır (Koca, 2005a, s. 149-161).

3.5.4. Selçuklu Ordularında Savaş ve Taktik

Prof. Dr. Koca, savaşın yenmek ve hükmetmek amacıyla yapıldığını savaşların çeşitlere ayrıldığını, bu çeşitli savaşlara askeri faaliyetlerin de eşlik ettiğini belirterek savaşa göre savaşçı unsurun sayısının, niteliğinin, kullanılan araç gereçlerin ve uygulanan taktiklerin değiştiğini anlatmaktadır. Meydan savaşı, kuşatma savaşı ve gerilla savaşını ele alan Prof. Dr. Koca, meydan savaşının geniş bir sahada yapıldığını bundan dolayı meydan savaşı denildiğini, Türk meydan savaşlarının yıpratma, yıldırma, ani hücumlar ve baskınlar, uzaktan savaş ve pusuya düşürme, geri çekilme, kuşatma ve imha gibi bazı ortak özelliklerinin olduğuna değinerek Türkler Meydan savaşına girmeden önce karşı tarafa yönelik yıpratma-yıldırma savaşları yapıldığını bu savaşların amacının düşmanı güçten düşürmek olduğunu belirtmektedir. Küçük baskınlar dışında başka faaliyetler de gösteren Türkler, düşmanın geçeceği yerlerdeki suları içilmez hale getirip otları yakarak düşmanı zor halde bırakıp onları manen çökertmek olduğunu belirtmektedir. Kuşatma savaşlarının da egemenliği temsil eden belirli merkezleri yapıldığını bu merkezlerin sağlamlaştırılmış yerler olduğunu, güç ve zenginliğin toplandığı merkezlere yapılan savaşlar olduğunu belirtmektedir.

Türk hükümdarlar kuşattıkları kale ve şehirlerin halkına Türk-İslam âdeti gereğince teslim olmaları hususunda çağrılarda bulunmuşlardır. Teslim olurlarsa hayatları bağışlanıp şehirlerinde kalmalarına izin verilmiştir. Kültürlerine ve inançlarına dokunulmayarak canlarının bağışlanacağını belirterek bu anlayışın sadece Türklerde olduğunu anlatan Prof. Dr. Koca, kuşatılan yerlerin gece baskını ile düşürüldüğünü belirtmektedir. Daha sonra gerilla savaşı hakkında bilgi veren Prof. Dr. Koca, düzenli birliklerden meydana gelen ordulardan oluşmadığını profesyonel savaşçılardan küçük ve hafif silahlı birliklerden oluştuğunu belirterek amacın düşmanı yıpratmak yıldırma ve faaliyetlerini engellemek olduğunu anlatmaktadır.

Prof. Dr. Koca, ayrıca Türk ordusunun düzenli ordu savaşımdan, gerilla savaşıma; gerilla savaşımdan düzenli ordu savaşıma geçmek gibi bir yeteneğinin olduğundan bahsederek I. Kılıç Arslan'ın bunu çok iyi şekilde I. Haçlı seferinde uyguladığını anlatmaktadır (Koca, 2005a, s. 163-182)

3.5.5. Selçuklu Devri Türk Askerî Gelenekleri

Prof. Dr. Koca, savaşın sadece iki tarafın çarpışması olmadığını aynı zamanda bu mücadeleye geleneklerin ve kültürlerin dâhil olduğunu, bu nedenle askeri faaliyetlerde geleneklerin de önemli bir yere sahip olduğunu belirterek Türklerin askeri kültürün temelini oluşturan savaştan önce, savaş sırasında ve savaştan sonra geleneklerinin olduğunu bu geleneklerin atlı göçebe kültür çevresinde ortaya çıkıp geliştiğini İslamiyet'e girmeleri ile birlikte yeni medeniyetin şartlarına uygun olarak devam ettirdiklerini belirtmektedir (Koca, 2005, s. 183-185).

A) Savaştan Önce Gösterilen Faaliyetler ve Gelenekler

Prof. Dr. Koca, savaştan önce Türk askerinin göstermiş olduğu faaliyetlerin: Sürgün avına çıkmak, ok göndermek, Geçit töreni yaptırmak, Savaş Meclisi toplamak, yüzük göndermek, Barış önerisinde bulunmak, Otağ kurdurmak, ya da taşı ile Yağmur yağdırmak, Savaş türkülleri söylemek, Tuz ekmek göndermek, atkuyruğu bağlamak ve meydan okumak ve mübâreze olduğunu başlıklar altında ele alarak inceleyip bilgiler vermektedir (Koca, 2005a, s. 185-208).

B) Savaş Sırasında Gösterilen Faaliyetler ve Gelenekler

Prof. Dr. Koca, Selçukluların savaş sırasında bayrakları harekete geçirmek, çetirin (saltanat semsiyesi) yere düşmesi, toplanma borusu ve davulu çaldırmak, miğferin veya kesilmiş başın mızrak ucunda dolaştırılması, davulu çaldırmak, mızrak çevirmek, kamp ateşleri yakmak, aman dilemek, kale burcuna bayrak veya sancak çekmek, boyuna kefen veya kılıç asmak, savaşta başarı ve kahramanlık gösterenleri ödüllendirmek başlıkları altında gösterdikleri faaliyetleri ele alarak bilgiler vermektedir (Koca, 2005a, s. 208-225).

C) Savaştan Sonra Gösterilen Faaliyetler ve Gelenekler

Prof. Dr. Koca, Selçuklu Devleti Türk askeri geleneklerinin sonuncusu olan savaştan sonra gösterilen faaliyetlerin: fetihnâme ve zafernâme ile birlikte hediye göndermek, sefer masrafı almak, Kurtuluş akçesi almak, uğurlama ve karşılama töreni yapmak, kutlama yapmak ve askeri başarıyla ilgili isim ve unvan ve lâkap almak olduğunu vurgulayarak başlıklar altında vermektedir (Koca, 2005a, s. 225-245).

3.6. Anadolu Türk Beylikleri Tarihi

Eser, ön söz, giriş, 19 başlık, sonuç, bibliyografya ve genel dizinden oluşmaktadır.

Eser, Karamanoğulları, Alâ'yye (Alanya) Beyleri, Denizli/Lâdik Beyleri, Çobanoğulları, Eşrefoğulları, Hamîdoğulları, Sâhib Ata Oğulları, Germiyânoğulları, Karesioğulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Cândâroğulları, Pervâneoğulları, Tâceddînoğulları, Eratnalılar, Kadı Burhaneddîn Ahmed ve Hükümeti, Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları başlıklarından oluşmaktadır.

Prof. Dr. Koca, ön sözde günümüze kadar devam eden Türkiye tarihini Türkiye Selçukluları, Anadolu Türk beylikleri, Osmanlı cihan devleti ve Türkiye Cumhuriyeti olarak 4 döneme ayırmanın mümkün olduğunda bahsederek Anadolu Türk beyliklerinin ortaya çıkışını Moğolların Köseadağ galibiyeti elde ederek Türkiye Selçuklu devletinin hâkimiyetine son verip kendi hâkimiyetlerini kurmaları ve daha sonra Moğol hükümdarının ölümü ile varis bırakmadığı için iktidar mücadelesinin vermiş olduğu kargaşadan yararlanarak bazı Türk beyleri bulunduğu bölgelerde bağımsız olarak idarelerini oluşturduklarını anlatmaktadır. Anadolu Türk beyliklerinin Türkiye Selçuklu Devletinin sorumluluklarını alarak devam eden bir siyasi yapılandırma olduğunu, Türk siyasi birliğini kurmak ve devam ettirmek sorumluluğunu almasının yanı sıra Türkiye Selçukluları ve Doğu Anadolu Türk beylikleri tarafından fethedilemeyen yerlerde hâkimiyet kurarak bu bölgeleri Türkleştirmek amacıyla olduklarını ve bunu başardıklarını belirtmektedir. Türk dilinin ve kültürünün Anadolu bölgesine yerleşmesinde tutulmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynadıklarına değinmektedir. Prof. Dr. Koca, eserde beylikler döneminin temel özelliklerini bir bütün halinde tanıtabilmeyi amaçladığını belirtmektedir (Koca, 2012, s. 13-15).

Prof. Dr. Koca, eserin giriş bölümünde Türkiye Selçuklu uçları ve Anadolu Türk beyliklerinin doğuşunu ele alarak Türkiye Selçuklularının uç bölgeleri hakkında bilgi vererek burada faaliyet veren beylerden bahsederek Türk beyliklerinin doğuşunu anlatarak kısa kısa bilgiler vermektedir (Koca, 2012, s. 17-32).

3.6.1. Karamanoğulları

Prof. Dr. Koca, bu bölümde Lârende ve Ermenek yöresinin durumu hakkında bilgi vererek Türkiye Selçuklu Devletleri sınırları içerisine giriş sürecindeki mücadeleden bahsederek daha sonra Moğol istilasına karşı Türkiye Selçuklu Devletinin hizmetine giren Harezmi beylerinin Türkiye Selçuklularından ayrılarak Güneydoğu Anadolu bölgesine gittiklerini anlatmaktadır. Karamanoğullarının ortaya çıkışı ve beyliğin oluşumundan bahseden Prof. Dr. Koca, Oğuzların Avşar boyuna bağlı bir aileden geldiklerini, Ceyhun Nehri ile Balhan Dağları çevresine yerleştiklerini daha sonra Moğol istilası ile bölgelerini terk ederek Anadolu'ya geldiklerini, Türkiye Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubâd tarafından Ermenek çevresine yerleştirildiklerini anlatarak dönemin olaylarını ele alıp daha sonra Karamanoğulları beylerinin Moğol hâkimiyetine ve Selçuklu iradesine karşı İstiklal mücadeleleri verdiğini anlatmaktadır. Karamanoğullarının Türk kültürünün en büyük temsilcisi olduğunu ve savunmasından hiçbir zaman vazgeçmeyerek Moğol hâkimiyetine karşı sürekli mücadele verdiğinden fakat bu mücadelelerde başarı elde edemediklerinden bunun nedeninin ise güçlerinin az olmasına bağlı olduğunu vurgulayan Prof. Dr. Koca, sonuna kadar İstiklal ülküsüne vazgeçmeden bağlı kalan Karamanoğulları'nın, Anadolu beyleri, ahiler ve Türkler arasındaki itibarının yükseldiğini anlatmaktadır. Amaçlarının Türkiye Selçuklu Devletinin yerini almak olduğunu vurgulamaktadır. Karamanlı-Osmanlı ilişkilerini ele alan Prof. Dr. Koca, Timur ile Bayezid'in Anadolu hâkimiyeti için çekiştiklerini Anadolu'nun kaderini belirlemek için Yıldırım Bayezid ile 1402 yılında yapmış olduğu savaşı Yıldırım Bayezid'i esir olarak kazanmıştır. Osmanlılar biraz duraklama yaşasa da tarihin akışını değiştirmeyerek Bayezid'in Osmanlı Devletine kattığı tüm beyliklerin Timur'a tabii olarak yeniden kurulduğunu böylelikle Anadolu'da yeni bir dönemin başladığını vurgulamaktadır (Koca, 2012, s. 33-53).

Prof. Dr. Koca, Karamanoğulları Beyliğinin yeniden oluşumu ve Karamanlı-Osmanlı ilişkilerini ele alarak, Ankara savaşından sonra Timur'un, Ali Bey'in oğulları Mehmed ve Ali beyleri serbest bıraktığını babalarının topraklarına gelmeleri ile Karamanoğulları Beyliğinin yeniden kurulmasını sağlayarak ve ödül olarak onlara toprak vermiştir. Karamanoğullarının başına Mehmed Bey'in geçtiğini, Ali Bey'in de Niğde emiri olduğu bilgisini vermektedir.

Karamanoğulları'nın Yıldırım Bayezid'e karşı intikam duygusuyla hareket ettiklerini, bu intikam duygusunun onlara Anadolu politikasında büyük hatalar yaptırdığını, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında çıkan taht kavgalarını fırsat bilen Mehmed Bey Germiyanoğulları'nın topraklarını işgal ettikten sonra Osmanlı Devletinin merkezi olan Bursa'yı kuşatarak Yıldırım Bayezid'in mezarını açtırması Türk-İslam geleneğine aykırı olduğu için Bayezid'in oğlu Mehmed Çelebi, Mehmed Bey'e karşı sefer düzenledi. Sefer sırasında hastalanıp geri dönünce sefere Bayezid Paşa devam etti, Mehmed Bey'i sıkıştıran Bayezid Paşa, Mehmed Bey'den Osmanlı topraklarına karşı herhangi bir saldırıda bulunmayacağını sözünü alarak, Osmanlı ordusunu 1414 yılında geri çekti. Prof. Dr. Koca, Mehmed Bey'in yerine İbrahim Bey'in geçtiğini İbrahim Bey'in tamamen hâkimiyet kurduktan sonra Osmanlılara ait bazı yerleri işgal ettiğini daha sonra II. Murad'a karşı koyamayacağını anlayarak karşına çıkma cesaretini gösteremeyerek, Osmanlı ordusu kendilerine ait yerleri geri alıp Karaman ülkesinin tahrip ve yağma edince, İbrahim Bey, Osmanlılara boyun eğmek zorunda kalarak daha sonra Osmanlı topraklarına hiçbir şekilde saldırıda bulunmadığı anlatmaktadır. Karamanoğulları Beyliği'nin sonunun İbrahim Beyin oğulları arasında çıkan taht mücadelelerinden sonra Pir Ahmed'in başa geçtiğini kardeşi İshak Bey'in Pir Ahmed'e karşı mücadeleye giriştiğini bu mücadeleleri ise diğer devletlerden yardım alarak sürdürdüklerini, Fatih Sultan Mehmed ile yaptığı ittifaka sadık kalmayan Pir Ahmed'in tavrına kızarak Karamanlıların üzerine yürüdüğünü, işlerinden dolayı veziri Mahmûd Paşa'yı sefer için görevlendirdiğini seferin uzun sürmesi ile Mahmûd Paşa'yı alıp yerine Rum Mehmed Paşa'yı görevlendirdiğini Mehmed Paşa'nın da asıl niyetinin Karamanoğulları ezerek İstanbul'un intikamını almak olduğunu anlayarak Rum Mehmed Paşa'nın adeta katliam yaptığını gören Fatih Sultan Mehmed, Rum Mehmed Paşa'yı alarak İshak Paşa'yı tayin etti. Pir Ahmed, İshak Paşa'ya karşı koyamayarak Akkoyunlu hükümdarı uzun Hasan'a sığındığını anlatan Prof. Dr. Koca, Uzun Hasan ile Fatih Sultan Mehmed arasında 1473 yılında yapılan Otlukbeli savaşına katılarak Uzun Hasan'ın hayatını kaybetmesinin ardından Gedik Ahmed Paşa'yı Karamanoğulları'nın üzerine gönderen Fatih Sultan Mehmed bu yaptığı son hamle ile Gedik Ahmed Paşa'nın, Pir Ahmed'i öldürerek Karamanoğulları'nın son dayanak noktası Silifke'yi alıp Karamanlı ülkesinin fethini tamamlayarak Karamanoğulları beyliğine son verdiğini anlatmaktadır (Koca, 2012, s. 53-59).

Prof. Dr. Koca, medenî ve kültürel faaliyetleri ele alarak Karamanoğulları'nın bu hususta teşkilât, ticaret ve imar faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir (Koca, 2012, s. 59-63).

3.6.2. Alâ'îyye (Alanya) Beyleri

Prof. Dr. Koca, Alanya'nın fethi başlığı altında Türkiye Selçuklu Devletinin sefer gerekçelerini, Selçuklu ordusunun hazırlığı ve hareketini, kuşatma ve şehrin teslim alınması, dönüş ve Alara Kalesinin teslim alınması konusunda bilgiler vererek, Alâ'îyye imarından bahsetmektedir. Prof. Dr. Koca, Selçukluların güçsüz dönemlerinden faydalanan Kıbrıs Franklarını Alâ'îyye kalesini ve şehrini işgal ettiklerini daha sonra Karamanoğulları'nın harekete geçmesiyle Frankları sahilten atarak bölgeyi geri alıp, burada da Karamanoğullarına bağlı bir idare kurulduğunu anlatmaktadır. Varlıklarını devam ettirebilmek için bazen Memlûkler bazen de Osmanlı Devletinin himayesi altına girmişlerdir. Fakat şehrin idaresi yine Alâ'îyye beylerinin elinde olduğunu, Fatih Sultan Mehmed döneminde bölgenin Osmanlılar tarafından tekrar ele geçirildiğini, ticaret için önemli bir yer olan Alâ'îyye sahip olanların zenginleştiğini belirterek bilgiler vermektedir (Koca, 2012, s. 65-74).

3.6.3. Denizli/Lâdik Beyleri (İnançoğulları)

Prof. Dr. Koca, Selçuklu beylerinin ve Türkmenlerin Denizli yöresine yaptıkları ilk faaliyetle Batı Anadolu'yu fethederek, Türkmen kitlelerine dayanarak burada beylikler kurduklarını daha sonra Haçlı Seferi ile İzmir'den Denizli'nin ilerisine kadar olan bölgeyi Bizans İmparatoru Aleksios'un, geri aldığını Selçuklu ve Türkmen beylerinin Uluborlu ve Denizli yöresini ele geçirip üs noktası haline getirdiklerinin anlatmaktadır.

Daha sonra Bizans İmparatoru 1119 yılında Denizli ve Uluborlu üssünü düşürerek ele geçirmiştir. Büyük bir mücadele merkezi haline gelen Denizli bölgesi Miryokefalon zaferinden sonra tekrar Selçuklu hâkimiyetine girerek Denizli yöresi kısa süre sonra Türkleştirilmiş ve artık Tonguzlu olarak anılmıştır. Selçuklulardan itibaren Denizli'nin yanında bulunan Hozan'da bir sûbaşılık kurulduğunu anlatmaktadır. Daha sonra Batı uçlarına Moğol istilasından kaçan Türkmen kitlelerinin toplanması ile Türkmenlerin sayısında artış görüldüğünü buna karşı Bizans İmparatorlarının, Balkanlardan topladıkları Peçenek, Kuman, Bulgar ve Oğuz Türklerini Batı Anadolu'daki uçlara yerleştirip, amacının Türkmenlerin karşısına bu kitleleri çıkarmak olduğunu vurgulamaktadır. Bu Türkmenlerin birleşip İslamlaşarak Bizans'a karşı birlik içerisinde olduklarını belirten Prof. Dr. Koca, bölgeye yerleşen Türkmenlerin başında uç Gâzîsi olarak bilinen Mehmed Bey'in bulunduğunu, Mehmed Bey'in son derece yetenekli bir önder olduğunu anlatmaktadır. 1259 yılında Moğol hükümdarlarının fermanı ile Türkiye Selçuklu Devletini kardeşler arasında bölüştüklerine buna karşı gelen II. İzzeddin Keykâvus, Moğollara ve kardeşi IV. Kılıç Arslan'a karşı 1262 yılında harekete geçtiğinden Mehmed Bey'in İzzeddin Keykâvus'u desteklediği IV. Kılıç Arslan'ın da Moğollar tarafından desteklendiği dönemde Keykavus Moğollara ve kardeşine karşı olan mücadelesini kaybederek Anadolu'yu terk etmesi ile Mehmed Bey'in zor durumda bulunması ile Moğolların hâkimiyetini tanıyarak Selçuklu idaresine itaat etmek zorunda kalmıştır. İlhanlı Moğol hükümdarı Hülagü Han, Selçuklu Moğol ordusunu Mehmed Bey'in üzerine gönderirken Mehmed Bey'in damadı Ali Bey'e beylik vereceklerini söyleyerek Ali Bey'in ihaneti ve Selçuklu Moğol ordusuna yenik düşen Mehmed Bey, itaatini arz etse de Selçuklu komutanlarının Mehmed Bey'i öldürülmesi ile Ali Bey onun yerine beyliğin başına geçmiştir. Fakat Ali Bey Moğollar tarafından ele geçirilip Afyonkarahisar Kalesine kapatılıp burada hayatını kaybetmiştir. Denizli Beyliği daha sonra diğer beylikler tarafından işgale uğrasa da Ali Bey'in oğlu İnanç Bey'in başa geçmesi ile uzun bir süre beyliği koruma politikası izleyerek Moğollara bağlı kalıp diğer beylikler ile iyi geçinmeye çalışmıştır. Prof. Dr. Koca, bu bölümde İbni Batuta'nın eserlerinden alıntılara yer vererek İnanç Bey'in net olmamakla birlikte 1340'lı yıllarda öldüğünü yerine Murad Arslan'ın geçtiğini anlatmaktadır. Murad Arslan'dan oğlu İshak Bey'in geçtiğini, İshak Bey'in Beyliğini koruyamayarak Germiyanoğulları tarafından 1368 yılında Denizli topraklarını kendi egemenlikleri altına almıştır (Koca, 2012, s. 75-87).

3.6.4. Çobanoğulları

Prof. Dr. Koca, Selçuklu meliklerinin Kastamonu yöresindeki faaliyetlerini ve Kastamonu yöresinin fethine değinerek Selçuklu Devletinin, Bizans ile olan sınırlarında Türkmenleri toplaması ile batı uçları oluşturduğunu, Batı uçlarını sağ ve sol kol şeklinde iki ayrı teşkilatlandırmada bulunduğunu anlatmaktadır. Kastamonu'nun sağ koluna Hüsâmeddîn Çoban'ı verdiğini Çobanoğulları'nın oluşumunun Burada başladığına değinen Prof. Dr. Koca, Hüsâmeddîn Çoban'ın Sultan İzzeddin Keykâvus'un, Melik Alâeddin Keykubâd'a karşı yanında yer aldığını anlatmaktadır. Hüsâmeddîn Çoban'ın bu mücadelede İzzeddin Keykâvus'un yanında olmasından ötürü İzzeddin Keykâvus'un saltanatı boyunca Hüsâmeddîn Çoban'ın itibarını koruması ve batı uçlarına yapmış olduğu akın ve gaza hareketlerinden bahsetmektedir. Sultan İzzeddin Keykâvus'dan sonra başa gelen Alâeddin Keykubâd'a bağlılıklarını arz eden beylikler arasında Hüsâmeddîn Çoban'ın olduğuna ve Keykubâd'ın tekrar Kastamonu bölgesine Hüsâmeddîn Çoban'ı gönderdiğini belirtmektedir. Prof. Dr. Koca, Hüsâmeddîn Çoban'ın Suğdak seferi ile Karadeniz ticaret yolunu tekrar açıp ticari faaliyetleri güvenlik altına almasıyla Kırım ve Anadolu arasındaki ticaretin hızlanmasını sağladığını anlatmaktadır.

Hüsâmeddîn Çoban'ın başarılı, yetenekli, insani ve ahlaki değerlerinin yüksek olduğuna değinen Prof. Dr. Koca, Hüsâmeddîn Çoban'dan sonra idaresinin Alp Yürek'e geçtiğini daha sonra başa Muzafferüddin Yavlak Arslan'ın geçtiğini ve Çobanoğulları'nın son beyinin Mahmûd Bey olduğunu belirterek Selçuklu komutanlarından Cândâr'ın oğlu Süleyman paşa düzenlediği baskın ile Mahmûd Bey'i ele geçirip öldürerek Çobanoğulları'nın hâkimiyetini sona erdirip

Çobanoğulları ortadan kaldırmıştır. Böylece CÂndâroğulları'nın tarihi başlamıştır. Son olarak Prof. Dr. Koca, Çobanoğulları'nın medenî ve kültürel faaliyetlerini anlatarak ilim ve imar faaliyetlerine önem verdiklerinden bahsetmektedir (Koca, 2012, s. 89-97).

3.6.5. Eşrefoğulları

Prof. Dr. Koca, Beyşehir'in adalarında yaşayan Rum halkına Bizans İmparatoru İoannes'in I. Mesud zamanında Türklerle kurulan bağlantılarını kesmesini istediğini fakat Rumlar Selçuklular ile olan iyi ilişkisini kesmek istemeyerek reddetmiştir, İmparator bunun üzerine adadaki Rumların üzerine birlikler gönderdiğini bu sırada çıkan fırtına birliklerin bulunduğu kayıkları devirdiğini İmparatorun hiçbir sonuç elde edemeyerek İstanbul'a geri döndüğünü anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Sultan II Kılıç Arslan'ın 1182 yılında fetih faaliyetlerini çok geniş alanda yaptığını fakat fethettiği şehir ve kalelerin Beyşehir'den çok uzak olduğunu vurgulayarak, Eşrefoğulları Beyliği'nin Selçuklu beyi Seyfeddin Süleyman tarafından Beyşehir ve Seydişehir civarında kurulduğunu, yapmış oldukları mücadelelere değinerek Süleyman Bey'in 1302 tarihinde öldüğünü belirterek yerine oğlu Mehmed Bey'in geçtiğini beyliğin sınırlarını genişleten Mehmed Bey'in Akşehir ve Bolvadini'yi ele geçirdiğini anlatmaktadır. Mehmed Bey'den sonra Eşrefoğulları beyliğinin başına Mehmed Bey'in oğlu Süleyman Bey geçmiştir. Temürtaş'ın, Süleyman Bey'in üzerine yürüyerek Süleyman Bey'i Beyşehir Gölü'ne atıp 1326 yılında öldürüp Eşrefoğulları beyliğine son vermiştir. Prof. Dr. Koca, Eşrefoğulları Beyliğine ait toprakların Hamîdoğullarına geçtiğini fakat Karamanoğulları'nın baskısına dayanamayan Hamîdoğulları'nın toprakları Osmanlılara sattığını belirtmektedir (Koca, 2012, s. 99-104).

3.6.6 Hamîdoğulları

Prof. Dr. Koca, Uluborlu ve Isparta yörelerinin Selçuklular tarafından yapılan fetihlerini anlatarak, Bizans ile verilen mücadelelerin sonucunda Sultan II. Kılıç Arslan'ın Miryokefalon zaferi ile birlikte Bizans'ın Anadolu'yu geri alma hareketlerine tamamen son vererek Eskişehir Kütahya ve Uluborlu'yu fethederek hâkimiyetini sağladığına değinmektedir. 1207 tarihinde Antalya ve yöresinin fethini anlatan Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçuklu Devletinin Antalya'yı fethetmesinin ardından, Türkiye Selçuklu Devletinin Kara Devleti olmaktan çıktığını Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in önemli ithalat ve ihracat limanı kazandığını vurgulamaktadır. Keyhüsrev'in ölümü ile beraber oğulları arasında çıkan iktidar mücadelesini fırsat bilerek yerli halkın Türk idarecilerine baskın düzenleyerek onları öldürüp şehre el koyduklarından bahsetmektedir. Sultan Keykâvus otoritesini sağladıktan sonra Sinop'un fethini öne alarak daha sonra Antalya'ya bir fetih düzenleyip Antalya'yı geri almıştır. Böylece tekrar Kara Devleti olan Türkiye Selçuklu Devletini deniz sınırlarına ulaştırmıştır. Türkiye Selçuklu sultanları fethettikleri Göller bölgesine Oğuz Türklerine bağlı boyları yerleştirerek idareyi Hamid Bey'e bırakmıştır, Hamid Bey bir uç beyi olarak bir faaliyette bulunmadığını Merkezi idare bağlı olduğunu anlatan Prof. Dr. Koca, Hamid Bey'in torunu Dünder Bey'in XII. yüzyılın sonlarına doğru başa geçmesiyle Moğolların zayıflamasını lehine değerlendirerek kendi beyliğini oluşturduğunu anlatmaktadır. ilk beyliğinin Uluborlu olduğunun daha sonra Eğridir şehrini imar edilerek merkezi buraya taşıdığını, güneye doğru genişleme politikasını uygulayarak Gölhisar Korkuteli ve Antalya'yı ele geçirdiğini, sınırlarını genişlettiğine, Hamîdoğullarını en güçlü Beylik haline getirdiğini anlatan Prof. Dr. Koca, 1317 tarihinde Emîr Çoban'ın oğlu Temürtaş'ın Anadolu beyliklerine birer birer ortadan kaldırarak Dünder Bey'i öldürüp topraklarına el koyduğuna değinmektedir.

Dündar Bey'in torunu İshak Bey Eşrefoğulları beyliği'ne ait bölgeleri ele geçirerek Karamanoğulları'nın saldırılarına uğrayarak Hüseyin Bey bu saldırılara son vermek amacıyla Eşrefoğullarından aldıkları yerleri Osmanlılara sattı. Yıldırım Bayezid zamanında Hamîdoğullarına 1392 tarihinde son verilerek bütün topraklar Osmanlılar tarafından ele geçirilip daha sonra Hamîdoğulları tarafından beyliğin 2 şubesi Antalya şehrinin tekrar canlandırılması istense de Osmanlı hükümdarları buna müsaade etmemişlerdir (Koca, 2012, s. 105-114).

3.6.7. Sâhib Ata Oğulları

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçuklu veziri Fahreddîn Ali'nin oğulları tarafından Afyonkarahisar ve çevresinde Sâhib Ata Oğulları Beyliğinin oluştuğundan bahsederek, dini, iktisadi, ilmi ve sosyal hizmet veren birçok yapı inşa ettiklerine değinmektedir. Sâhib Ata'nın oğulları olan Hüseyin ve Hasan kardeşlerin Karamanoğlu Mehmed Bey ile yapmış oldukları savaşta hayatlarını kaybederek öldüklerini anlatan Prof. Dr. Koca, Sâhib Ata Oğulları Beyliğinin mal varlıklarının Hasan'ın oğlu Şemsüddîn Mehmed Bey'e kaldığından bahsetmektedir. Daha sonra Germiyânoğulları ile yaptıkları savaşta hayatını kaybederek yerine oğlu Nusrateddîn Ahmed'in geçtiğini Ahmed Bey zamanında Germiyânoğulları tarafından 1342 yılında Sahib Ata Oğullarının beyliğine son verildiğini anlatmaktadır (Koca, 2012, s. 115-117).

3.6.8. Germiyânoğulları

Prof. Dr. Koca, Germiyan kelimesinin Farsça kökenli olduğuna ve kaynaklarda geçen adlarına değinerek Germiyan Türklerinin Selçuklu devrinde Malatya yöresinde Babaî ayaklanması sırasında ilk defa görüldüklerinden bahsederek Türkiye Selçuklu Devletinin hizmetinde Germiyanlı beylerini ele alarak Germiyan yöresinden Batı uçlarına göç ve beyliğin oluşumunu anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Germiyânoğulları'nın Anadolu'da en büyük beylik haline gelmeleri hususunda verdiği bilgilerden sonra Germiyânoğulları'nın 1390 yılında Osmanlı devletine topraklarını İlhak ederek Ankara savaşından sonra beyliğin yeniden oluşumunu II. Yakub Bey'in hayatta kalan hanedanın son temsilcisi olduğu bilsinin vermektedir. II. Yakub Bey, Sultan II. Murad'ın ziyaretinden döndükten sonra hayatını kaybetmiştir. Böylelikle Germiyân ülkesi Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Prof. Dr. Koca, Germiyânoğulları'nın medenî ve kültürel faaliyetleri başlığı altında idari yapı, ticaret, imar faaliyetleri, bilim ve edebiyat alanında yaptıkları gelişimlerden bahsetmektedir (Koca, 2012, s. 119-131).

3.6.9. Karesioğulları

Prof. Dr. Koca, Karesi ailesi ile ilgili net bilgi olmamakla birlikte Danişmendoğullarından oldukları sanılan Kalem ve oğlu Karesi II. Mesud'un hizmetinden ayrılarak Germiyânların yanına geldiğini, burada hemen fetih hareketine girişip Marmara Bölgesine girip Bizans'taki karmaşıklıklardan yararlanarak Balıkesir ve çevresini ele geçirdiğini anlatmaktadır. Bu bölgede bağımsız idarelerini oluşturmuşlardır, Bizans İmparatorluğu'nun paralı asker olan katalanları getirterek Karesi direnişini kırdırılmıştır. Bizans İmparatorunun arka arkaya bulunduğu saldırıların başarısızlıkla sonuçlandığını Prof. Dr. Koca, karesi Beylerin Bergama Edremit ve Çanakkale bölgelerini fethederek bölgelere Türkmenlerin yerleştirildiğinin bilgisini vermektedir. Karesi Bey'den sonra oğulları Demirhan ve Yahşihan arasında toprakların paylaşmıştır. Fakat kardeşleri Dursun Bey'e yer vermedikleri için Dursun Bey de Osmanlı Beyliği'nin başında olan Orhan Bey'e sığınarak Demirhan'a karşı mücadele ederek Orhan Bey, Demirhan'ı Balıkesir'de teslim almıştır. Balıkesir ve çevresini Demirhan'ın kardeşi Dursun Bey'e değil, kendi oğlu Süleyman Paşa'ya vermiştir. Böylelikle Karesioğulları toprakları Orhan Bey tarafından ilhak olunmuştur. Karesioğulları topraklarının geri kalan kısmını da 1363 tarihinde I. Murat devrinde kendi topraklarına katmışlardır (Koca, 2012, s. 133-136).

3.6.10. Saruhanoğulları

Saruhan Bey'in babasının adının Alpağı olduğuna, Çuğa ve Ali Paşa adlarında kardeşi olduğu bilgisini veren Prof. Dr. Koca, Saruhan ailesinin elimizde olan tüm bilgilerinin bu olduğunu devletin kurucusunun Saruhan Bey olduğunu, Alpağı'nın babasının adının da Saruhan belirtmektedir. Prof. Dr. Koca, Saruhan Bey'in Selçuklu devlet teşkilatında II. Mesud'un hizmetinde olduğunu belirterek daha sonra bu hizmetten ayrılıp Batı Anadolu bölgesine gelip kendi beyliğini kurduğunu anlatarak, Aydınoğullarından Umur Bey ile yaptığı seferde bir hastalıktan dolayı Saruhan Bey'in oğlunun öldüğünü anlatarak Saruhan Bey'in 1345 yılında vefatıyla yerine oğlu İlyas Bey'in geçtiği bilgisini vermektedir. Prof. Dr. Koca, Saruhan Bey'den sonra beyliğin durumu hakkında bilgi vererek Saruhanoğulları Beyliğinin topraklarının son olarak Osmanlı Devletine katıldığından, Saruhanoğulları Beyliği'nin tamamen sona erdiğinden bahsetmektedir (Koca, 2012, s. 137-140).

3.6.11. Aydınoğulları

Prof. Dr. Koca, Aydın adının bir isim mi olduğunu yoksa aşiret ismi olduğunu tam bilinmemekle beraber beyliğin kurucusunun adının Aydınoğlu Mehmed Bey olduğunu belirterek beyliğin kuruluşunu anlatmaktadır. Adalar (Ege) Denizinde Türk hâkimiyetini ele alarak, Gâzî Umur Bey'in bölge siyasisindeki rolüne değinen Prof. Dr. Koca, büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulayarak, Umur Bey'in şahsiyetine yer vererek Aydınoğulları Beyliğinin Umur Bey zamanında yükseldiğini ölümü ile birlikte Aydınoğulları Beyliğinin kaza ve akın faaliyetlerini durduğunu belirtmektedir Prof. Dr. Koca, ilk kapitülasyonları ele alarak Umur Bey'in yerine geçen kardeşi Hızır Bey ile müttefik Güçler arasında anlaşmanın olduğuna ve bu anlaşmanın hükümlerine yer vererek Cüneyd Bey ve Aydınoğulları Beyliği'nin sonunu ele alan Prof. Dr. Koca, Cüneyd Bey'in Osmanlı komutanları tarafından öldürülerek Aydınoğulları Beyliğinin tamamen ortadan kaldırıldığını anlatmaktadır. Aydınoğulları'nın, medenî ve kültürel faaliyetleri ile denizcilik, ticaret, ilim ve edebiyat ve imar faaliyetleri ele alınarak bilgiler vermektedir (Koca, 2012, s. 141-159).

3.6.12. Menteşeoğulları

Prof. Dr. Koca, beyliğin oluşumu hakkında bilgi vererek Moğol baskısından ve tehdidinden Sivas yöresine terk eden Türkmenlerin başında Menteşe Bey'in bulunduğu bilgisini vermektedir. Daha sonra Menteşe Bey'in ele geçirdiği bölgeleri anlatan Prof. Dr. Koca, Menteşe Bey'in 1282 yılında öldüğünü yerine oğlu Mesud Bey'in geçtiğini diğer oğlu Kirman bey'in ise Fethiye'de hüküm sürdüğünü, Mesud Bey zamanında Menteşeoğulları Beyliğinin gücünün arttığını, sahillere hâkim olduklarını ve birçok bölge siyasetinde önemli rol oynadığını belirtmektedir. Beyliğin sonunun Fatih Sultan Mehmed zamanında toprakların tamamen Osmanlı Devletine katılmasıyla sancak haline getirilen Menteşe-eli Anadolu beylerbeyliğine bağlanarak idare olunmaya başlanmıştır. Menteşeoğulları'nın, medenî ve kültürel faaliyetlerinden bahseden Prof. Dr. Koca, kültür ve ilme değer verdiklerini ticareti aktif ve verimli yaptıklarını belirtmektedir (Koca, 2012, s. 161-165).

3.6.13. CÂNDÂROĞULLARI

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçuklu Devleti komutanlarından Şemsüddîn Yaman CÂNDÂR'a, Eflânî yöresini vermesiyle birlikte beyliğin kuruluşundan bahsederek Şemsettin Yaman CÂNDÂR'ın ortaya çıkışının bağlı olduğu olayı anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, dönemin olaylarından bahsederek Şemsüddîn Yaman CÂNDÂR'ın ne zaman öldüğünün bilinmemesi ile yerine oğlu Süleyman Paşa'nın geçtiğini Çobanoğulları'nın bir dönem Kastamonu ve çevresini ele geçirdiğinden fakat oğlu Süleyman Paşa'nın toprakları geri aldığından bahsederek beyliğin merkezini Kastamonu'ya taşıdığını anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, CÂNDÂROĞULLARI Beyliğinin

büyük Türkmen kitlesine dayandığını Süleyman Paşa'nın 1322 yılında Sinop ve çevresini ele geçirdiğini buranın idaresini oğlu İbrahim Bey'e bıraktığını anlatmaktadır. Beyliğin tam bağımsızlığa kavuşmasını ele alan Prof. Dr. Koca, Süleyman Paşa'nın Kastamonu'da öldüğünü yerine İbrahim Bey'in geçtiğini, İbrahim Bey'in Venedik ve Cenevizlerin saldırısına uğradığını ilerleyen zamanda aralarındaki düşmanlığın dostluğa ve ticari ilişkileri dönüştüğünü anlatmaktadır. CÂNDÂROĞULLARI Beyliğinin başına Celaleddin Bayezid bey'in geçtiğini bu dönemde Osmanlı hanedanı ile ilk dostluk ilişkilerinin kurulduğunu daha sonra bu iyi ilişkinin çok uzun sürmediğini Celaleddin Bayezid Bey'in tahtını oğlu İskender'e bırakmak niyetinde olduğunu fakat büyük oğlu Süleyman Paşa'nın Önündeki engeli kaldırmak adına İskender Bey'i öldürdüğünü, babasına karşı Sultan I. Murad'dan destek aldığını babası ile yapılan savaşta Celaleddin Bayezid'in yenilerek çekildiğini anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, CÂNDÂROĞULLARI Beyliğinin Kastamonu ve Sinop şubeleri olarak ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Kastamonu ve Sinop şubesi hakkında bilgi vererek Ankara Savaşı'ndan sonra beyliğin durumunu anlatan Prof. Dr. Koca, Beyliğin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine değindikten sonra başa geçen İsfendiyar Bey'in oğlunun ihaneti yüzünden topraklarının bir kısmını Osmanlılara kaptırmış olduğuna değinerek daha sonra oğlundan Çankırı bölgesini geri alan İsfendiyar Bey'in 1440 yılında öldüğünü yerine oğlu Taceddin İbrahim Bey'in geçtiğini saltanatının kısa sürdüğünün bilgisini vermektedir. İbrahim Bey'den sonra CÂNDÂROĞULLARI Beyliğinin başına Kemaleddin İsmail Bey'in geçtiğini Fatih Sultan Mehmed'in kardeşi Kızıl Ahmed'in Beyliği ele geçirmek için Vezir Mahmûd Paşa'yı ikna ettiğini daha sonra Mahmûd Paşa'nın da Fatih Sultan Mehmed'i etkileyerek İsmail Bey'in üzerine ordusunu sevk etmesiyle Kastamonu'dan ayrılıp Sinop'a geçtiğini, Fatih Sultan Mehmed'in Kızıl Ahmed Bey'e vaat ettiği CÂNDÂROĞULLARI beyliğini vermeyerek, beyliğin bütün topraklarını Osmanlı'ya dâhil edip CÂNDÂROĞULLARI Beyliğine 1461 yılında son vermiştir. Son olarak Prof. Dr. Koca, CÂNDÂROĞULLARI Beyliğinin, medenî ve kültürel faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir (Koca, 2012, s. 167-183).

3.6.14. Pervâneoğulları

Prof. Dr. Koca, Sinop'un fethinden bahsederek 1259 yılında Trabzon Rumlarının Türkiye Selçuklu Devletinin elinde bulunan Sinop'u işgal etmelerinden sonra Selçuklu devlet adamı olan Pervâne Muîneddîn Süleyman tarafından Sinop'un geri alınmasından bahsederek Sultan IV. Kılıç Arslan'ın Sinop'u Pervâne'ye özel mülk olarak vermek istememesinin üzerine Pervâne'nin Kılıç Arslan'ı Moğollara öldürttüğünü anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Pervâne işlerinden dolayı Sinop'u oğlu Muîneddîn Mehmed'e verdiğini Sinop'ta birçok mimari eser inşa ettiğini şehri imar ettiğini anlatmaktadır. Pervâneoğulları'nın malları İlhanlı hükümdarı tarafından babasının idam edilmesiyle Muîneddîn Mehmed'in babasının mülküne sahip çıktığını ve bağımsız olarak bir beylik kurduğunu, 1296 yılında Mehmed Bey'in ölümü ile oğlu Mühezzibüddîn Mesud Bey'in başa geçtiğini Cenevizler tarafından tutsak alınıp fidye karşılığında serbest bırakıldığını, Prof. Dr. Koca, Mesud Bey'in ölümü ile yerine Gâzî Çelebi geçtiğini anlatmaktadır. Gâzî Çelebi bu dönemde almış olduğu saldırıları püskürterek başarıya ulaşmıştır. Gâzî Çelebi son zamanlarda CÂNDÂROĞULLARI'nın hakimiyeti altına girerek vâris bırakmadan 1322 yılında ölmesi ile CÂNDÂROĞLU Süleyman Paşa'nın Pervâneoğulları'nın bütün topraklarına el koyarak Sinop'u oğluna bırakmıştır (Koca, 2012, s. 186-195).

3.6.15. Tâceddînoğulları

Prof. Dr. Koca, Moğol hâkimiyetinin sona ermesi ile Tâceddîn Bey tarafından Canik bölgesinde kurulan küçük bir beylik olduğuna değinerek Tâceddîn Bey'in ölümünden sonra yerine büyük oldu Mahmûd Bey'in Canik Emiri olduğunu kardeşi Alp Arslan ile arası açılınca Alp Arslan'ın Kadı Burhaneddîn ile beyliğin bir kısım topraklarda ele geçirdikten sonra Alp Arslan Burhaneddîn tarafından öldürülmüştür.

Mahmûd Bey, Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmiştir Alp Arslan'ın oğulları tarafından beyliklerini tekrar canlandırma teşebbüsü başarısız olarak II. Murad, Tâceddînoğulları'nın hâkimiyetine son vererek topraklarını Osmanlı Devletine katmıştır (Koca, 2012, s. 197-198).

3.6.16. Eratnalılar

Prof. Dr. Koca, Eratnalılar beyliğinin Emîr Eratna tarafından kurulduğunu eniştesi Temürtaş'ın yanında yer alarak diğer kardeşlerinin de Moğol İlhanlı Devletinin hizmetinde olduğunu ilk defa Anadolu'ya yapılan seferde Emîr Eratna'nın Temürtaş'ın ordusunda yer alan komutanlar arasında görüldüğünü Eşrefoğulları ve Hamidoğulları beyliklerine son verdiklerini daha sonra babası Emîr Çoban'ın ölmesi üzerine Temürtaş, 1327 yılında Mısır Memlûklü Devletine sığınmıştır. Emîr Eratna Sivas'a yerleşerek sefer hareketlerine devam etmiştir. Prof. Dr. Koca, Emîr Eratna'nın Anadolu'da ki hâkimiyetini güçlendirdiğinden daha sonra saldırı olarak Çobanlı Şeyh Hasan'ın ordusuna yenildiğini mücadeleden vazgeçmeyerek tekrar baskın düzenlediğini Moğol ordusunu bozguna uğratarak mağlubiyetini zafere çevirip başarı elde ettiğini anlatmaktadır. Emîr Eratna'nın ölümü ile yerini alan oğulları ve torunlarının küçük yaşta olması nedeniyle idarede yetersiz olduklarını fırsat bilen Karamanoğulları Eratnalıların önemli şehirlerini ele geçirmişlerdir. Prof. Dr. Koca, Kadı Burhaneddîn Ahmed, stratejik bir mücadele sonucu Eratnalıların ülkesinde tamamen hâkimiyet sağlayarak 1381 yılında Eratnalılar'ın varlığına son vermiştir (Koca, 2012, s. 199-202).

3.6.17. Kadı Burhaneddîn Ahmed ve hükûmeti

Prof. Dr. Koca, Kadı Burhaneddîn Ahmed'in ailesi hakkında bilgi vererek kadılığın ata mesleği olduğunu babadan oğlu geçmesiyle aynı aileden ataları Mehmed Harezmi'nin oğlu Celaledin Habip'ten sonra 4 kişinin daha Kayseri kazası tayin edildiğini anlatarak Kadı Burhaneddîn Ahmed'in eğitim hayatı hakkında bilgi vermektedir. Eratnalılar devletindeki kadılık, vezirlik ve naiblik görevlerini ele alarak hizmetleri hakkında bilgi vermektedir. Daha sonra Kadı Burhaneddîn Ahmed'in hükümdarlığını anlatan Prof. Dr. Koca, diğer Anadolu beyleri ile olan ilişkilerine değinerek şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi vermektedir (Koca, 2012, s. 203-218).

3.6.18. Dulkadiroğulları

Prof. Dr. Koca, Dulkadiroğulları Beyliği önce Elbistan ve Maraş yöresinin durumu hakkında bilgi vererek daha sonra Elbistan ve Maraş yöresindeki Türkmenlerin Selçuklu iktidarını değiştirmek amacıyla 1240 yılında yapmış oldukları ayaklanmayı ele alarak Anadolu'yu yeni gelen Türkmenlerin durumu ve Baba İlyas Horasanî'nin ilk faaliyetlerini ve Baba İlyas Horasanî'nin Amasya yöresindeki faaliyetlerini ele alarak Baba İlyas Horasanî'nin inanç ve karakteri hakkında bilgi vermektedir. Prof. Dr. Koca, Baba İlyas Horasanî'nin peygamberlik iddiası ve şeyhlikten şahlığa yükselme planını ele alarak Elbistan, Maraş, Kefersud yöresindeki Türkmenlerin ayaklanma hazırlıklarından, daha sonra Baba İlyas Horasanî'nin ayaklanma emri hakkında bilgi vermektedir. Malatya yöresinde geçen mücadeleyi, Türkmenlerin Amasya üzerine yürümesi ve Amasya'da geçen mücadele ve Baba İlyas Horasanî'nin yakalanması hakkında bilgi veren Prof. Dr. Koca, Türkmenlerin Konya üzerine yürümesiyle Selçuklu ordusu tarafından imha edilmelerini anlatmaktadır. Prof. Dr. Koca, Dulkadiroğulları'nın oluşumunu anlatarak, Dulkadiroğulları Memlûk ilişkilerini ele alıp beyliğin sonunun Memlûklerle verilen mücadeleden sonra başa gelen Bozkurt bey Memlûklerle iyi anlaşmaya çalışması nedeniyle Yavuz Sultan Selim'in Bozkurt'un üzerine Sinan Paşa'ya göndererek Turna Dağı Savaşı ile Bozkurt ve oğullarının hayatını kaybetmesi üzerine Dulkadiroğulları Beyliğini Osmanlı Devleti tarafından son verildiğini anlatmaktadır. 1521 tarihinde Osmanlı, Dulkadiroğulları topraklarını tamamen kendi sınırları içerisine almıştır. Son olarak Prof. Dr. Koca, Dulkadiroğulları'nın, medenî ve kültürel faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir (Koca, 2012, s. 219-253).

3.6.19. Ramazanoğulları

Prof. Dr. Koca, Ramazanoğullarından önce Kilikya'nın (Çukurova) durumu hakkında bilgi vererek, Miryokefalon zaferi ile Türklerin ve Ermenilerin Anadolu'dan atılması veya imha edilmesinden kurtulduğunu, Kilikya da kurulmuş olan Ermeni baronluğunun Türkiye Selçuklu Devletine bağlanması hakkında bilgi vermektedir. Ramazanoğulları Beyliğinin Üçok Türkmenlerin başında bulunan Ramazan Bey'in bulunduğunu Çukurova'da Memlûklere bağlı olarak Ramazanoğlu beyliğinin oluştuğunu anlatmaktadır. Ramazan Bey'den sonra beyliğin başına oğulları ve torunları geçmiştir. Daha sonra Adana'yı ele geçirerek 1359 yılında beyliklerinin merkezi yapmışlardır. Prof. Dr. Koca, Ramazanoğulları'nın 1608 yılında Osmanlı Devletine bağlanarak Ramazanoğullarından bir Bey tayin etmemesi üzerine, bölgenin idaresinin valileri verilmesiyle Anadolu Türk beylikleri devrinin tamamen sona erdiği bilgisine vermektedir (Koca, 2012, s. 255-273).

3.7. Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişi

Eser, ön söz, giriş, beş bölüm, sonuç, bibliyografya ve dizinden oluşmaktadır.

Bölümler: Birinci bölüm Mustafa Kemal Paşanın "İttihatçılığı", ikinci bölüm Mütareke Döneminde Paşanın İstanbul'daki Faaliyetleri, üçüncü bölüm Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçmesine Sebep Olan Amiller, dördüncü bölüm Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişinde Rol Oynayan Devlet Erkânı, beşinci bölüm Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçiş başlıklarından oluşmaktadır.

Asım Us'un Mustafa Kemal Atatürk'e atfettiği *"İstiklal tarihinin başı ve başlangıcı olmak üzere benim İstanbul'daki faaliyet ve temaslarım henüz herkesçe malûm değildir"* sözlerine cevap aramaktadır. Eserin 1984-1994 yılına uzanan 10 yıllık çeşitli tez ve makale çalışmalarından beslenen bir hazırlanma süreci geçirdiğinden bahsedilmektedir. Tarihin sebep-sonuç ilişkisiyle ele alındığından bahsedilmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 7-9).

Giriş bölümünde 19.yy'da batılı devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu bölmek için olan çabalarından, Şark Meselesi ve "Hasta adam" sıfatına değinilmiştir. Osmanlı devletinin son yüzyılında değişen devlet politikalarından, yaratmaya çalıştığı "Osmanlı Milliyetçiliğinden" bahsedilmektedir. Çeşitli olayların ve Batılı devletlerin etkisiyle başarılı olamayan bu politika sonrasında ortaya atılan İslamcılık ve Türkçülük fikirlerinden bahsedilmekte ve bunların da benimsenememe nedenleri sebep ve sonuçlarıyla açıklanmaktadır (Koca & Yalçın, 2005b, s. 1-4).

Bu yıllarda Mustafa Kemal'in çeşitli cemiyetlerdeki rollerinden bahsedilmiş, bu cemiyetlerdeki etkin faaliyetleri ele alınmıştır. Bu faaliyetleri sırasında Ömer Naci, Hüsrev Sami, Hakkı Baha, Bursalı Mehmet Tahir, İsmail Mahir ve Mustafa Necip gibi önemli isimlerle cemiyet ilişkileri, faaliyetleri açıklanmaktadır (Koca & Yalçın, 2005b, s. 6).

Çeşitli askeri görevlerinin yanı sıra cemiyetlerle olan işbirliği sebebiyle tanınmaya başlayan Mustafa Kemal önemli yabancı devlet adamlarının da dikkatini çekmiştir. Zürcher Mustafa Kemal Paşa hakkında çıkarımlar yapmış ve yazar tarafından da bu çıkarımların doğru olduğu savunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914'te I. Dünya Savaşı'na katılması ile Mustafa Kemal'in askeri görevlerinden ve bunları başarıyla sonuçlandırarak aldığı terfilerden bahsedilmektedir. Bu görevleri sırasında Türkiye Cumhuriyetini kurma fikirleri çeşitli alıntılarla desteklenmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 7-11).

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşında yaşadığı durumlardan, başarılı ve başarısız cephelerinden, diğer devletlerle, ittifaklarıyla ilişkilerinden genel hatlarıyla bahsedilmiş ve bu durumların neden sonuçları belirtilmektedir. Yıldırım Ordularından ve bu orduya Mustafa Kemal Paşa'nın komutan sıfatıyla getirilmesinden, bu durumdan doğan sonuçlardan genel olarak bahsedilmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın askeri olaylar karşısındaki tutumu ve ilerleyişi açısından sonraki olaylara karşın temel oluşturmaktadır (Koca & Yalçın, 2005b, s. 12-20).

3.7.1. Mustafa Kemal Paşanın “İttihatçılığı”

Osmanlı Devletinin dağılma yıllarında vatanı kurtarma amacıyla türeyen çeşitli cemiyetlerin tümü siyasi hareket özelliğini taşımakta, bu hareket dalgalarıyla birçok kanun, reform gibi önemli durumlar oluşmuştur. Fakat bu etki kısa sürmüş sonrasında 30 yılda da bu cemiyetler faaliyetlerini gizli olarak devam ettirmişlerdir. Batılı devletlere yakınlığından ve liman kenti olmasından dolayı birçok farklı fikri ve yenilikleri oluşturabilecek önemde olan Selanik kenti bu tür cemiyetlerin oluşması için uygun bir kenttir. Bu ortamdan etkilenen Mustafa Kemal Paşanın dönemin en öne çıkan cemiyeti olan İttihat ve Terakki Partisi ile ilişkisi bu bölümde incelenmiş, bu konuda yapılan çalışmalar listelenmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 21-24).

A) Mustafa Kemal'in Gizli Cemiyetler İçinde Yer Alması

Bu bölümde dönemin önemli gizli cemiyetlerinin adları verilmiştir. Dönemin siyasi koşulları hakkında kısa bir bilgiler verilmiş, Genç Osmanlılar teşkilatının başarısızlığı sonucu ortaya çıkan Genç Türkler grubu ve bu grubun kurucu liderleri adları verilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşunun altında yatan olay örgüsü anlatılmakta ve bu cemiyetin de liderleri sıralanmaktadır. Bu dönemde henüz harp akademisinde öğrenci olan Mustafa Kemal hakkında cemiyetlerle ilişkisi bakımından bilgiler verilmiştir. Akademide İsmail Hakkı, Ömer Naci, Ali Fuat (Cebesoy) gibi bazı arkadaşları ile birlikte çeşitli çalışmalar yapan Mustafa Kemal, hürriyet ile ilgili fikirlerini ilk defa bu çalışmalarda ifade etmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 24-28).

B) Vatan ve Hürriyet Cemiyeti Kuruluyor

Bu bölümde, Mustafa Kemal'in Harp Akademisi'nden mezun olduğu yıllardan sonra başından geçenler anlatılmıştır. II. Abdülhamit rejimine karşı duruşlarından dolayı suikast hazırlamak ile suçlanmış ve bundan dolayı bir süre tutuklandığından bahsedilmektedir. 1 aylık tutuklanmadan sonra Mustafa Kemal, Ali Fuat ve Müfit Özdeş II. ve III. orduya görevlendirilmek yerine, tayinleri VI. ve V. orduya yapılmıştır. Verilen bu karar bu isimlerin rejime karşı olan tutumlarından kaynaklanmaktadır. Bulundukları yerlerde gözaltında olmuşlardır. Mustafa Kemal bu tarihe kadar herhangi bir cemiyete üye olmamıştır. Şam'da Dr. Mustafa(Cantekin), Albay Lütfi, Doktor Yusuf, Eczacı Reşit Tahsin, Veteriner Hekim Mehmed, Kimyacı Hüseyin, Kazım Bey ve tüccar Mahmut Bey'in kurmuş olduğu “Vatan” cemiyetine arkadaşı Müfit ile katılmıştır. Mustafa Kemal'in cemiyet başkanlığını üstlenmesini ve cemiyet adının kısa bir süre sonra “Vatan ve Hürriyet” adını aldığından bahsedilmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 28-30).

Şam'daki çalışmalarından sonra kaçak olarak Selanik'e giden Mustafa Kemal'in, burada Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubesini açtığından bahsedilmiştir; fakat durumun açığa çıkması sebebiyle tekrar Suriye'ye döndüğünden ve bu şubede önemli faaliyetler gerçekleştirememesinden bahsedilmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 30-34).

C) Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin Kuruluşu

Bu bölüm diğer bölümlerden farklı olarak yazılan başka eserlerin tarih nezdinde karşılaştırılması sunularak oluşturulmuştur. Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin kuruluş ve faaliyetlerinin farklı kaynaklarda çeliştiği, bu çelişki nedeninin Mustafa Kemal Paşa'yı ön plana çıkarmak amacıyla olduğu düşünülmektedir.

Nitekim verilen birçok kaynak ve karşılaştırma sonrasında yazar Osmanlı Hürriyet Cemiyetinin Vatan ve Hürriyet Cemiyetinden önce Eylül 1906 yılında kurulduğunu doğrulamıştır (Koca & Yalçın, 2005b, s. 34-38).

D) Vatan ve Hürriyet Cemiyetinden İttihat-ı Terakkiye

Bu bölümde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik ve İstanbul'da birer şube açmak istediği belirtilmiştir. Dönem için önemli bir tespitte bulunup Rumeli'de ittihatçı olmayan tek bir subayın olmadığı söylemiştir. Yine bu dönemde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmiş, cemiyetin adı Osmanlı Terakki ve İttihat olmuştur. Daha sonra İttihat ve Terakki adını aldığından bahsedilmektedir. Bu sırada dönemin haberleşme açısından imkânsızlıklarından dolayı bu olaylardan habersiz olan Mustafa Kemal Paşa'nın, Suriye Şam' da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin yayılması için verdiği çabalar sonuçsuz kalmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Selanik'e döndüğünde Vatan ve Hürriyet Cemiyetini dağılmış olarak bulduğunu ve tek çatı altında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleştiği belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın II. Meşrutiyet'in ilanına kadar demiryolu müfettişi olarak görev yaptığından bahsedilmiştir. Tüm bunlara karşın Mustafa Kemal Paşa'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden pek hoşnut olmadığı ve adeta cemiyet içinde muhalefet öncülü yaptığından bahsedilmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 39-43).

E) II. Meşrutiyetin İlanında İttihat ve Terakki ve Mustafa Kemal

Bu bölümde 1908'den itibaren olayların iyice kızıştığı ve cemiyetlerin kendi içinde stratejiler yaptığından bahsedilmektedir. Meşrutiyetin ilanından sonra Niyazi Enver ve Eyüp Sabri'nin kahraman olarak nitelendirildiği, Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki içinde mutlaka uzak tutulmaya çalışıldığından bahsedilmiştir. Mustafa Kemal'in Trablusgarp'a gidişinin İttihat ve Terakki tarafından genel merkezden uzaklaştırılmak için verilen bir tayin kararı olduğu belirtilmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Trablusgarp ve Bingazi'de çeşitli siyasi faaliyetler yürüttüğü belirtilmiş, bu faaliyetlerin de önemli ölçüde ses getirdiği vurgulanmaktadır. Bu noktadan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bütün kararlarına muhalif kaldığı belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa yalnızlık politikası uygulanmıştır. Savunduğu en önemli konu ise ordunun siyasetten ayrılması fikri olduğu belirtilmiştir. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin daha çok dikkatini çekmiş ve rahatsızlık uyandırdığı belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın savunduğu görüşe göre asker cemiyette olmamalı cemiyette olacak kişi askerliğinden istifa etmelidir, cemiyetler partileşmedir. Fakat Mustafa Kemal'in bu fikirleri cemiyet içinde büyük tartışmalar yaratmıştır. Yine bu bölümde Mustafa Kemal Paşa ve Enver Bey'in fikirlerinin hiçbir zaman uyuşmadığı, Buna karşın iki cephenin de birbirlerinden çekindiği belirtilmektedir. Tüm bu olaylar sürerken Enver ve Talat Beylerin liderliğindeki bir grup Babıâli'yi basarak Nazım Paşa'yı öldürdü. Bu olay neticesinde İttihat ve Terakki tam anlamıyla iktidarı eline geçirdiği söylenmektedir. I. Dünya Savaşı'na kadar Sofya'da olan Mustafa Kemal savaşın çıkmasıyla 19. Fırka Komutanlığına tayin edilmiştir. Bu fırkanın daha sonra Gelibolu'ya geçirildiği ve burada büyük başarılar kazanıldığı ifade edilmektedir. Bunun dışında, Yıldırım Orduları Komutanlığına Türk ordusunun başına Türk askerini, Türkiye'yi tanımayan Alman bir kenarının getirilmesi Mustafa Kemal Paşa'yı rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlıklarını raporlayan Mustafa Kemal Paşa iki defa reddedilince istifa ettiği ve İstanbul'a döndüğü belirtilmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 43-61).

F) Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde İttihatçılık ve Mustafa Kemal Paşa

Bu bölümde İttihat ve Terakki devrenin bittiğinden, I. Dünya savaşının Osmanlı için başarısızlıkla sonuçlandığından ve mütareke döneminin başladığından bahsedilmiştir. İttihat ve Terakki devrinin bitmesi ile Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmalarında rahat bir ortam sağladığı belirtilmektedir. Bu çalışmalardan en önemlisi Ali Fethi Bey ile ortak çıkardıkları "Minber" isimli gazetedir. Bu gazeteyi siyasi anlamda net bir propaganda hamlesi olarak kullandığından bahsedilmektedir.

Bu dönemde yeraltı cemiyetleri faaliyetlerini arttırmıştır. İttihat ve Terakki'nin yeraltı örgütü olarak nitelendirilen Karakol Cemiyeti'nin Enver ve Talat Paşa'nın direktifleri ile kurulduğundan bahsedilmektedir. Vatani bulunduğu halden kurtarmak için birçok direniş hareketlerinin başladığından bahsedilmiş, bu hareketler de önemli bir isim olan Karakol Cemiyeti direnişe önderlik etmek istemiştir. Bu sırada Milli Mücadele'yi sağlamaya çalışan Mustafa Kemal, Karakol Cemiyeti'ni kontrol altına almaya çalışmak istediğinden bahsedilmektedir. İstanbul'un işgaliyle Karakol Cemiyeti'nin önde gelen liderlerinin Malta'ya sürülmesi, Mustafa Kemal'in örgütü kontrol altına alma imkânını sağladığından bahsedilmektedir. Milli mücadelede önemli işler yürütülürken Sivas Kongresi'nin açılışında kongre üyelerinin hiçbir Parti ile ilişkisi olmadığına dair yeminler edildiği ve padişaha bunun bildirildiği söylenmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 61-72).

G) Cumhuriyet Döneminde İttihatçılık ve Mustafa Kemal Paşa

Bu bölümde, Cumhuriyetin ilanından sonra İttihatçıların hangi olaylarda baş gösterdiği ve Mustafa Kemal Atatürk'e karşı yapılan suikast girişimi ele alınmaktadır. Kazım Karabekir'in Birinci Ordu Müfettişliğinden istifa edışıyle baş muhalif oluşu ve bu duruma Ali Fuat, Refet (Bele), Rauf (Orbay), Cafer Tayyar, Rüştü, Adnan (Adıvar), Bekir Sami gibi isimlerin de ona katıldığından bahsedilmektedir. Bu dönemde siyasi gelişmelerin yoğun olduğu söylenmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'e karşı yapılan silahlı saldırı ayrıntılı olarak ele alınmış, bu suikastın faillerinin akıbeti hakkında geniş bilgi verilmiştir. İttihatçılık ruhunun Mütareke, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemine etki ettiğinden bahsedilmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 73-80).

3.7.2. Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşanın İstanbul'daki Faaliyetleri

A) Siyasi Faaliyetleri

İttihat ve Terakki liderlerinin siyasi hamleleri ele alınmakta, Mustafa Kemal Paşa'nın **cepheden yaptığı ilk politik teşebbüsleri** hakkında bilgiler verilmektedir. Mustafa Kemal Paşanın başyaver Naci (Eldeniz) Bey'e, Sultan Vahdeddin'e iletmek üzere çektiği telgraf ayrıntılı kaynaklar gösterilerek ele alınmıştır. Emir ve komuta ettiği Yıldırım Orduları Grubu ve VII. Ordu dağıtılan Mustafa Kemal Paşa, **cepheden başkente** yolculuk yapmış, başkent İstanbul'da gördükleri kendi cümleleri ile verilmiştir. **Ahmet İzzet Paşa ekibi ile iktidar kapılarının zorlanmasıyla** ilgili çeşitli görüşmeler yapmış fakat bu çabasından istediği gibi bir sonuç alamayışından bahsedilmektedir. Bu hareketlilik **Mustafa Kemal Paşanın İstanbul basınında politik bir şahsiyet olarak yer almasına**, Milli Mücadele için kamuoyunu bilgilendirmesi açısından büyük öneme sahip Vakıf ve Minber gazetelerinde sıklıkla bahsedilmesine sebep olmaktadır. Mustafa Kemal Paşa bu gazetelerde demeçler vermiş bu sayede kamuoyunda daha fazla tanınmıştır. 15 Kasım'da Dolmabahçe Camii mahfelinde **Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan Vahdeddin ile görüşmesi** genel hatları ile anlatılmış, bu görüşme sırasında Mustafa Kemal Paşa hükümette yer almayı talep etmiştir. Fakat bu istek Sultan Vahdeddin tarafından dikkate alınmamıştır. Farklı zamanlarda yaptıkları görüşmelerde Sultan Vahdeddin'in İngiliz baskısı altında olduğu, Avrupa'da rejimlerin sona ermesinden kaynaklı olarak kendisi için endişede olduğu belirtilmiştir. Sultan Vahdeddin tarafından sadaret teklifi alan Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş, bu görüşmeleri de Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerini öğrenmek ve kendi fikirlerini teyit ettirmek amacıyla yapmıştır. Ahmet Rıza Beyin Mustafa Kemal'in de dâhil olduğu yeni bir kabile kurmak istediği **Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey'in sonuç vermeyen politik teşebbüsü** bölümünde ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Zaman geçtikçe işgal edilen ülke, düşman baskısı ve bu baskı altındaki padişahı, hükümeti değiştirmeyen, milli çıkarları koruyamayan bir hale girildiği için **Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşlarıyla ihtilal komitesi kurulması** söz konusu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki tüm gelişmeleri zamanında ve doğru bir şekilde alabilmesi, siyasi hareketler adına önemli bir durumdu. Fakat bu girişimden Sadrazam Tevfik Paşa'nın haberdar olması üzerine bu durum engellenmiştir.

Aynı zamanda **Mustafa Kemal Paşanın yabancı devlet temsilcileriyle görüşmesi** ayrı bir öneme sahiptir. İtilaf devletlerine mensup yabancı gazetecilerle görüşmüş bu nedenle şahsiyeti aynı bir öneme sahip olmuştur. Bu görüşmelerin ve tanınmaların ileride yapmayı planladığı çalışmalar üzerinde farklı bir yön oluşturabilmesi açısından büyük bir öneme sahip olduğunun farkında olan Mustafa Kemal Paşa daha dikkatle davranmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı her görüşme milli çıkarlar dâhilinde işler yaptığı önemle belirtilmektedir. **Jandarma Genel Komutanı Albay Refet Beyin sonuç vermeyen politik teşebbüsünden** bahsedilmiş bu teşebbüsün ne niyetle ve nasıl sonuçlandırılmadığı genel hatlarıyla anlatılmaktadır. Fakat bu teşebbüsler tasarı olmaktan ileriye gidemediği belirtilmektedir. **Mustafa Kemal Paşada milli mukavemet fikrinin doğması**, Paşanın kendi ifadeleriyle anlatılmaktadır. Bu durumun farklı tarihçiler tarafından yorumlanması karşılaştırılarak ve kaynaklar belirtilerek yargılanmaktadır. Bu başlık altında siyasi faaliyetler kısaca özetlenmekte ve neticelendirilmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 81-134).

B) Fikri Faaliyetleri

Mustafa Kemal Paşanın mütekare dönemi için faaliyetleri İstanbul öncesi ve sonrası olarak ele alınmış, beş alt başlıkta ayrıntılandırılmıştır. **Mustafa Kemal Paşanın Mondros mütarekesinin hükümlerine ve uygulamalarına tepkisi** bölümünde vatanın milli bütünlüğünü korumaya devam etmek isteyen Mustafa Kemal Paşanın Mondros antlaşmasından sonra dönemin Sadrazamı İzzet Paşaya duyduğu endişeyi ve karşıt görüşlerini telgrafla bilgilendirdiğinden bahsedilmektedir. Fakat bu görüşler dikkate alınmadığı gibi emir komutasındaki ordusu dağıtılmış ve merkez İstanbul'a tayin edildiğinden bahsedilmektedir. Bu dönemin Mustafa Kemal Paşanın siyasi teşebbüslerine karar verildiği dönem olduğu, İstanbul'un mevcut işgal altındaki durumunun da sonucuyla destek görememesi, askerlikten istifa edip bu teşebbüslerine kalkışmasına neden olduğundan bahsedilmektedir. **Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'da milli mukavemet fikrinin temelini atması** ile süreç devam etmektedir. Adana'nın işgali ile yağmalamanın Antep'e devam edeceğini düşünen Ali Cenani Bey Mustafa Kemal Paşa ile sohbetinde Antep'e gidip şehri müdafaa etmeye kalkışacağından bahsetmektedir. Mustafa Kemal Paşa ise ona bir teşkilat kurması önermekte, gerekli silahların kendisi tarafından karşılanacağını söylemektedir. Bu durumla birlikte Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da önemli söz sahibi kişileri kendi bölgelerini korumaya ve halkı bilinçlendirmeye karşı sevk ettiğinden bahsedilmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Ahmet İzzet Paşa'ya yazdığı telgrafla İngilizlerin İzmir'i işgal edebileceğinden, Ordu'yu kendi kontrollerini alınacağından, hükümeti kendilerinin tayin edeceğine dair ön görüşlerde bulunmuş, bunlara dair tedbirler alınmasını talep etmiştir Bu sırada Anadolu'daki faaliyetlerine önemle devam etmiş örgütlenme yaratmak adına değerli çalışmalar yaptığından bahsedilmektedir. **Karara doğru** hakkında çıkan dedikodularla Ahmet İzzet Paşa tarafından İstanbul'a çağrıldığından, bittiğinde ise İtilaf devletlerine ait 55 savaş gemisinin Boğaz'da demirli olduğunu görmüş bunun üzerine tarihe geçen *"Geldikleri gibi giderler"* lafını ettiğinden bahsedilmiştir. Anadolu'daki milli müdafaaı korumaya yönelik çalışmalara başlayan Mustafa Kemal Paşa adeta bir **nabız yoklaması** yoluna girmiş, yerel olarak örgütleyebilecek isimleri seçme yoluna girmiştir. Bu bölümde çeşitli kaynaklardan alınan alıntılara sıklıkla yer verilmekte olup, bu isimleri seçme ve fikir alışverişinde bulunduğu isimlerle olan diyalogları ve buna bağlı olarak verilen kararlardan bahsedilmiştir. Bu nabız yoklamalarından istediği türden bir sonuç alamayan Mustafa Kemal Paşa fikrinden vazgeçmeden faaliyetlerine devam etmiş, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın desteğini almıştır. Ali Fuat Paşa ile yaptığı görüşmede *"milletin kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi"* düşüncesini şekillendirip, program haline getirmişlerdir. Bu noktada Mustafa Kemal Paşa'ya **iki önemli destek** daha gelmiştir. Bu iki önemli isim Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ve Kazım Karabekir Paşaydı. Yine bu bölümde de paşalarla olan fikir alışverişlerinde uzunca bahsedilmekte, adeta birbirlerinin yapacakları görevler koordine edilmektedir. Kazım Karabekir ve Paşa Ali Fuat (Cebesoy) Paşadan destek alan Mustafa Kemal Paşa, daha sonra Erzurum'daki Kolordu'nun başına döndüğünden bahsedilmektedir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 134-155).

3.7.3. Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçmesine Sebep Olan Amiller

A) Samsun Bölgesindeki Asayişsizlik

Anadolu'da Karadeniz kıyılarında bir Rum devleti kurma tasarısı Bizans'ı tekrar kurabilme tasarısı Samsun Bölgesi'ndeki asayişsizliğin yani Pontus meselesinin temel nedenleridir bu bölgelerde kurulan çeşitli cemiyetlerin bölgelerde kurulan ilk çetelerin nasıl oluştuğunun bilgileri bu bölümde verilmiştir gereken cesaret silah teşkilatlandırma faaliyetlerinin nasıl ortaya çıktığı aktarılmıştır. Paris barış konferansında Metropolit Hrisantos'un sunduğu "Kurtarılmış Rumların Delegeşi" sunumu yapılmış, bu sunum bu bölümde ayrıntılarıyla aktarılmıştır bölgedeki Rum ve Ermeni nüfusu hakkında detaylıca bilgi verilmiş işlerin bölgede azınlık olmadığı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Metropolit Hrisantos Rumların ve Ermenilerin örgütlenme projelerini ayrıntılarıyla aktarmış ve bunları Paris Barış Konferansı'nda sunmuştur. Mütareke döneminde bölgedeki Ermeni ve Rum faaliyetleri bu bölümde 1914 demografik istatistikleri verilmiştir.

Bu bölümde Rumların nerelerde örgütlendiği nüfuslara göre aktarılmıştır Mustafa Kemal Paşa'nın Teğmen Hamdi'nin faaliyetlerine ilişkin raporuna yer verilmiştir bu raporda durumun mevcudiyeti hakkında Harbiye nezaretine bilgilendirme yapılmıştır bu raporlarda Rum çetelerinin hangi bölgeleri ne düzeyde saldırı yapıldığı anlatılmaktadır. Samsun bölgesinde oluşan karmaşanın çeşitli raporlarla Rumlar tarafından çıkarıldığı ispatlanmıştır. Rumlara bu desteği İngiliz ve Amerikalıların verdiğinden bahsedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu olaylar karşısındaki tutumu işlenmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 161-172).

B) Müfettişlik Görevinin İhdası ve Bu Göreve Mustafa Kemal Paşa'nın Seçilmesi

a) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Görevinin İhdası

Bu bölümde ülke içinde yoğun çıkan kargaşaların ardından ülkenin 3 yerinde müfettişlik merkezlerinin açıldığından, bu merkezlerin açılmasına kimler hangi olayların ardından olduğundan bahsedilmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 187-192).

b) Mustafa Kemal Paşanın Müfettişlik Görevine Atanması

Bu bölümde Mustafa Kemal Paşanın müfettişliğe seçilmesine etki eden tüm faktörler anlatılmıştır. Bu görevin Mustafa Kemal Paşaya siyasi hayatı üzerinde ne denli büyük bir etkisi olduğu, görevi layıkıyla yerine getirdiği, hükümet tarafından, ittihatçılar tarafından çabasının desteklendiğinden bahsedilmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 192-199).

3.7.4. Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya Geçişinde Rol Oynayan Devlet Erkânı

A) Dahiliye Nazırı Mehmed Ali Beyin Rolü

Dönemin en önemli isimlerinden biri olan Ali Fuat Paşanın 20 gün süren Anadolu'ya yaptığı ziyaret ve bu ziyaret esnasında gördükleri tespitlerine yer verilmiştir. İkili görüşmelerinden ortaya çıkan alıntılar uzun uzadıya bahsedilmiş, mevcut vaziyetin hiç iyi olmadığı bu konuda neler yapılması gerektiği tartışılmıştır. Bu tartışmalara Mustafa Kemal de ortak olmuş, bu dönemde önemli bir isim olan İsmail Fazıl Paşanın Mustafa Kemal dikkatini çekmiştir. Mustafa Kemal Paşanın ileri görüşlülüğünden ve tartışmalarındaki makul tutumu siyasi anlayışını onaylamış, Mustafa Kemal Paşanın gelecekte önemli rol oynayacağını anladığından bahsedilmiştir. Yine bu dönemki siyasi gelişmelerden bahsedilmiş Damat Ferid'in siyasi faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Karadeniz'de artan Rum olaylarından ve bu kişilerin duyduğu endişeden, eylem planlarından bahsedilmektedir. (Koca & Yalçın, 2005b, s. 201-219).

B) Sadrazam Damad Ferid Paşanın Rolü

Bu bölümde Damad Ferid Paşa'nın Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'daki hareketliliğini engelleme çalışmalarından bahsedilmiştir. **Damad Ferid Paşanın İkinci Ali Paşa Olma Hayallerine Kapılması** bu bölümde Sultan Vahideddin'in Damad Ferid Paşaya karşı güvensizliğinden bahsedilmektedir. Bu konuda söyledikleri anlaşmazlıkları raporlanmaktadır. Sadrazam Ahmed İzzet Paşanın fikirleri bu fikirlere karşı çıkmalar bahsedilmiştir. **Damad Ferid Paşanın Yüksek Rütbeli Subaylar Arasında Destek Araması** bölümünde Damad Ferid'in aradığı desteği ordunun subayları arasında bulamadığından bahsedilmektedir. **Damad Ferid Paşaya Mustafa Kemal Paşanın İsminin Telkin Edilmesi** bölümünde ise Anadolu'nun o anki kötü mevcudiyetinden bahsedilmekte Mustafa Kemal Paşanın Dahiliye Nazırı olarak atanma durumunun söz konusu olmasının daha önem arz ettiğinden bahsedilmektedir. Mustafa Kemal Paşanın kendini bu konuda daha iyi ispatladığından ve görevi elde ettiğinden bahsedilmiştir. **Damad Ferid Paşanın Mustafa Kemal Paşanın Hükümete Bağlılığı Hususunda İngilizleri İkna Etmesi** bölümünde Damad Ferid Paşanın İngilizlerle kurduğu diyaloglar aktarılmıştır. (Koca & Yalçın, 2005b, s. 219-239).

C) Osmanlı Genel Kurmayının Rolü

Samsun bölgesinde asayişsizlik sürerken Damad Ferid Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşanın bölgeye gönderilmesinin önerildiğinden, Sultan Vahideddin'in Mustafa Kemal Paşaya güveninin tam olduğundan bahsedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın aldığı bu önemli görevin birçok isim tarafından devlet için gözlemlendiğinden bahsedilmektedir Bu durumun Mustafa Kemal Paşa tarafından nasıl yorumlandığı aktarılmıştır. **Harbiye Nazırı Şakir Paşa ve Mustafa Kemal Paşa** bölümünde Şakir Paşa'nın tereddütlerine rağmen Mustafa Kemal Paşa'ya nasıl güvendiği üzerinde durulmuştur. **Diyarbakirli Kazım İnanç Paşa ve 6 Mayıs 1919 Tarihli Talimatname** bölümünde Mustafa Kemal'in vatanını kurtarma girişimlerinin fikirlerini Kazım Paşaya açıklaması ve Kazım Paşadan anlayış yardım gördüğünden bahsedilmiştir. **6 Mayıs 1919 tarihli talimatnamede Mustafa Kemal Paşanın Etkisi** bölümünde 6 Mayıs 1919 tarihi talimatnamenin tam metni verilmekte ve bu talimatnamenin analizi yapılmaktadır. **Mustafa Fevzi (Çakmak) ve Cevad Çobanlı Paşalar** bölümünde Mustafa Kemal Paşa'nın Mustafa Fevzi Çakmak ve Cevad Çobanlı'dan aldığı desteklerden yardımlardan bahsedilmiştir. Yaptıkları müzakerelerde alınan kararlar maddelinmiş olarak sıralanmıştır. **3 Büyüklerin Yemini** bölümünde Mustafa Kemal'in Samsun'a hareket etmeden önce Fevzi ve Cevad Paşalar ile son anlaşmaları ve fikri paylaşımları bahsedilmektedir. **Sultan Vahideddin'in Rolü** bölümünde Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkma girişiminde Sultan Vahideddin'in rolünden bahsedilmektedir. **Mehmet Vahideddin** bölümünde Vahideddin hakkında kişisel bilgiler verilmekte ve bu bilgilerin vatanın mevcut durumuna yansıması aktarılmıştır. **Sultan Mehmet Vahideddin'in Mustafa Kemal'e Güveni** bölümünde yabancı kaynaklardan alınan bilgilere göre Vahideddin'in Mustafa Kemal Paşa'ya olan güveni anlatılmaktadır. Bu bölümde kişiler tarafından yazılan mektuplar ikili görüşmeler kaynak olarak gösterilmekte olup genel hatlarıyla bilgiler verilmiştir. (Koca & Yalçın, 2005b, s. 239-270).

3.7.5. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi

Bu bölümde Tarık Zafer Tuna'nın tespit ve tasviri ile başlanmıştır. Anadolu'nun mevcut durumunda Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a hareket edilmesi hakkında İngiliz memuru John Godolpihin Bennet'in hatıralarından alıntılar verilmiş, Mustafa Kemal'in Samsun çıkmadan önce son durum mevcudiyeti hakkında genişçe kaynaklara dayanarak birçok bilgiler verilmiş. Bandırma vapurunun personeli hakkında sıralı olarak isim bilgileri verilmiştir. Mustafa Kemal'in Samsun'a vardığında yazdığı rapor maddeleriyle sıralanmıştır. İngilizlerin bu durum hakkında verdikleri tepkiler aktarılmıştır. **Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi İle İlgili İddialar** bölümünde bu durumu 3 maddeye ayrılarak ayrıntılarıyla açıklanacak olduğu anlatılmıştır. İlk madde olan **Milli Mücadele Kararlarının Planlanması İle İlgili İddialar** da farklı tarihçilerin konu hakkında iddiaları karşılaştırılmış doğru ulaşılmaya çalışılmıştır.

Burada birçok kaynak gösterilmiştir. **Sultan Vahideddin'in Mustafa Kemal Paşayı ve Milli Mücadeleyi Desteklediği İle İlgili İddialar** bölümünde Mustafa Kemal Paşanın Samsun'daki asayişsizliği kontrol altına almak için görevlendirildiği açıklanmıştır. Bu durumu çeşitli kaynaklar göstererek tespit etmişlerdir. Bu düşünceleri Sultan Mehmed Vahideddin'in alıntılarıyla desteklenmiştir (Koca & Yalçın, 2005b, s. 281-313).

3.8. Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri

Eser, Arş. Gör. Selcen Koca ve Arş. Gör. İsa Sarı tarafından hazırlanarak, Selçuklu devri Türk tarihini anlatan makalelerin derlenmesi ile oluşturulmuştur².

² Makalelere, tezin 4. Bölümü olan makaleler kısmında yer verilmiştir.

4. MAKALELERİ

4.1. Eski Orta Asya’da Tabiat, İklim Ve İnsan Unsuru

Prof. Dr. Koca, dünyanın en eski kıtası olan ve 5 kısma ayrılan Asya’nın, Türklerin ilk ana yurdunun bulunduğu ve Türk tarihinde önemli bir bölge olan Orta Asya bölgesini ele alarak, Türklerin uyum sağladığı zorlu tabiat ve iklim şartları hakkında bilgi vererek, arkeolojik kazılarla elde edilen buluntuların bölgeye göre kültür isimlerinin verildiğini vurgulayarak, kronolojik sırala ile kültürleri ve Türklerin yayılma sahalarını, Türk karakterini inceleyerek, tabiat ve iklimin Türk kültürünü ve doğal olarak yaşam tarzını etkilediği bilgisini vererek, Eski Türklerin atlı-göçebe hayat tarzını, Orta Asya’yı her yönü ile ele alan önemli bir çalışmadır (Koca, 2017).

4.2. Türklerin Göçleri ve Yayılmaları

Prof. Dr. Koca, bu çalışmada Orta Asya’nın en eski kültürlerinin ele alarak Türklerin yayılma sahaları hakkında geniş bilgiler verip, Türk göçlerine ve doğal afetler, nüfus artışı ve otlak yetersizliği, siyasi anlaşmazlıklar ve ağır dış-iç baskıları göçlerin nedenleri altında inceleyerek fetih ve yeni yurt arayışı ile de göçlerin olduğuna değinmektedir. Milattan önce ve milattan sonra yapılan göçleri kapsayan ve yapılan göçler de kullanılan bilgilerin yer aldığı çalışmadır (Koca, 2002, s. 651-663).

4.3. Büyük Hun Devleti

Prof. Dr. Koca, yazılı Türk tarihinin Hunlarla başladığını, Hun Devletinin siyasi politikasını ve Hun Devleti döneminde gerek iç gerek dış olayları, seferleri, mücadeleleri ele alarak daha çok Hun-Çin ilişkilerine yer vererek Hun dönemini aydınlatan ve Hun Devletinin yıkılışına dair bilgiler veren çalışmadır (Koca, 2002, s. 687-708).

4.4. Türkler ve İslamiyet

Prof. Dr. Koca, bu çalışmada Türkler ile Müslümanların ilk karşılaşmaları, Orta Asya’da İslamlaşmanın yolunu açan, İslam ve Türk tarihi bakımından önemi büyük olan Talas savaşını ele alarak, Türklerin İslam dinine girişini ve topluluklar arasında İslam dininin nasıl yayıldığını, İslamiyet’in diğer devletlere girişi hakkında bilgi vererek, İslam dininin yayılmasında Müslüman tüccarlarının ilk sırada rol aldığını belirtmektedir. Eski Türk inancı olan Gök Tanrı inancı ve İslamiyet hakkında bilgi vererek Türklerin İslam devletinin hizmetinde yapmış olduklarını anlatmaktadır (Koca, 1996, s. 263-286).

4.5. Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat

Prof. Dr. Koca, eski Türklerde sosyal ve ekonomik hayatı ele alarak sosyal hayatı oluşturan aile, boy ve bodun ve akrabalık bağlarını ele alarak ekonomik hayat tarzını her yönüyle inceleyerek besicilik, tarım, ticaret, beslenme, giyim ve süs eşyaları hakkında bilgi veren bir çalışma yapmıştır (Koca, 2002, s. 15-37).

4.6. Eski Türklerde Bayram ve Festivaller

Prof. Dr. Koca, çalışmasında Türk toplumunda bayramların ve festivallerin olduğunu, hatta buna benzer pek çok törenler yaptıklarını belirterek, tören yaptıkları yerler hakkında bilgi verip, festivallerin inançla ilgili davranışlar olduğunu ve toplu yapıldığının, ritüel davranışlar, nesneler, eğlence unsurları, giyim, süslenme ve süsleme unsurlarının olduğu bilgisini vermektedir (Koca, 2002, s. 51-57).

4.7. Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı

Prof. Dr. Koca, eski Türklerde çok erken çağlarda devlet ve millet fikri ile geliştiklerini, devletsiz ve milletsiz olmadıklarını, devletin kendileri için önemini ifade ederek, halk, ülke, hâkimiyet ve teşkilat unsurlarının ortaya çıkışına, gelişimine değinerek, hâkimiyet anlayışı ve devlet yöneticileri, devlet yöneticilerin görevleri, idari yapının özelliklerinden, teşkilatı oluşturan önemli unsurlar olduğunu belirterek ayrıca hukuk, ordu, teşkilat, askeri eğitim, savaş araç gereçleri ve taktikleri hakkında çalışmasında bilgiler vermektedir (Koca, 2002, s. 823-844).

4.8. Türkiye Selçuklu Hükümdarlarının Temel İç ve Dış Politikaları Ve Bu Politikalarından Güttükleri Amaçlar

Prof. Dr. Koca, Selçuklu hükümdarlarının devletini tâbi sınırlarına ulaştırmak, Anadolu'yu Türkleştirmek, toplumu refah içinde yaşatmak gayesi güderek temel iç ve dış politikalarını bu doğrultuda uyguladıklarını Anadolu dışında da yayılma ve genişleme politikaları izlediklerinin ve faaliyet gösterdiklerini bu çalışmada ele alarak anlatmaktadır (Koca, 2016, s. 9-39).

4.9. Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu

Prof. Dr. Koca, 1243 tarihinde Anadolu Selçuklu Devleti ve Moğollar arasında gerçekleşen Köseadağı muharebesine muharebeden önce gelişen olayları ele alarak Moğol hâkimiyeti altına giren Selçuklu Devletinin yenilgisinden bahsederek daha sonra gelişen olayları ele alarak bilgiler vermektedir (Koca, 2016, s. 35-84).

4.10. Türkiye Selçuklu Devletinin Temel İç ve Dış Politikaları ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211)

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçuklu Devletinin Bizans ile haçlılara karşı verdikleri mücadeleden ve Selçuklu sultanlarının amaçlarına ulaşarak Anadolu'yu Türkleştirdiklerini, izledikleri politika doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı boyunca uyguladığı politikalarla Türkiye Selçuklu Devletini kara devleti olmaktan çıkaran seferler yaptığını ve dış ülkeler ile ticareti sağlayarak Selçuk'ta ekonomisini geliştiren faaliyetlerin temelini attığını daha sonra bu politikaların, oğulları tarafından devam ettirilerek amaçlarına ulaştıklarını, böylelikle büyük bir gelişmeye yol açtıklarını çalışmasında ele almıştır (Koca, 2016, s. 25-67).

4.11. Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması

Prof. Dr. Koca, bu çalışmasında Babaîler ayaklanmasının temel sebeplerini, ayaklanmanın hazırlık aşamasını, ayaklanmanın uygulama aşamasını ve Baba İlyas Horasanî'nin kişilik özelliklerini ele alıp bilgiler vermektedir (Koca, 2012, s. 11-38).

4.12. Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri

Prof. Dr. Koca, bu çalışmasında her hükümdarın hâkimiyet sembollerinin olduğuna ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un aldığı ve kullandığı hâkimiyet sembollerinin: unvan ve lakaplar, para, hutbe, Saray, hilat, bayrak ve sancak, taht ve taç, nevbet, otağ, tuğra, yüzük, kemer, çetr, ok ve yay, kılıç, çizme, tevki ve tuğ gibi maddi ve manevi unsurların olduğunu ele alarak bilgiler vermektedir (Koca, 1995, s. 55-74).

4.13. Sultan I. İzzeddin Keykâvus İle Melik Alâeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi

Prof. Dr. Koca, Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra, devlet adamları tarafından Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un tahta davet edilmesi üzerine kardeşi Melik Alâeddin Keykubad'ın, I. İzzeddin Keykâvus'un üzerine yürüdüğünü Kayseri ve Ankara mücadelelerinden sonra Alâeddin Keykubad'ın kaleye kapatıldığını böylece Sultan I. İzzeddin Keykâvus için Alâeddin Keykubad tehlikesi ortadan kalktığını anlatmaktadır (Koca, 1990, s. 935-944).

4.14. Tuğrul Beyden Sonra Selçuklu Devletinde Yaşanan Otorite Bunalımı Alp Arslan Tarafından Nasıl Giderildi?

Prof. Dr. Koca, Tuğrul Bey'in ölümünden sonra Vezir Amîdü'l-mülk Küdürî'nin desteği ile tahta Süleyman'ın çıktığını daha sonra Kutalmış ile çatışan Küdürî'nin korkarak Alp Arslan'ı tahta geçmesi için davet edip adına hutbe okuttuğunu, Kutalmış ile mücadele eden Alp Arslan'a yenileneceğini anlayarak Kutalmış'ın kaçtığını ve tahta Sultan Alp Arslan'ın geçtiğini bu çalışmada ele almaktadır (Koca, 1996, s. 80-85).

4.15. Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?

Prof. Dr. Koca, Haçlı Seferlerinin sebep ve sonuçlarını ele alıp bu hususta bilgiler verdikten sonra Haçlı Seferinin Sonuçlarını çok yönlü olarak ele alıp incelediği bir çalışma yapmıştır (Koca, 2017, s. 15-35).

4.16. Sultan Sancar ve Büyük Selçuklu Devletinin Çöküşten Önce Son Parlayışı

Prof. Dr. Koca, Sultan Melikşâh'tan sonra haneden mensupları arasında iç savaşın yaşandığını sırasıyla tahta Berk Yaruk, Muhammed Tapar ve Sancar'ın geçtiği fakat sadece Sancar'ın yönetme yetisinde olduğunu vurgulayarak, Sancar'ın çocukluk ve meliklik dönemi hakkında bilgi vererek yapmış olduğu faaliyetleri ele alarak bu çalışmada sunmaktadır (Koca, 2018, s. 31-80).

4.17. Kutadgu Bilig'de “Hükümdar, Vezir ve Sûfî Tipleri”Nin Tanıtılmasında Ve Bu Tiplerin Temsil Ettikleri Fikirlerin Açıklanmasında Metaforların Rolü

Prof. Dr. Koca, hükümdar, vezir ve sufi tiplerinin ele alarak özellikleri ve temsil ettiği fikirlerle ilgili Metaforları ele alarak bilgiler verip incelemeler yaparak sentez yöntemi ile çalışma yapmıştır (Koca, 2012, s. 63-79).

4.18. Osmanlılar'dan Önce Çukurova'nın (Çukurâbâd) Siyasî Durumu

Prof. Dr. Koca, Bizans'ın Ermenilere Karşı Tutumu ve Kilikya'da Ermeni Baronluğunun Kuruluşu, Türkleri ve Ermenileri Anadolu'dan Atılmaktan veya Burada İmha Edilmekten Kurtaran Zafer: Miryokefalon Zaferi, Kilikya Ermeni Baronluğunun Türkiye Selçuklu Devletine Bağlanması ve İlk Metbu-Tâbi İlişkisi, Çukurova Ermeni Hükümdarlarının Unvanlarını Baronlıktan Krallığa Yükseltmeleri, Köseadağ Bozgunundan Sonra Türkiye Selçuklu Ermeni İlişkileri, Ramazanoğulları Beyliğinin Teşekkülü ve Ramazan Beyden Sonra Beyliğin Durumu başlıklarıyla konuyu ele alarak, Ramazanoğulları Beyliğinin Osmanlı Devletine bağlanarak Ramazanoğulları Beyliğinden bir bey tayin edilmeyerek, merkezden vali gönderildiğini idaresinin bu şekilde sağlandığından bahsetmektedir (Koca, 2017, s. 25-53).

4.19. İslâm Medeniyeti Çevresinde Türk İmajı

Prof. Dr. Koca, Türklerin İslam tarihindeki yerini ele alırken: mücadele, hizmet ve hâkimiyet dönemi olarak inceleyip değerlendirerek; Abbasî Devletinin hizmetindeki Türk komutanları ve hassa birliklerinin İslâm Tarihine yansıyan imajları, Türklerin İslâm dünyasındaki hâkimiyetleri döneminde Türk ordularının ve başkomutanların Dünya tarihine yansıyan imajları hakkında geniş bilgiler vermektedir (Koca, 2010, s. 119-153).

4.20. Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçuklu devri esas alarak tahta çıkışın, şartlara bağlı çeşitli yöntemlerine değinerek Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un ölümünden sonra kalede tutsak bulunan Alâeddin Keykubâd'ın tahta çıkarılmasından bahsederek faaliyetlerine yer vermektedir (Koca, 2009, s. 1-38).

4.21. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız

Prof. Dr. Koca, Sultan Tuğrul Bey ve Alp Arslan tarafından Suriye, Filistin, Mısır politikası uygulanarak ele geçirilmek istenmiş fakat engellerden dolayı ertelemek durumunda kaldıklarını vurgulayarak, ancak Sultan Melikşâh, zamanında Güney Suriye ve Filistin'in Atsız tarafından ele geçirildiğini ve Selçuklu'ya bağlı Beylik kurduğunu fakat tam olarak Suriye, Filistin, Mısır politikasında başarı sağlanamadığını anlatarak Atsız'ın sonu hakkında bilgi vermektedir (Koca, 2007, s. 1-37).

4.22. Sultan Melikşâh'ın Güney-Doğu Anadolu Politikası: Diyâr-ı Bekr Bölgesinin Fethi ve Türkleştirilmesi

Prof. Dr. Koca, Sultan Melikşâh'ın Güney-Doğu Anadolu politikası doğrultusunda fethettiği Diyâr-ı Bekr bölgesindeki faaliyetlerine yer vererek özellikle yapmış olduğu imar faaliyetlerine değinmektedir. Ayrıca Sultan Melikşâh'tan Sonra Diyâr-ı Bekr Bölgesinde Kurulan Türkmen Beylikleri hakkında bilgi vermektedir (Koca, 2008, s. 381-414).

4.23. "Diyâr-ı Bekr" Bölgesinde Kurulmuş Türk Devletleri ve Beylikleriyle İlgili Tarihî Şahıs ve Yer Adlarının Türk Kültürü Bakımından Anlam ve Değeri

Prof. Dr. Koca, Sultan Melikşâh'ın ölümünden sonra Diyâr-ı Bekr bölgesi ve çevresinde pek çok Türkmen Beyliği kurulduğuna değinerek bunlardan önemli olanları belirtip, şahıs ve yer adlarına yer vererek Türk kültürü bakımından değerlendirmektedir (Koca, 2008, s. 1-24).

4.24. "Diyâr-ı Rûm"un (Roma Ülkesi=Anadolu) "Türkiye" Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü

Prof. Dr. Koca, fetihlerle birlikte Anadolu'da Türkiye Selçukluları (=Selçuklu Sultanlığı: 1078-1308). (İznik merkez olmak üzere Marmara sahilleriyle Toros dağları arasındaki Kuzey-Batı ve İç Anadolu'da), Danişmendliler (1092-1178) (Sivas, Tokat, Niksar, Amasya, Kayseri, Malatya şehirleri ve çevresinde), Mengüçükler (1080-1228) (Erzincan, Divriği, Kemah ve Şebinkarahisar ve çevresinde), Saltuklular (1092-1202) (Erzurum, Bayburt ve çevresinde, Ahlatşâhlar veya Sökmenliler (1100-1207) (Ahlat merkez olmak üzere Van gölü çevresinde), Artuklular (1101-1409) (Mardin, Hasankeyf/Hısn-ı Keyfa, Cizre, Silvan/Meyyafarikin ve Harput çevresinde), İnal veya Yınal Oğulları (1103-1183) (Diyarbakır ve çevresinde), Dimlaç/Dilmaç

veya Toğan Arslan Oğulları (1098-1394) (Bitlis, Erzen ve Siirt yöresinde), Çıbık/Çubukoğulları (1085-1113) (Harput=Hısn-ı Ziyad yöresinde), Çağa Bey (1080-1097) (İzmir ve çevresinde) Türk devleti ve beyliği kurulduğundan bahsederek, Büyük Türk Topluluklarına Ait Yer Adları, Oğuz (Türkmen) Boylarına Ait Bazı Yer Adları, Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kullanılan Unvan ve Lakaplarla İlgili Yer Adları, Şâhis Adlarıyla Anılan Yer Adları, Hanedan Adlarıyla Anılan Yer Adları, Eski Türk Devlet Teşkilâtındaki İkili Sisteme Göre Verilmiş Yer Adları başlıklarını ele alarak Türk diline dönüş ve milli edebiyatın oluşması hususunda bilgi vermektedir (Koca, 2008, s. 1-53)

4.25. Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçukluların ekonomik politikası ele alarak, ticaret, tarım, hayvancılık ve sanayi-imalat başlıkları ile bilgilendirmeler yaparak, ekonomide rol oynayan unsurların: şehirler ve şehirli, köyler ve köylüler, Türkmenler olduğunu anlatmaktadır (Koca, 1996, s. 465-484).

4.26. Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Güvenlik Politikası

Prof. Dr. Koca, Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Moğol tehlikesini önceden fark edip güvenlik önlemleri aldığını ve bu güvenlik önlemlerini ve saltanatı boyunca güvenlik politikası doğrultusunda ki faaliyetlerini ele alarak açıklamaktadır (Koca, 2009, s. 187-216).

4.27. Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Zehirlenmesi

Prof. Dr. Koca, Türkiye Selçuklu tarihinde en parlak dönemin var edicisi olan Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın zehirlenerek öldürüldüğünü, kimin öldürüldüğü bilinmemekle beraber, dönemin olaylarına ve kişilerine yoğunlaşarak incelemeler yaparak tahminlerde bulunmaya çalışmıştır (Koca, 2010, s. 347-369).

4.28. Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emîr Sadeddîn Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü

Prof. Dr. Koca, Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Vesâyet Altında Başlayan iktidarı, Merhum Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Denge Politikasının Terk Edilmesi ve ilk Tasfiye, iktidar Gücünün Sadeddîn Köpek'in Elinde Tam Bir Zulüm ve Cinayet Aracı Hâline Dönüşmesi, Sadeddîn Köpek'in sonu ve karakteri hakkında bilgiler vermektedir (Koca, 2010, s. 65-97).

SONUÇ

Prof. Dr. Koca, Genel Türk Tarihi ve Orta Çağ Tarihi alanında vermiş olduğu kıymetli eserleri incelenerek ve hayatına yer verilerek yapılan çalışma sonucunda:

Prof. Dr. Koca, ideolojileri olan, yardımsever, özveri ile hayatının son günlerine kadar çalışan, mensubu olduğu millete ve Türk tarihine faydalı olmayı hayatının son zamanlarına kadar devam ettirerek yaşamını sürdürmüştür. Çocukluktan itibaren kendini geliştirmeye başlayan Prof. Dr. Koca, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitim sürecinde Prof. Dr. Bahaddin Ögel, Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, Prof. Dr. Mustafa Kafalı, Prof. Dr. Aydın Taneri gibi hocaların yanında yetişmiş ve hocaların tarihçiliğinden istifade etmiştir. Akademik çalışmalarına tarihçiliğini belli bir metodoloji ile yansıtan Prof. Dr. Koca, eserlerini objektif bir şekilde ideolojiden uzak, sade, anlaşılır bir dile ile vermiştir. Kendini çok yönlü geliştiren Prof. Dr. Koca, yabancı kaynakları kullanan ve yardımcı bilim dallarından yararlanan, Almanca, Farsça ve Fransızca dillerine hâkim olan, Genel Türk Tarihi alanına katkıları yadsınamayacak kadar önemli bir tarihçiydi. Yaptığı çalışmalarla büyük katkılar sağlayan, öğrencilerine ve sosyal çevresine ideallerinin olmasını, ideallerine uygun yaşamalarını ve faydalı olmalarını söylemesi ile hem tarihçiliği hem de yaşam tarzı ile örnek teşkil etmesi ile yapılan çalışmanın Prof. Dr. Koca'nın hayatını ve eserlerini inceleme-sentez metodu ile tanıtarak eserlerini bir arada vermeyi amaçlanarak tamamlandı.

Tarihin objektif olarak aktarılmasına büyük önem veren Prof. Dr. Koca, Türk tarihinin safhalarına bütünüyle hâkim olduğunu eserlerine yansıtmaktadır.

Prof. Dr. Koca'nın, Türk milli kimliğine, Türk tarihine verdiği önem doğrultusunda Türk kültür tarihini “Türk Kültürünün Temelleri” eserinde ele alarak Türklerin hayat tarzlarına, sosyal ilişkilerine, teşkilatlarına, geleneklerine yer vererek Türk kültürü çalışmasını oluşturduğunu, objektif tarihçilik ile ele aldığı eserinde sade, anlaşılır dil kullanarak, etimolojiye yer verdiği eserde Türk Kültürünün temel değerlerini aktarabilmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye Selçuklu Devletini ele aldığı çeşitli eser çalışmaları olan Prof. Dr. Koca, Selçukluların tarih boyunca sahnede olduğu süreleri ele alarak her yönüyle incelediği vermiş olduğu eserlerle aşikârdır: “Dandanakandan Malazgirt” eserinde önemli zaferlere ilişki bilgileri vererek, dönemin olaylarını ve siyasi yönü ile bilgiler aktarmaktadır. “Türkiye Selçukluları Tarihi” eserinde Türkiye Selçuklu politikalarını çok başarılı bir şekilde ortaya koyarak geniş bir çalışma yapmıştır. Eserde, Selçuklu sultanlarına yönelik tip tahlili yaparak objektif bir şekilde yansıtarak ve etimolojiye yer vererek çalışmalarının farklılığını ortaya koymuştur. “Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)” eserinde kısa süren saltanat hayatında büyük başarılar elde eden Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un çocukluk döneminden ölümüne kadar olan dönem içerisinde gelişen olayları ele alarak detaylı bir çalışma yapmıştır. “Selçuklular'da Ordu ve Askeri Kültür” eserinde Selçuklu devrini esas alarak, ordunun bir devlet için önemini vurgulayıp, Türk ordusu komutanları, savaşçı unsurları, teşkilatları, savaş teçhizatları, savaş taktik ve eğitimleri ele alarak detaylı bir çalışma yapmıştır.

“Anadolu Türk Beylikleri” eserinde Prof. Dr. Koca, Beylikler döneminin temel özelliklerini, döneme damgasını vuran olay ve şahsiyetleri ele alarak, bilgi karmaşasından sıyrılarak, 19 Beyliğin oluşum süreçlerini, önemli siyasi olayları ele alarak objektif, yalın bir metodoloji izleyerek bilgiler vermektedir.

Prof. Dr. Koca, Türk Tarihi, Selçuklu Tarihi Orta Çağ Tarihi dışında Cumhuriyet Tarihi ile ilgilenerek “Mustafa Kemal Paşanın Anadolu’ya Geçişi” adında E. Semih Yalçın ile ortak bir çalışma yaparak, Mustafa Kemal Atatürk’ün, İstanbul’da ki faaliyetlerini aydınlatmak amacıyla, ele alınan tarihlerde ki olaylara da yer vererek, konu ile ilgili bilgi veren eserleri de inceleyerek objektif bir şekilde bilgilerin aktarılması amaçlanan bir çalışmadır.

Prof. Dr. Koca, makalelerinde, Selçuklu Tarihi, Türk Tarihi, Türk Kültür ve Medeniyeti Tarihi üzerine yoğunlaşarak çalışmalar vermiştir. Eser çalışmalarında olduğu gibi makalelerini de akademik olarak kaleme alıp objektif bir şekilde makale çalışmaları yapmıştır.

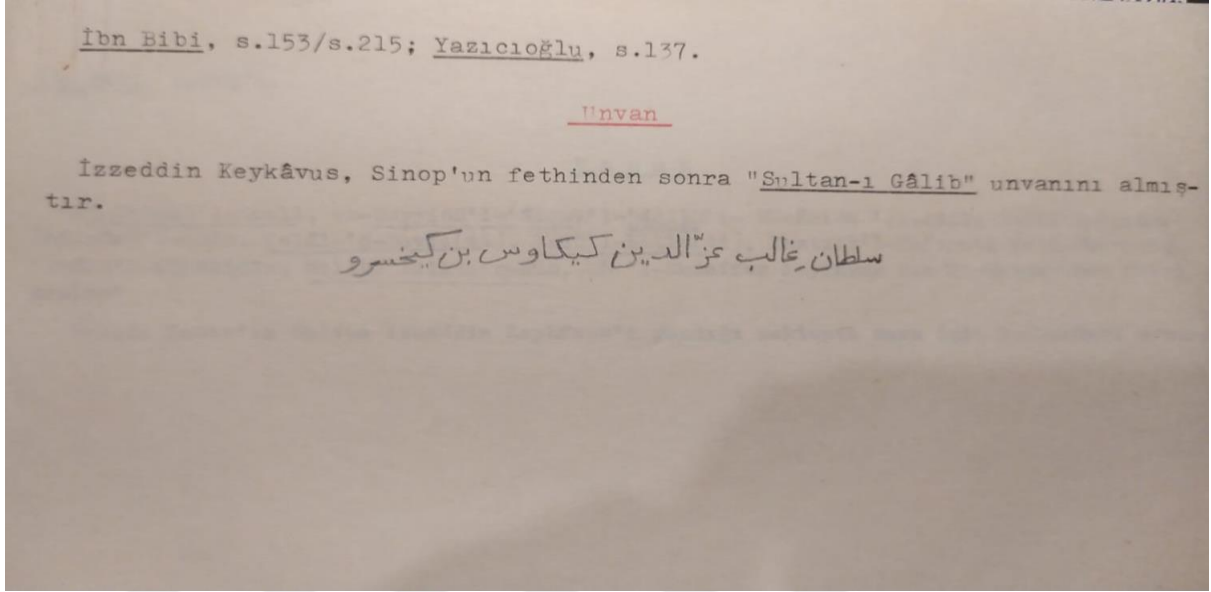
Prof. Dr. Koca, milli değerlerini her şeyden üstün gören, bu ideoloji ile yetişen biri olarak tarihçiliği ideolojilerinden ayırarak, eserini akademik olarak açık, anlaşılır bir dil ile ifade etmektedir. Prof. Dr. Koca, milli değerlerine önem veren, bağlı olduğu milletin tarihini gerek yazılı gerek sözlü olarak, aktarmaya çalıştığını ve yapmış olduğu çalışmalarda tarihi olaylara tek yönlü değil, birçok yönden inceleyerek, tarihi olayların birçok farklı pencereden değerlendirilebilir ve yorumlanabilir olduğuna değinerek objektif bir şekilde aktarılması gerektiğini vurgulayıp en büyük amacının Tarih bilinci oluşturmak adına milli değerlerine bir vefa borcu olarak Tarihini aktarmak bilinci ile akademik olarak eserler vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Koca, S. (1990, Aralık 20). Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi. *Belleten*, 54(211), s. 935-944.
- Koca, S. (1995, Nisan 20). Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Aldığı ve Kullandığı Hâkimiyet Sembolleri. *Belleten*, 59(224), s. 55-74.
- Koca, S. (1996). Tuğrul Beyden Sonra Selçuklu Devletinde Yaşanan Otorite Bunalımı Alp Arslan Tarafından Nasıl Giderildi? *Bilig*(3), 80-85.
- Koca, S. (1996). Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika. *Erdem*, 8(23), 465-484.
- Koca, S. (1996). Türkler ve İslamiyet. *Erdem*, 8(22), 263-286.
- Koca, S. (1997). *Dandanakandan Malazgirt*. giresun.
- Koca, S. (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*. ANKARA: TÜRK TARİH KURUMU.
- Koca, S. (2002). Büyük Hun Devleti. *Türkler*, 1, 687-708.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Bayram ve Festivaller. *Türkler*, 3, 51-57.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı. *Türkler*, 2, 823-844.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat. *Türkler*, 3, 15-37.
- Koca, S. (2002). Türklerin Göçleri ve Yayılmaları. *Türkler*, 1, 651-663.
- Koca, S. (2005). *Selçuklular'da Ordu Ve Askerî Kültür*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S. (2007). Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh'ın Suriye, Filistin, Mısır Politikası ve Türkmen Beyi Atsız. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(22), 1-37.
- Koca, S. (2008). "Diyâr-ı Bekr" Bölgesinde Kurulmuş Türk Devletleri Ve Beylikleriyle İlgili Tarihi Şahıs ve Yer Adlarının Türk Kültürü Bakımından Anlam Ve Değeri. *Gazi Türkiyat*, 1(2), 1-24.
- Koca, S. (2008). "Diyâr-ı Rûm"un (Roma Ülkesi=Anadolu) "Türkiye" Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(23), 1-53.
- Koca, S. (2008). Sultan Melikşâh'ın Güney-Doğu Anadolu Politikası: Diyâr-ı Bekr Bölgesinin Fethi Ve Türkleştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (9), 381-414.
- Koca, S. (2009). Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddin Keykubâd'ın Güvenlik Politikası. *Gazi Türkiyat*, 1(5), 187-216.
- Koca, S. (2009). Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddin Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(25), 1-38.
- Koca, S. (2010). İslâm Medeniyeti Çevresinde Türk İmajı. *Gazi Türkiyat*, 1(6), 119-153.
- Koca, S. (2010). Sultan I. Alâeddin Keykubâd'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti Ve Emir Sadeddin Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü. *Gazi Türkiyat*, 1(7), 65-97.
- Koca, S. (2010). Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alâeddin Keykubâd'ın Zehirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(27), 347-369.
- Koca, S. (2011). *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S. (2012). *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

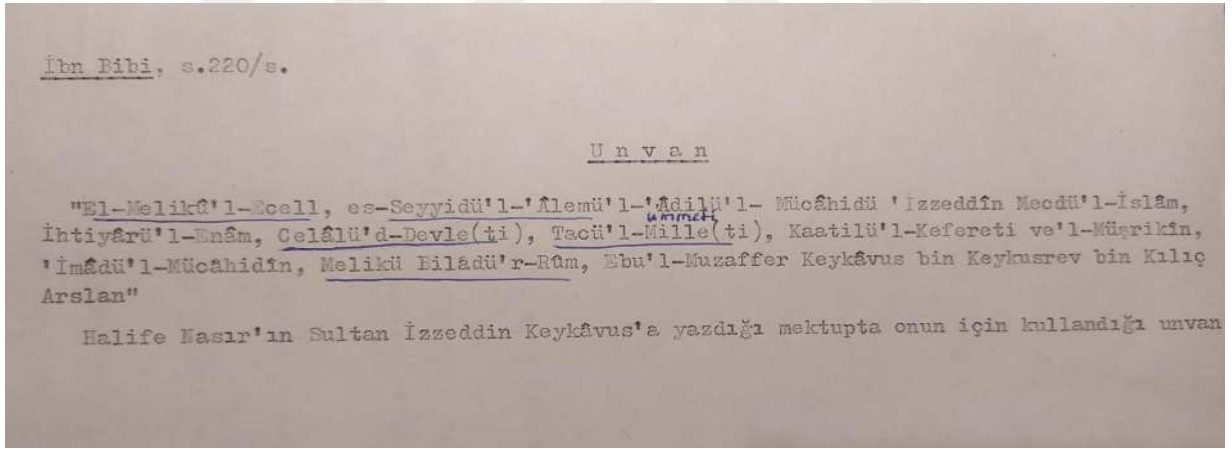
- Koca, S. (2012). Dinî İnançların Ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması. *Gazi Türkiyat*, 1(11), 11-38.
- Koca, S. (2012). Kutadgu Bilig’de “Hükümdar, Vezir Ve Sûfi Tipleri”Nin Tanıtılmasında ve Bu Tiplerin Temsil Ettikleri Fikirlerin Açıklanmasında Metaforların Rolü. *Gazi Türkiyat*, 1(10), 63-79.
- Koca, S. (2016). Türkiye Selçuklu Devletinin Temel İç Ve Dış Politikaları Ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211). *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*(5), 25-67.
- Koca, S. (2016). Türkiye Selçuklu Hükümdarlarının Temel İç ve Dış Politikaları Ve Bu Politikalarından Güttükleri Amaçlar. *Selçuklu Medeniyeti araştırmaları Dergisi*(1), 9-39.
- Koca, S. (2016). Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu’nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(37), 35-84.
- Koca, S. (2017). Eski Orta Asya’da Tabiat, İklim ve İnsan Unsuru. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-18.
- Koca, S. (2017). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir? *Gazi Akademik Bakış*, 10(20), 15-35.
- Koca, S. (2017). Osmanlılar’dan Önce Çukurova’nın (Çukurâbâd) Siyasî Durumu. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*(2), 25-53.
- Koca, S. (2018). Sultan Sancar ve Büyük Selçuklu Devletinin Çöküşten Önce Son Parlayışı. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-80.
- Koca, S. (2018). *Türk Kültürünün Temelleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S. (2018). *Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan’dan Uluğ Keykubâd’a) (1071-1220)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S., & Yalçın, E. S. (2005). *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu’ya Geçişi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

EKLER

Prof. Dr. Salim Koca'nın daktilo ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır³ koleksiyonundan)

Prof. Dr. Salim Koca'nın daktilo ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

³ Prof. Dr. Salim Koca'nın, 2009 yılından itibaren lisans, daha sonra yüksek lisans danışmanlığını yaptığı öğrencisi.

58
Tabrihem 700/1300 yılının tarihçisi olan Baybars
Mansuri, 13ncü yüzyılın ortasında Anadolu'daki olaylar
hakkında (Hristiyan bir sekreterden alınan) zengin
bir bilgi veriyor.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

81
Daha sonra Danışmende'nin de zikredildiğinden kahramanlıkları sü-
rekli olarak harıralarda kalacak olan chaka ege kıyısın-
daki Clazomenae, Phocaea ve Smyrna'da yerleşti, kendi hesa-
bına yerli gemicilerden bir filo kurmaya devam etti, Chios
adalarına, Mitylene ve Samos'a ayak bastı, diğer başarıla-
rının yanında, Dardanelles'i Abydos'la kapadı.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

117
Hem Constantinople hem de Trebizond'dan uzak, Ünye ve
Bafra kıyılarını uzun süre rahatsız etmiş olan Tokat
bölgesindeki Türkmenler, Tabrihem 1194'de Samsun'u işgal
etmişlerdi ve böylece, ilk defa, Seljuk devleti için
Karadenize bir çıkış yolu kazandılar. Tabrihem 1200'de
III. Alexios Selçukluların tebalası, Samsun tacirlerine
saldırdı.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

İsmi Keykavus
P: 813

Babası İsmi Keyhüsrev'in muharebede ölümünden sonra onu takip eden
İsmi Keykavus ilk önce kendisini kardeşleri Keykeridun ve Keşkubad'ın
rakiblerinden kurtarmak zorunda kaldı. Ondan sonra İğere'de bundan başka
güçlerle karşılaşmadı. Hükümdarlığı özellikle güney, kuzey, ve güney kıyılarında
müdahalelerde bulunmakla birlikte İznik yunanlılarına karşı bir barış politikasıyla
belirlenmiştir. Keyhüsrev'in Antalya'yı aldığı güneyde kırımlılar ve Venediklilerle
ticaret anlaşmalarıyla, Antakya'nın prensi IV. Nureddin Bohemond ve müttfikleri Halep sahibi
(Zahir) lehinde gerçekleştirilen müdahaleleri birleştirmeye çalıştı. Kuzeyde,
şimdi de Karadeniz Bölgesinde denize yeni bir çıkış yolu olan Sinop'un ele
geçirilmesi onun hükümdarlığının büyük başarısı oldu. Bulunmanın açık bir
şekilde ne İznik'e ne de Trabzon'a ait olmaması bir avantajdı. Orada ön-
celikle kırma yönelik bir filo topladı. 613/1210 da al-Zahir'in ölümünden sonra
dönemde Samasata vassalı sürgün edilmiş Eyyubid al-Afdal lehinde Halep'i
zaptetmeye çalıştı. Mezopotamya al-Ashraf'ın Ayyubidleri tarafından
yenilgiye uğratıldı. Al-Mawshil hükümdarı Lulu'nun yardımıyla Ayyubi
karşıtı bir koalisyon kurarak intikam almaya çalıştı, ama bu proje
gerçekleştirilemeden öldü (618/1220 lerin sonu). Erzurum Bahramşah'ı,
Erzurum Mughith'ı, asyadaki komşularıyla, ve bundan başka yeniden dü-
zenlenmiş Fıtuwwa'ya bağlı kalarak memnun ettiği Halife al-
Nasir'la iyi ilişkiler kurmuştu. Aynı zamanlar topraklarında başlayan
faraca yazılmış edebiyatın genişlemesine teşvik etti ve İbn Arabinin
şehrinde Sufiliğe ilgi gösterdi. Aynı dönem, aşığı yolları, şehirlerin,
mimariğin, camilerin, medreselerin, kervansaraylar ve bunlarla beraber bu-
rada veremeyeceğimiz daha başkalarının başladığı dönem oldu.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

CLAUDE CAHEN, Preottoman Turkey, London, 1968, Türkiye
trc. Yıldız Moran, İst. 1979.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

123
Selçuk işlerine karşıtı için Keykavus Kilikyanın İnci Leasunu
affedemiyordu. Ayrıca, Keykavus'un kendisinden Antiochia henüz
aldığı Ivric Bohemond, ve mütefikleri Aleppo al-Zahir'i ta-
rafından Leo Keykavusa karşı durmak üzere çağırılmıştı. 1216-
18 yıllarında düşmanlıklar büyük sürdü, Ermeni muhafız
Constantine esir edildi ve Taurus dağlarındaki birçok mevzi
ele geçirildi, aralarında Sisi-Kayseri arasında Lulu da vardı;
onu selçuklular daha sonra en kuvvetli üslerinden biri
yaptılar. Aleppo'da, al-Zahir genç oğlu Aziz al-Adil'in
tanınmasını sağladıktan sonra ölmüştü. Keykavus Samosata
daki Eyyubiye tebası al-Afdati destekledi, ve büyük öl-
çüde Marash hâkimi Nusrat al-Din Hasan ibn İbrahim'in
asterlerini güvenerek, zaten ataları tarafından birkaç kere
zaptedilmiş olan kuzey Suriye topraklarını ele geçirdi.
Aleppo naibi, prensin annesi, önden sonra, Adil'in de za-
man Suriyede bulunan, ve Selçuk ordusunu ezmış olan

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

143
Bir taraftan, Anadolu bazı bölgesel istisnalarla birlikte tüm
olarak ele alındığında, belirtmiş olduğu gibi, Türklere girmeğe
başladığı zaman çok az nüfuslu; ve fetih esnasındaki hic-
retler, katliamlar ve esir almalar nüfusu daha da azalttı.
Diğer taraftan, onu ihtiva eden unsurlarda da kadar fark-
lıydı, toplam nüfusları yeni göç edenlerden açıkça çok
fazla olmasına rağmen, ikisi arasındaki fark halihazırda
daha da belirgin; oldu; eğer göçmenler bütün olarak
kompozit unsurların her biriyle karşılaştırıldığında, bir ta-
rafın etkili gücü diğer tarafın direnciyle karşılaştırıldığın-
da katıyetle bu oranı daha da hayli katıyordu. Vu-
gede yer alan sadece Türklere kendileri vaktin, her böl-

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

65
Toprak ilhakleri devam ederken, Bizans Hükümeti düzenli, bizans ordusunun ermeni uç askerlerinin yerini almasını ve kendilerine tabi donatılarla birlikte, önemli Ermeni ailelerini içeride kalan bölgelerde yeniden nüfuslandırmak üzere yerleştirdi. Bu şekilde Ermenilerin Kapadokya, Kilikya, kuzey Suriyenin 'göçümlü' vilayetlerini ve Edessa gibi, Mezopotamya sınır topraklarını nüfuslandırdıkları görülebiliyor.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

143
Bir taraftan, Anadolu bazı bölgesel istisnalarla birlikte tüm olarak ele alındığında, belirtmiş olduğu gibi, Türklerin girmeye başladığı zaman çok az nüfuslu; ve fetih esnasındaki hırc-
retler, katliamlar ve esir almalar nüfusu daha da azalttı.
Diğer taraftan, onu ihtiva eden unsurlarda o kadar fark-
lıydı ki, toplam nüfusları yeni göç edenlerden açıkça çok
fazla olmasına rağmen, ikisi arasındaki fark halihazırda
daha da belirsiz oldu; eğer göçmenler bütün olarak
kompozisyon unsurların her biriyle karşılaştırıldığında, bir ta-
rafın etli gücü diğer tarafın direnciyle karşılaştırıldığını
da katıyetle bu anlaksızlık daha hayli balıyordu. Vu-
gede yer alan sadece Türklerin kendileri idi.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

- ① Es-Sultānu'l-gālib bi-emri'l-lāh
- ② el-müeyyid bi-nasri'l-lahi'l-mevāli'y-yü'l-muazzam
şāhinşāhu'l-a'zam
- ③ malik rikābu'l-ümem seyyid selōtini'l-arab ve'l-aem
melik mevāliyyü'l-ālem
- ④ izzü'd-dünyā ve'd-din gıyāsü'l-İslām ve'l-müslimîn
s. 169.

Ahmed Tevhid, Antzlyz Surbrı Kıtıbcısı,
TTE M. No. 86 (1341) s. 165-176

Ebü'l Feth Kaykısır, s. 168.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

- M. Şakir Ülkütas, Sınıp'ta Selçuklular Zamanında Art Tarih Eserleri, Türk Tarih Arkeoloji
Yazı Etnografya Dergisi, s. 2 (1949) s. 112-151.
- s. 120 : Es-Sultanü'l-Galib İzzeddin ya ve'd-Din Keykavus
- s. 121 : "
- s. 122 : Es-Sultanü'l-Galib Melikü'l Maşrik ve'l-Mağrib Seyd-i Selâtinü'l-âzam
Meula el-Arap ve'l-Acem İzzeddin ya ve'd-Din Gıyâsü'l-İslâm ve'l-
Müslimin Sultanü'l-Bahr ve'l-Bahr Ebü'l-Feth Keykavus.
- s. 123 : Es-Sultanü'l-Galib el-mu'azzam Şahengşahü'l-âzam Malik-i Rikabü'l
İmam İzzeddin ya ve'd-Din Rüknü'l-İslâm ve'l-Müslimin Kâtil el-Kefere
ve'l-Müşrikin Fahrü'l-Mülük ve's-Selâtin Sultan Arzillâh Hafız-ı
Abdullah Mu'inü'l-Hilafetillâh Sultan-ı Bilâd Rum ve's-Sam ve'l-Ermen
Berra u bahra Ebü'l-Feth Keykavus.
- s. 124 : Es-Sultanü'l-Galib İzzeddin ya ve'd-Din Ebü'l-Feth Keykavus.
- s. 125 : Es-Sultanü'l-Galibü'l-^{mu'azzam} İzzeddin ya ve'd-Din Ebü'l-Feth Keykavus.
- s. 127 : Es-Sultanü'l-Galib İzzeddin ya ve'd-Din Ebü'l-Feth Keykavus.

Prof. Dr. Salim Koca'nın el yazısı ile yazdığı fişleme.

(Arş. Gör. Oğuzhan Çakır koleksiyonundan)

Türk Kültürünün Temelleri

Prof. Dr. Salim KOCA

TÜRKİYE SELÇUKLULARI TARİHİ

(SULTAN ALP ARSLAN'DAN
ULUG KEYKUBAD'A)
(1071-1220)

Prof. Dr. Salim KÖCA

kitapyurdu.com

ANADOLU TÜRK BEYLİKLERİ TARİHİ

SALİM KOCA

kitapyurdu.com

Selcuklular'da

Ordu ve Askerî Kùltür

Prof. Dr. Salim KOCA

BERİKAN
YAYINEVİ

Selçuklu Devri
Türk Tarihinin
TEMEL
MESELELERİ

Prof. Dr. Salim KOCA

kitapyolu.com
Türk Tarihini Öğretmek

DANDANAKANDAN MALAZGİRTE

Prof. Dr. Salim KOCA

*SULTAN I. İZZEDDİN
KEYKÂVUS
(1211-1220)*

Prof. Dr. SALİM KOCA

TÜRK TARİH KURUMU

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN
**ANADOLU'YA
GEÇİŞİ**

Prof. Dr. E. Semih YALÇIN
Prof. Dr. Salim KOCA

BEDİÜZZAMAN
VAKFI

4
Tiraj

kitapyurdu.com

Prof. Dr. Salim Koca'nın kardeşi ile gençlik fotoğrafı
(Dr. Öğr. Üyesi Selen Koca koleksiyonundan)

(Dr. Öğr. Üyesi Selcen Koca koleksiyonundan)

(Dr. Öğr. Üyesi Selcen Koca koleksiyonundan)

(Dr. Öğr. Üyesi Selcen Koca koleksiyonundan)